

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ ΠΑΛΙΟΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
Α.Σ.Μ. 7515

από τον

X. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Θέση: Το σπήλαιο παλιοεκκλησίας βρίσκεται στην τοποθεσία Παλιοεκκλησία και σε μικρή απόσταση από το σπήλαιο της Σκουτόγραβας. Άρα από άποψη προσπέλαισης περιοχής έχει τα ίδια χαρακτηριστικά.

Αποστολή έρευνας: Το σπήλαιο Παλιοεκκλησίας μελετήθηκε, χαρτογραφήθηκε και φωτογραφήθηκε από την Ε.Σ.Ε. τον Ιούλιο του 1989 από τους Νικολάου Λάμπη (υπεύθυνος αποστολής), Θόδωρο Σταθακόπουλο, Νίκο Σταμαπάδην και Σοφία Σταμαπάδη.

Σπηλαιογένεση: Το σπηλαιοθάραυρο διανοίχθηκε από διάβρωση μιας ρωγμής σε ασθετόλιθο. Επειδή η απόσταση με το σπήλαιο Σκουτόγραβας είναι μικρή (10 μ.) και οι είσοδοι τους βρίσκονται ή μία πάνω από την άλλη, πιθανόν να δημιουργήθηκαν από την ίδια ρωγμή.

Διαστάσεις: Το σπήλαιο έχει διεύθυνση ΒΔ. Το μέγιστο βάθος του είναι 20 μ. περίπου.

Περιγραφή σπηλαίου: Οι συντεταγμένες της εισόδου του σπηλαίου που έχει άνοιγμα 50×60 εκ. είναι: 134 μοίρες από το Καρκούλι Μάδαριο, 188 μοίρες από την Πούλια και 266 μοίρες από το Βράχο της Παλιοεκκλησίας. Η κύρια είσοδος του σπηλαίου προσδιορίζεται σχετικά εύκολα αν και υπάρχουν τα ίδια προβλήματα με αυτό της εισόδου της Σκουτόγραβας. Υπάρχει και δεύτερη είσοδος απ' όπου μπορεί κάποιος να επισκεφθεί το σπήλαιο. Αυτή είναι στενότερη της κύριας και δύσκολα εντοπίζεται λόγω των μεγάλων ογκόλιθων που την σκεπάζουν. Το σπήλαιο είναι βαραθρώδες και ελάχιστος σταλακτικός διάκοσμος στολίζει αραιά κάποια σημεία του.

Αξιοποίηση: Λόγω του μικρού μήκους του και του ελάχιστου σταλακτικού στολισμού του δεν προσφέρεται καθόλου για αξιοποίηση.

Παρατηρήσεις: Η εξερεύνηση της Παλιοεκκλησίας πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία της έρευνας του σπηλαίου της Σκουτόγραβας που ήταν και ο κύριος σκοπός της αποστολής.

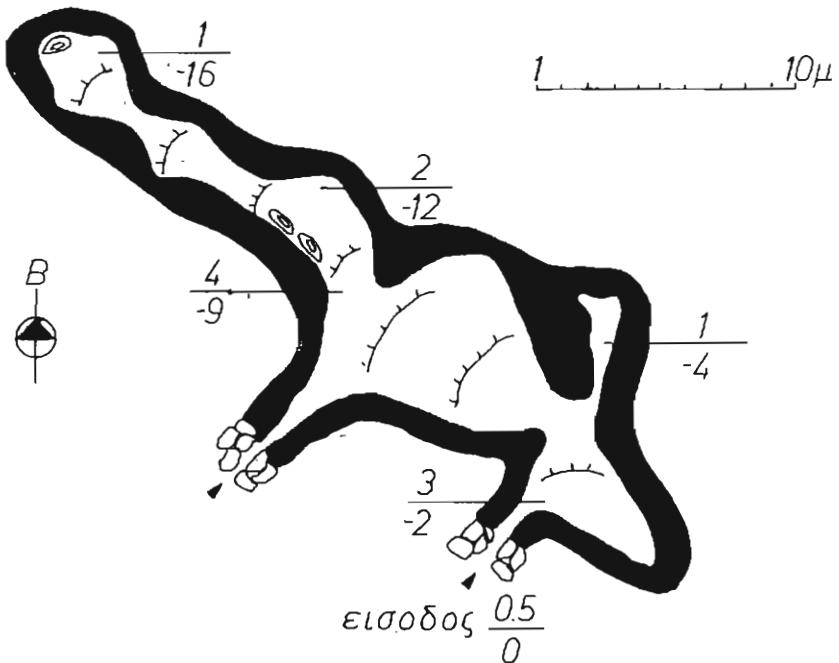
Η εργασία αυτή έγινε από τους: Λάμπη Νικολάου (σύνταξη κειμένου, μετρήσεις, αποτύπωση), Σοφία Σταμαπάδη (μετρήσεις), Θόδωρο Σταθακόπουλο (φωτογράφηση) και Νίκο Σταμαπάδη (φωτογράφηση).

*Le Spéléo-gouffre de Paléoekklesia-Corfu
par C. Nikolaou*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ ΠΑΛΙΟΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΡΗΝΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
Α.Σ.Μ 7515

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΜΠΗΣ
ΣΟΦΙΑ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗ
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ: ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΜΠΗΣ

υπομνημα

- $\frac{2}{-10}$ υψος αραφης
- $\frac{-10}{-10}$ χαμ/ρα απο εισοδο
- $\curvearrowright$ χλιση εδαφους
- (ο) σταλαχτιτες

**ΣΠΗΛΑΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΜΕΣΙΑΣ-ΜΕΛΙΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΜΥΡΤΟΦΥΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΒΑΛΑΣ**
A.Σ.Μ. 6622 και 6623

από τον

Λ. Ι. ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΙΔΗ

Εισαγωγή-Περίληψη: Μέλη της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας (Ε.Σ.Ε.) στις 28/7/85 πραγματοποίησαν εξερευνήσεις σε δύο σπήλαια που βρίσκονται στο Σύμβολο όρους Καβάλας μεταξύ των κοινοτήτων Μεσάς-Μέλισσας και Μυρτόφυτου. Από τα δύο αυτά σπήλαια το ένα (Α.Σ.Μ. 6623) είναι μικρό μήκους 6 μ., χωρίς ιδιαίτερο ευδιαφέρον. Το άλλο (Α.Σ.Μ. 6622) έχει μήκος 30 μ., έχει σπηλαιολογικό διάκοσμο και συγκεκριμένα εντυπωσιακούς μαστοειδείς σταλακτίτες και σταλαγμιτικές κολώνες. Το σπήλαιο αυτό έχει αρκετά καλές προϋποθέσεις για να αξιοποιηθεί τουριστικά.

Ιστορικό: Την ύπαρξη των σπηλαιολογικών ενδιαφερόντων της περιοχής γνωστοποίησε στον γράφοντα ο από τη Μεσιά καταγόμενος προϊστάμενος ΔΕΗ Καβάλας κ. Βιτάλης Βέλκος. Οι πληροφορίες γνωστοποιήθηκαν στην Ε.Σ.Ε. και στη συνέχεια στον Ε.Ο.Τ. Οι εξερευνήσεις των σπηλαίων έγιναν την Κυριακή 28 Ιουλίου 1985. Συμμετείχαν τα μέλη της Ε.Σ.Ε. κ.κ. Κων. Μαυρόπουλος, Σταμ. Κίρδης, Θεόδ. Κιτσέλης και η δεσποινίς Πλν. Γαλανοπούλου. Αρχηγός αποστολής ήταν ο γεωλόγος κ. Λάζ. Χατζηλαζαρίδης. Μαζί με τους ερευνητές πις σπηλιές επισκέφθηκαν και αρκετοί κάτοικοι της Μεσάς μεταξύ των οποίων ήταν και ο πρόεδρος της κ. Αυγούστης Βοσκόπουλος.

Θέση σπηλαίων: Τα σπήλαια βρίσκονται στις βόρειες πλαγιές δύο γειτονικών κορυφών του Σύμβολου όρους. Η μία κορυφή όπου βρίσκεται το μικρό σπήλαιο ονομάζεται «Αγριάδα» και έχει υψόμετρο 69 μ. Η άλλη κορυφή, στις πλαγιές της οποίας βρίσκεται το αξιόλογο σπήλαιο Μεσάς, έχει υψόμετρο 660 μ. περίπου, και βρίσκεται βορειοανατολικά της «Αγριάδας» και προς τις ψηλές νοτιοδυτικές περιοχές της θέσης «Κουτσικάρι». Τις δύο προηγούμενες κορυφές συνδέει δασικός δρόμος, ο οποίος προς τα βόρεια καταλήγει στον συνοικισμό Μέλισσα της κοινότητας Μεσάς, και προς τα νότια καταλήγει στην κοινότητα Μυρτόφυτου Καβάλας. Και τα δύο σπήλαια βρίσκονται σε υψόμετρο 600 μ. περίπου. Οι θέσεις τους είναι ορατές από το χωριό Μεσά. Η προσπέλαση προς τα σπήλαια είναι εξ ίσου εύκολη και από το χωριό Μυρτόφυτο.

Περιγραφή σπηλαίων: Η είσοδος του σπηλαίου Μεσάς βλέπει προς τα ΔΒΔ και έχει ένα άνοιγμα 10 μ. Μόνο όμως στο μέσον της εισόδου το ύψος είναι 1,5 μ. ενώ αριστερά

*Les grottes des communes Messia-Melissa et Myrtophyto du mont Symbolon-Kavala
par L. Hatzilazaridis*

και δεξιά είναι μικρότερο. Το όλο μήκος της σπηλιάς είναι 30 μ. και το μέγιστο πλάτος της 14 μ. Γενικά η σπηλιά έχει χαμπλές οροφές. Το μέγιστο ύψος οροφής από το δάπεδο είναι 3 μ. (βλ. σχέδιο σπηλιάς). Σπν αρχή στην είσοδο υπάρχουν δυο μεγάλοι ογκόλιθοι. Οι ογκόλιθοι αυτοί, σε σχέση με την πλικά του σπηλαίου, έχουν αποκολληθεί πολύ πρόσφατα χρονικά από το πλευρικό τοίχωμα και την οροφή της σπηλιάς. Στο εσωτερικό σε αρκετές θέσεις υπάρχουν σαλαγμιτικές-σταλακτικές κολώνες με διάμετρο μέχρι 1,5 μ. Επίσης υπάρχουν αρκετοί σταλαγμίτες. Πλούσιος είναι ο σταλακτικός διάκοσμος του σπηλαίου, κυρίως στο εσωτερικό του, με εντυπωσιακούς μαστοειδείς σταλακτίτες. Είναι τέτοια η διάταξη στις κολώνες ώστε να δημιουργούνται στη σπηλιά χώροι που επικοινωνούν με διπλανούς ανάλογους χώρους. Ο μεγαλύτερος από αυτούς τους χώρους είναι αυτός που βρίσκεται στο τέλος του σπηλαίου δεξιά. Είναι σαν ένα ξέχωρο δωμάτιο με το μεγαλύτερο ύψος οροφής του σπηλαίου. Σε πολλά σημεία το δάπεδο είναι άτακτα ανασκαφμένο, χαρακτηριστικό παράνομης ενέργειας αρχαιοκαπήλων ή κυνηγών θησαυρών. Το παράξενο είναι ότι σε δύο θέσεις υπάρχουν μικρές ταφροειδείς εκσκαφές, σαν να έγινε κάποια συστηματική ανασκαφική εργασία. Είναι σίγουρο πως το δάπεδο της σπηλιάς, μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα, θα παρουσιάζει άλλη μορφή από της ανασκαφές. Η είσοδος του μικρού σπηλαίου Μεσάς, βλέπει προς τα ΒΒΔ. Το μήκος του είναι 6 μ., το μέγιστο πλάτος του 2 μ. και το ύψος του κυμαίνεται από 1,5 μ. μέχρι 0,4 μ. Η είσοδος του μικρού σπηλαίου βρίσκεται σε γκρεμό και συγκεκριμένα 3 μ. ψηλότερα από τη βάση του γκρεμού.

Γεωσπηλαιολογικές παρατηρήσεις: Το Σύμβολο όρος έχει την ίδια πετρολογική δομή με το Παγγαίο και ανήκει όπως και το Παγγαίο στην γεωτεκτονική ζώνη Ροδόπης ή μάζα Ρίλα-Ροδόπης. Τα πετρώματα από τα οποία αποτελείται είναι κυρίως γρανοδιορίτες, γνευσιοσχιστόλιθοι και λίγα μάρμαρα. Στα παράλια του υπάρχουν επίσης φαμμίτες, μάργες και ασβεστόλιθοι. Τα σπήλαια Μεσάς είναι διανοιγμένα σε πολυδιακλασμένο μάρμαρο. Λίγα μέτρα χαμπλότερα από το επίπεδο των σπηλαίων υπάρχει γεωλογική επαφή των μαρμάρων και σκιστολίθων. Οι σκιστολίθοι είναι επιφανειακά αποσαθρωμένοι.

Το μικρό σπήλαιο Μεσάς δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο-ενδιαφέρον. Πιθανόν να είναι ότι απέμεινε από το τελευταίο τρίμα κάποιου μεγαλύτερου σπηλαίου πριν δημιουργηθεί το ρήγμα-γκρεμός στο οποίο τώρα έχει την είσοδό του. Το μεγαλύτερο όμως σπήλαιο έχει πολύπλευρο ενδιαφέρον και βοηθάει περισσότερο στην εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων. Οι διεργασίες για την διάνοιξη των σπηλαίων μέσα στο συγκεκριμένο μάρμαρο άρχισαν πολύ παλιά, στο μακρινό γεωλογικό παρελθόν. Πολύ πιθανόν όταν ακόμη τα βουνά του Συμβόλου ήταν μια φυσική πλευρική συνέχεια των βουνών του Παγγαίου. Αργότερα μεταξύ των δύο οροσειρών δημιουργήθηκε η σημερινή πεδιάδα που διαρρέει ο Μαρμαράς ποταμός. Η πεδιάδα αυτή δημιουργήθηκε στη θέση του ρηγίγενου τεκτονικού βυθίσματος που δημιουργήθηκε μεταξύ Παγγαίου και Συμβόλου. Το ρηγίγενές τεκτονικό βύθισμα (τάφρος) προκλήθηκε όταν ο ευρύτερη περιοχή Παγγαίου - Συμβόλου καταπονήθηκε από ένα ρηγματογόνο τεκτονισμό που κατακερμάτισε την περιοχή. Σπς παραπάνω απόψεις οδηγεί και η μελέτη των γεωλογικών χαρτών του Ι.Γ.Μ.Ε. που αναφέρονται στην ευρύτερη αυτή περιοχή.

Το μεγαλύτερο σπήλαιο είναι διανοιγμένο σε διεύθυνση Α-Δ. Την ίδια διεύθυνση έχει και η πεδιάδα του Μαρμαρά ποταμού μεταξύ Συμβόλου και Παγγαίου, όπως και μερικά

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟ ΜΕΣΙΑΣ-ΜΕΛΙΣΣΑΣ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: ΔΑΣ Χαρδαλογιάνης, Κών. Μενεγόπουλος, Γερμ. Κιβέλης,
Πλν. Γρεβανοπούλου, Βόσ. Κιτσέλης

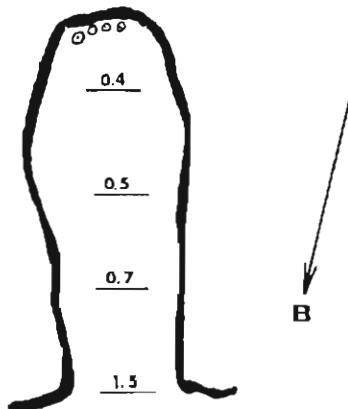
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΜΙΚΡΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΜΕΣΙΑΣ ΜΕΛΙΣΑΣ
ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ: Στ. Κίρδης

0 1 2 3 μ.

A.S.M. 6623

εμφανή ρήγματα της περιοχής. Το γεγονός αυτό δείχνει όπως ο διάνοιξη του σπηλαίου ακολούθησε την διεύθυνση των ρηγμάτων. Εξ άλλου το σπηλαίο, όπως προαναφέρθηκε, είναι διανοιγμένο στην επαφή του μακροπερατού από το νερό μαρμάρου και του αδιαπέραστου σχιστολίθου. Το δάπεδό του είναι προσκωμένο με παλαιοεδάφη και προϊόντα απασθεσώσεως του μαρμάρου.

Στο βάθος του σπηλαίου, δεξιά στον χώρο σαν δωμάτιο που δημιουργείται στο πολυσκαμμένο δάπεδο, υπάρχει τμήμα οστού από μηρό ανθρώπου. Σύμφωνα με πληροφορίες από κατοίκους της Μεσιάς, μέσα στην σπηλιά επί Τουρκοκρατίας σκοτώνονταν άνθρωποι από τους Τούρκους. Επίσης, κατά τη διάρκεια της τελεταίας Βουλγαρικής κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και κατά τον Εμφύλιο, η σπηλιά ήταν καταφύγιο ανταρτών. Στα 20 μ. περίπου από την είσοδο, στο δάπεδο υπάρχουν δύο-τρία μικρά γυαλωμένα όστρακα (πιλίνια κορμάπα αγγειών) που η πλικιά τους δεν είναι σύγχρονη. Δεν αποκλείεται το

σπήλαιο να παρουσιάζει πράγματι κάποιο ιδιαίτερο σημαντικό παλαιοανθρωπολογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Δυστυχώς όμως το λιγοστό του χρόνου των ερευνητών και η έλλειψη αρχαιολόγου από την ερευνητική ομάδα δεν επέτρεψε την εξαγωγή σχετικών συγκεκριμένων συμπερασμάτων.

Ενδιαφέροντα - Τουρισμός: Το σπήλαιο, όπως αναφέρθηκε, έχει πολύπλευρα ενδιαφέροντα. Οπωδήποτε θα πρέπει να συνεχιστεί η έρευνα τουλάχιστον από την παλαιοανθρωπολογική πλευρά και θα πρέπει να γίνουν συστηματικές ανασκαφικές εργασίες, πριν οι κυνηγοί θησαυρών προκαλέσουν μεγαλύτερες ανακατατάξεις στο δάπεδό του. Από σπηλαιολογικής πλευράς το σπήλαιο χαρακτηρίζεται αξιόλογο. Θα μπορούσε κάλλιστα να αξιοποιηθεί τουριστικά αφού γίνουν προπογούμενως λίγες όχι πολυδάπανες εργασίες (χαμήλωμα δαπέδου). Έχει σταλαγμίτες, εντυπωσιακούς μαστοειδείς σταλακτίτες και κολώνες. Μέχρι την κορυφή του βουνού πηγαίνει αγροτικός δρόμος και από το Μυρτόφυτο και από την Μεσιά-Μέλυσσα. Στην κορυφή του βουνού της σπηλιάς υπάρχει ένα μικρό οροπέδιο, όπου ενδείκνυται να κτισθεί ένα τουριστικό περίπτερο. Η θέα από εκεί προς τις γύρω περιοχές, και κυρίως προς την απέναντι μεγαλόπρεπο όγκο του Παγγαίου, είναι μοναδική. Είναι γεγονός πως τέτοιοι είδους σπήλαια σε άλλες χώρες αξιοποιούνται τουριστικά. Βέβαια η χώρα μας έχει να επιδείξει μερικά αφανιάστως καλύτερα σπήλαια από αυτό της Μεσιάς. Από την άλλη πλευρά ο νομός της Καβάλας δεν έχει κανένα αξιοποιημένο τουριστικά σπήλαιο, οπωδήποτε όμως έχει σημαντικά σπήλαια ή καλύτερα από αυτό της Μεσιάς σε άλλες περιοχές. Τέτοια σπήλαια είναι το σπήλαιο «Δισάκια» και «Αρκουδότρυπα» Γαληνού, ο «Περιστερώνας» Κρυονερίου-Ζυγού, η «Άγια Ελένη» Ζυγού, το σπηλαιο-ορυχείο κοντά στην Παλαιοκαβάλα, με τα πολλά λαξευτά στον σκληρό βράχο σκαλοπάτια, το σπήλαιο Κορυφών, το σπήλαιο Παναγιάς Θάσου και άλλα. Παρά ταύτα, για την ιδιαίτερη αυτή περιοχή της Καβάλας ενδείκνυται η αξιοποίηση του σπηλαίου Μεσιάς. Θα είναι ένα ακόμη επιπρόσθετο στοιχείο έλξης τουριστών στην περιοχή. Είναι εύκολο να φθάσει κανείς στην σπηλιά και από τον παλιό εθνικό δρόμο Σιρυμώνα-Ελευθερούπολης Καβάλας μέσω της Μεσιάς, αλλά και από τον καινούριο εθνικό παραλιακό δρόμο Σιρυμώνα-Καβάλας μέσω του Μυρτόφυτου και της Νέας Περάμου.

ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΣΚΟΠΕΛΟ

από τους

A. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ, I. BAMBAKA, E. KONIAPH

Ιστορικό: Ύστερα από εντολή της Ε.Σ.Ε. και χορηγία του Ε.Ο.Τ. τα μέλη της κ. Ηλίας Βαμβακάς και Ελένη Κόνιαρη με τη γενική εποπτεία της κ. Άννας Πετροχειλού, πραγματοποίησαν σπηλαιολογικές έρευνες στα ενάλια σπήλαια της νήσου Σκοπέλου, Βορειών Σποράδων, Μαγνησίας, τον Αύγουστο 1979. Τα σπήλαια που εξερευνήθηκαν είναι: «Τρυπητή Σπηλιά» κοντά στο λιμένα της πρωτεύουσας και «Κορακοσπηλιά», «του Κοριτσιού» και «του Φάρου» στον όρμο Αγνώντα. Η «Κορακοσπηλιά» και «του Κοριτσιού» εξερευνήθηκαν με την αρχηγία του κ. Η. Βαμβακά. Η «Σπηλιά του Φάρου» και η «Τρυπητή Σπηλιά» με την αρχηγία της Δίδας Ελένης Κόνιαρη.

ΕΝΑΛΙΟ ΣΠΗΛΑΙΟ «ΚΟΡΑΚΟΣΠΗΛΙΑ» ΑΓΝΩΝΤΑ Α.Σ.Μ. 2633

Θέση: Βρίσκεται στη δεξιά-πλευρά του όρμου Αγνώντας Σκοπέλου σε απόσταση 400 μ. από το μυχό του.

Προσπέλαση: Ο μόνος τρόπος επίσκεψης του σπηλαίου είναι με πλωτό μέσο από τον Αγνώντα, ο οποίος συνδέεται με τη πρωτεύουσα με αμαξιτό ασφαλτοστρωμένο δρόμο 10 χλμ. περίπου.

Περιοχή του Σπηλαίου: Είναι πολύ επικλινής προς τη θάλασσα και καλυμμένη με πλούσια δασική βλάσποση, από πεύκα. Στον όρμο υπάρχει ομώνυμος συνοικισμός με προβλήτα για σκάφο ακτοπλοΐας κ.λ.π.

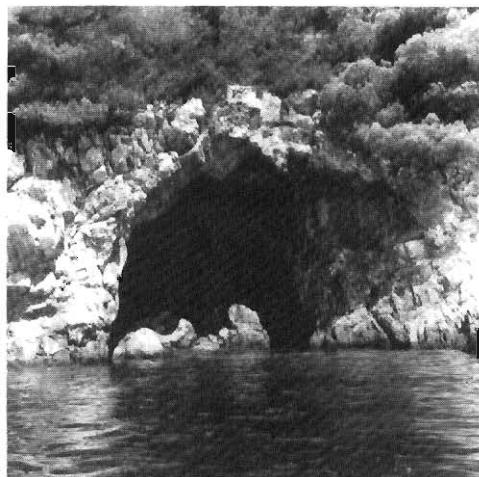
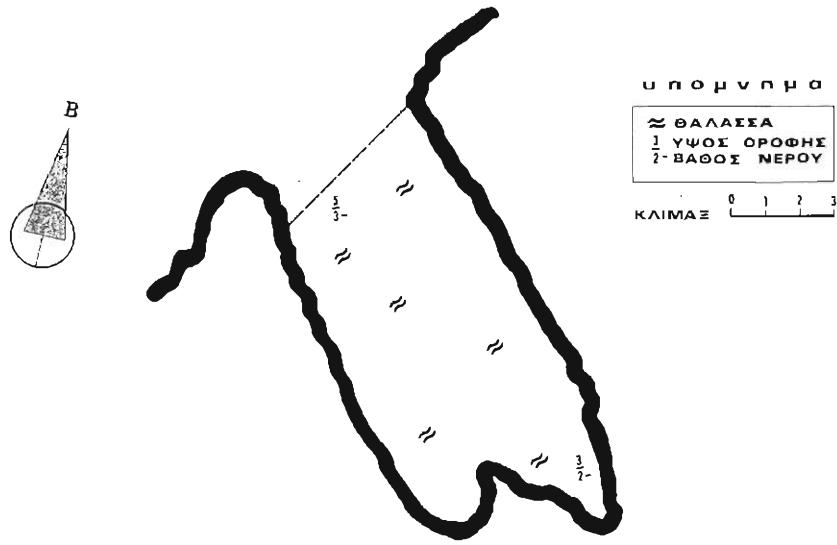
Το Σπήλαιο: Η είσοδος του σπηλαίου έχει σχήμα αφιδωτό με διαστάσεις: 8×8 μ. (πλάτος $\times$ ύψος), που καλύπτεται κατά ένα ποσοστό από πεσμένα βράχια. Το εσωτερικό του αποτελείται από ένα θάλαμο με διαστάσεις $20 \times 15 \times 8$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος), ο οποίος κωρίζεται εις δύο θαλάμους από τεράστια πέτρινη κολώνα, που βρίσκεται μετά το κέντρο του και προς τα δεξιά. Το δάπεδό του όπου εισχωρεί η θάλασσα σχεδόν ως το τέλος, καλύπτεται κατά τμήματα από πεσμένα βράχια. Στο τέλος του θαλάμου διανοίγονται δύο παράλληλες εσοχές με μήκος 3 μ. που το δάπεδό τους καλύπτεται από άμμο. Επίσης στο τέλος του οριστερού τοίχου διανοίγεται άλλη εσοχή με μήκος $5 \times 4 \times 3$ μ. καλυμμένη με νερό βάθους 2 μ.

*Recherches spéléologiques à l' île de Scopelos
par A. Petrochilou, I. Vamvakas, H. Koniarī*

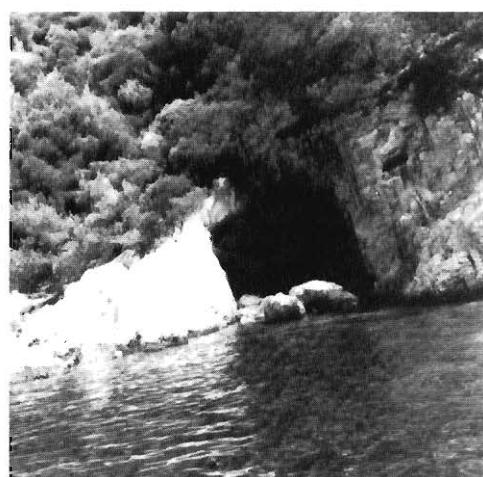
ΕΠΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟΝ "ΦΑΡΟΥ" ΑΓΝΩΝΤΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ ΑΡ. 6553
ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: ΗΛΙΑΣ ΒΑΜΒΑΚΑΣ - ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΙΑΡΗ
ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ ΚΑΤΟΨΕΩΣ: ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΙΑΡΗ

Το σπήλαιο «Κορακοσπηλιά».

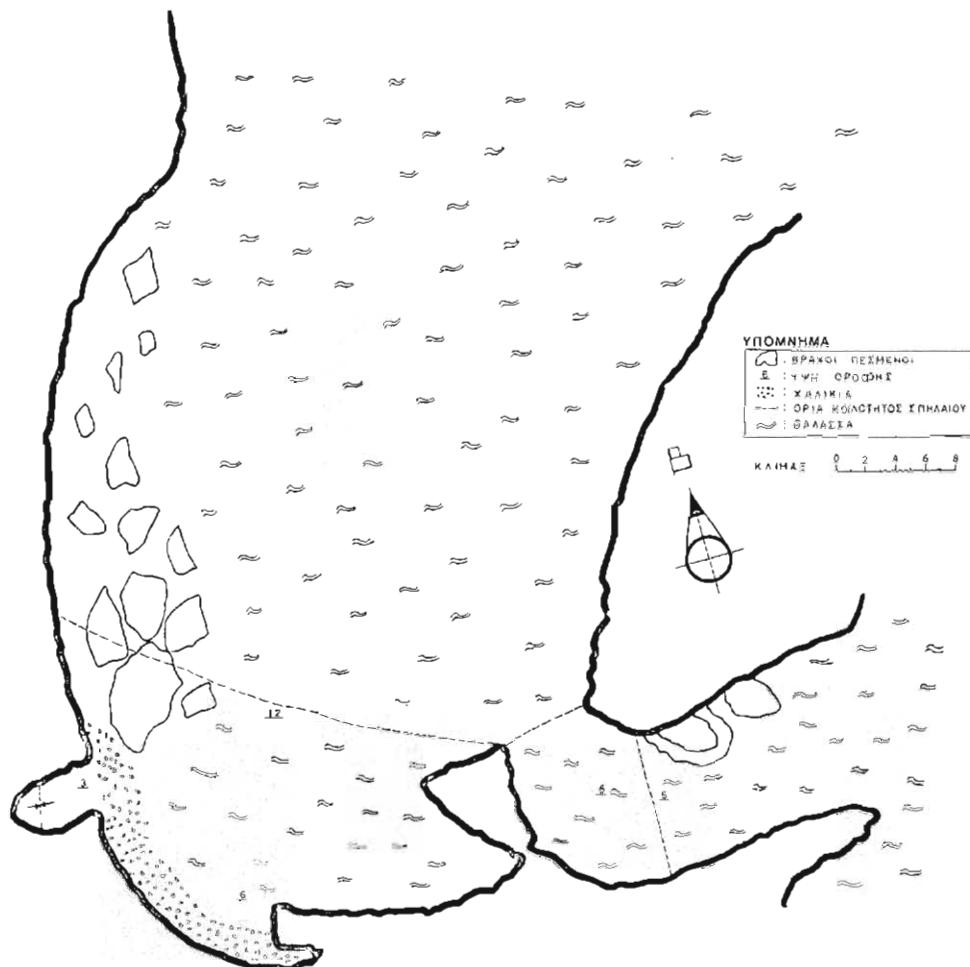
Η είσοδος του σπηλαίου «του Κοριτσιού».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟΝ "ΤΡΥΠΗΤΗ ΣΠΗΛΙΑ, ΣΚΟΠΕΛΟΥ αρ. 6651

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: ΕΛ. ΚΟΝΙΑΡΗ - ΗΛ. ΒΑΜΒΑΚΑΣ - ΑΝ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ ΚΑΤΟΨΕΩΣ : ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΙΑΡΗ

Σπηλαιογένεση: Το σπήλαιο διανοίχθηκε από τη θαλάσσια διάβρωση. Από την οροφή του αποσπάσθηκαν οι συγκόλιθοι που βρίσκονται στο δάπεδό του. Τα θαλασσινά κύματα, που εισχωρούσαν σ' αυτό, διεύρυναν το κοίλωμά του. Οι περιστροφικές κινήσεις τους το χώρισαν σε δύο θαλάμους και παράλληλα διάνοιξαν τις μικρότερες κοιλότητες.

Τουρισμός: Παρά το μικρό μέγεθός του το σπήλαιο δέχεται αρκετούς επισκέπτες τη θερινή περίοδο.

ΕΝΑΛΙΟ ΣΠΗΛΑΙΟ «ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ» Α.Σ.Μ. 6552

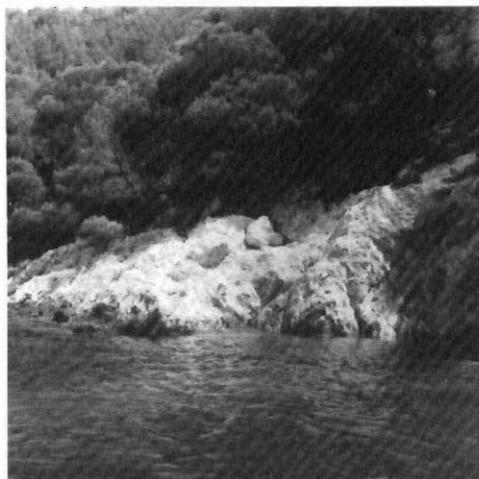
Θέση: Το σπήλαιο διανοίγεται στη δεξιά πλευρά του όρμου Αγνώντας περίπου 200 μ. πριν από το σπήλαιο «Κορακοσπηλιά».

Προσπέλαση: Και σ' αυτό η επίσκεψη γίνεται μόνο με πλωτό μέσο.

Το σπήλαιο: Η είσοδος του σπηλαίου έχει σχήμα ορθογώνιο. Ακολουθεί τη κλίση του πετρώματος, με διαστάσεις 5×5 μ. (πλάτος $\times$ ύψος) και καλύπτεται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό από ογκόλιθους. Το εσωτερικό του σπηλαίου αποτελείται από ένα παραλληλόγραμμο θάλαμο με διαστάσεις $12 \times 5 \times 5$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος). Στο δεξιό τοίχο του διανοίγεται εσοχή με διαστάσεις $4 \times 2,5 \times 2$ μ. Ολόκληρο το σπήλαιο καλύπτεται από θαλάσσιο νερό και μόνο προς το τέλος του καλύπτεται από άμμο.

Σπηλαιογένεση: Το σπήλαιο διανοίχθηκε κατά τον ίδιο τρόπο με το σπήλαιο «Κορακοσπηλιά».

Τουρισμός: Η περιήγηση των ακτών του Αγνώντα κατά τους θερινούς μήνες με βάρκες συμπεριλαμβάνει και την επίσκεψη των ενάλιων σπηλαίων του.

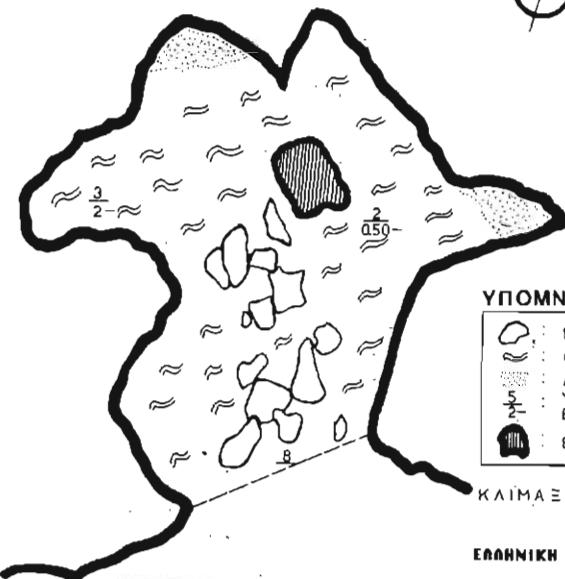

Η είσοδος του σπηλαίου του «Φάρου».

«Τρύπια σπηλιά», Σκοπέλου.

ΣΠΗΛΑΙΟΝ ΚΟΡΑΚΟΣΠΗΛΙΑ
ΑΓΝΩΝΤΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ ορ. 2833
Μετρησις: Η. Βαμβακας - Ε. Κονιορη -
Α. Πετροχειλου
Αποτυπωσις κατοψεως: Η. Βαμβακας

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

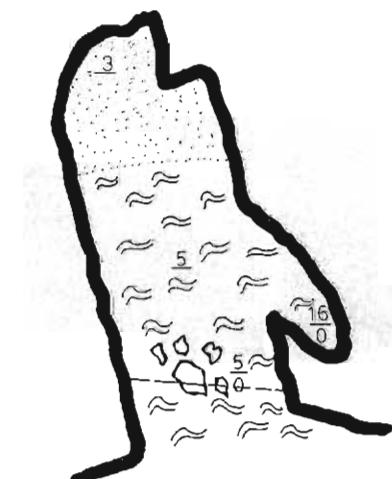
	ΒΡΑΧΟΙ
	ΘΑΛΑΣΣΑ
	ΑΜΜΟΣ
	ΥΨΟΣ ΟΡΟΦΗΣ
	ΒΑΘΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ
	ΒΡΑΧΟΣ ΜΕΧΡΙ ΟΡΟΦΗΣ

ΚΛΙΜΑΣ 0 2 4 6 8m

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟΝ "ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ"
ΑΓΝΩΝΤΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ ορ. 6652
Μετρησις: Η. Βαμβακας - Ε. Κονιορη
Α. Πετροχειλου
Αποτυπωσις κατοψεως: Η. Βαμβακας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

	ΒΡΑΧΟΙ
	ΘΑΛΑΣΣΑ
	ΑΜΜΟΣ
	ΥΨΟΣ ΟΡΟΦΗΣ

ΚΛΙΜΑΣ 0 2 4 6

ΣΠΗΛΑΙΟ «ΤΡΥΠΗΤΗ ΣΠΗΛΙΑ» ΣΚΟΠΕΛΟΥ

Α.Σ.Μ. 6551

Θέση: Βρίσκεται προς το τέλος της πλαγιάς του όρμου Σκοπέλου σε απόσταση ενός μιλίου περίπου από το μυχό του.

Το σπήλαιο: Αποτελείται από δύο κοιλώματα. Το πρώτο με διαστάσεις $17 \times 35 \times 10.6$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος). Το δεύτερο, παράλληλο με το πρώτο, έχει διαστάσεις $12 \times 9 \times 6$ μ. Η επίσκεψή του γίνεται και από βόρεια προς νότια και από ανατολικά προς δυτικά.

Σπηλαιογένεση: Το σπήλαιο διανοίχτηκε από τα θαλασσινά κύματα από Βορρά προς Νότο και στη συνέχεια προς Ανατολάς όπου διανοίχτηκε η δεύτερη είσοδος. Οι διαστάσεις του ήταν πολύ μεγαλύτερες, αλλά κατέπεσε το μεγαλύτερο μέρος της οροφής του και τα τμήματά της πλαισιώνουν το σπήλαιο δίνοντάς του φαντασμαγορική όψη.

Τουρισμός: Αν και το σπήλαιο είναι περιορισμένων διαστάσεων, εν τούτοις οι δύο θαλασσινές είσοδοι του, οι τεράστιοι βράχοι που το πλαισιώνουν, η ποικιλία χρωμάτων που δημιουργείται από τις ακτίνες του ήλιου στο περιβάλλον του ακάλυπτου σπηλαιού και τα κατακάθαρα νερά του, προσφέρουν θαυμάσιες εικόνες στον κάθε επισκέπτη.

ΣΠΗΛΑΙΟ «ΤΟΥ ΦΑΡΟΥ» ΑΓΝΩΝΤΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ

Α.Σ.Μ. 6553

Θέση: Βρίσκεται στην αριστερή πλευρά του όρμου Αγνώντας Σκοπέλου, σε απόσταση διακοσίων μέτρων περίπου από τον μυχό του.

Το σπήλαιο: Αποτελείται από ένα κοίλωμα, με διαστάσεις $9 \times 5 \times 4 \times 2$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος $\times$ βάθος νερού). Στους δύο τοίχους του σπηλαίου έχουν διανοιχθεί εσοχές. Η πρώτη εσοχή στο δεξιό τοίχο έχει μήκος 1,5 μέτρο. Η δεύτερη εσοχή του αριστερού τοίχου έχει μήκος 3,5 μέτρα.

Σπηλαιογένεση: Το σπήλαιο διανοίχτηκε από τα θαλασσινά κύματα, από Βορρά προς Νότο.

Τουρισμός: Η επίσκεψη στο σπήλαιο, αν και οι διαστάσεις είναι πολύ μικρές, γίνεται με βάρκα.

ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

από την

Π. ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Τον Ιούλιο 1989 οργανώθηκε αποστολή της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας από τους σπηλαιολόγους Πόπο Γαλανοπούλου, Πέτρο Δελτούζο, Σιαμάτη Κίρδη και Καβαλλιέρο Ευάγγελο στην περιοχή Βελεστίνου; νομού Μαγνησίας, με σκοπό την διερεύνηση καρστικών μορφών της περιοχής. Η αποστολή οργανώθηκε ύστερα από αίτηση του Πολιτιστικού Συλλόγου Βελεστινιώτων στην Αθήνα προς την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία. Έπειτα από επικοινωνία με τον πρόεδρό του κ. Δημήτρη Καραμπερόπουλο διερευνήθηκαν πέντε σπήλαια και βάραθρα της περιοχής, με έγκριση του ΥΠ.ΠΟ. και συμπαράσταση του Ε.Ο.Τ. Τα ονόματα και οι θέσεις των σπηλαίων και των βαράθρων που ερευνήθηκαν είναι τα παρακάτω:

- α. Σπηλιά του Γέρο-Μπέκου, στο ύψωμα του λόφου της Μαλούκας.
- β. Σπηλιά Οθριάς, στο βουνό Οθριά.
- γ. Βάραθρο στο βουνό Οθριάς, (ανώνυμο)
- δ. Σπηλιά του Σαντίκη, στο βουνό της Αγγαντερής, στο χωριό Γερμί
- ε. Σπηλαιοβάραθρο στο Λόφο Πάτωμα, του βουνού της Αγγαντερής.

Με την άφιξη μας στο Βελεστίνο μας υποδέχθηκε ο πρόεδρος του συλλόγου Βελεστινιώτων στην Αθήνα «ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ» κ. Δημήτρης Καραμπερόπουλος και μαζί με τον κ. Αντώνιο Αραμπατζή επισκεφθήκαμε την Υπέρεια Κρήνην ή Κεφαλόβρυσο μέσα στον χώρο της πόλης. Το Κεφαλόβρυσο σύμφωνα με μελέτες εδώ και δεκάδες χρόνια έχει σταθερή παροχή νερού 1000 κυβ/ωρ σε όλη την διάρκεια του χρόνου και ικανή για την ύδρευση τεσσάρων περιοχών, των Βελεστίνου, Ριζόμυλου, Χλόνης και Αγ. Γεωργίου. Μέσα στον χώρο της Κρήνης αναβλύζει νερό το οποίο διοχετεύεται σε τέσσερα κανάλια.

Αργότερα ξεκινήσαμε για την σπηλιά του Γέρο Μπέκου, στο λόφο της Μαλούκας. Έπειτα από περπάτημα στο βουνό φτάσαμε στην σπηλιά η οποία αποτελείται κύρια από μία αίθουσα στην είσοδο της οποίας βοσκοί έβαζαν τα zώα τους. Η είσοδος βλέπει προς Νότο, ο κεντρικός άξονας Νότος-Βορράς έχει μήκος 9 μέτρα. Στην κορυφή του ίδιου λόφου διαπιστώσαμε ότι υπήρχαν μικρές σκυρμές οι οποίες δεν συνεχίζονταν.

Στη συνέχεια πήγαμε στο Σπήλαιο Οθριάς. Η είσοδος βρίσκεται προς Νότο 25° Δυτ-

*Recherches spéléologiques à la région de Velestino-Magnissia.
par P. Galanopoulou*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ ΠΑΤΩΜΑ

ΓΕΡΜΙ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

χλιμακα 0 1 2 3 4 M

εισόδος 1.00

4.00

20.00

τομή

οταλαχτίτες
παραπετασμάτα

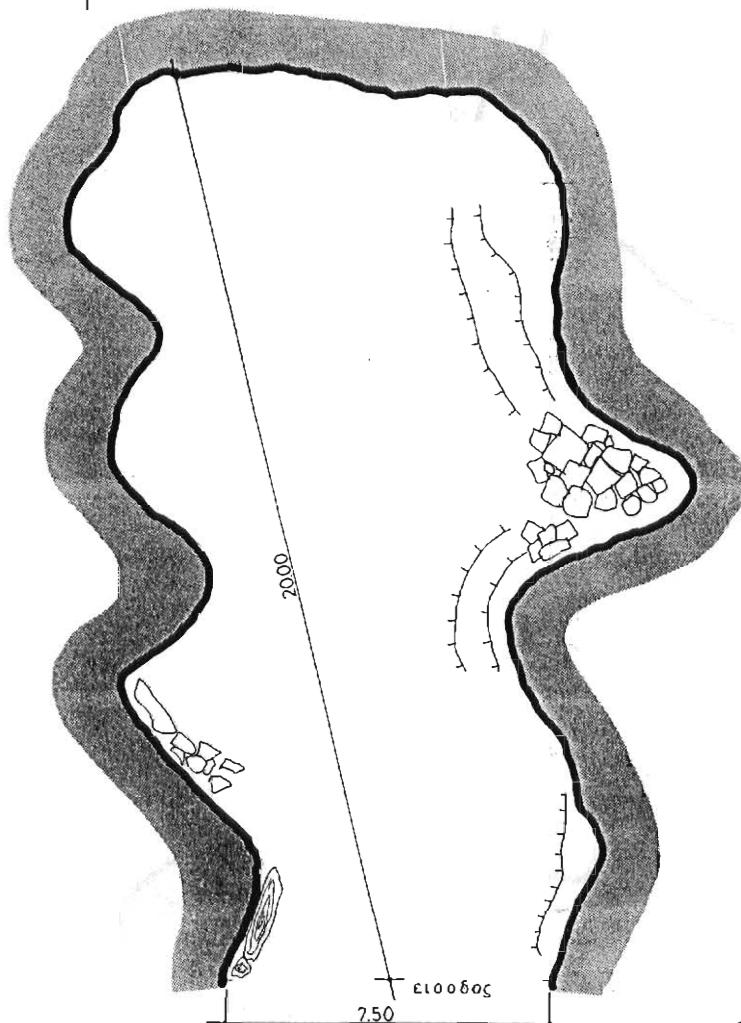
πεσπεσμένες πέτρες

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΣΠΗΛΑΙΟ ΟΒΡΙΑΣ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

χλιμαχα

0 1 2 3 4 M

Α.Σ.Μ. 7525

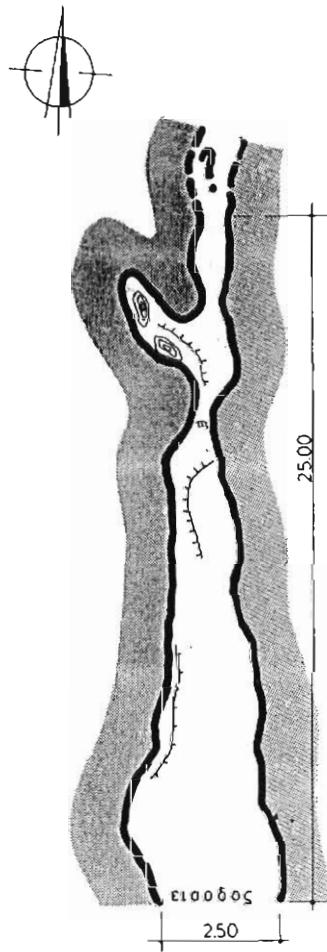

πυρκαϊοεις εδαφους

πετρες - βραχοι

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΣΠΗΛΑΙΑ του ΣΑΝΤΙΚΗ - ΓΕΡΜΙ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Α.Σ.Μ. 7526

πτυχές κλωστών εδαφούς
σταλαγμίτες

κατοψη

κά. Το συνολικό μήκος της σπηλιάς φτάνει τα 20 μέτρα και το άνοιγμα της εισόδου έχει μέγιστο πλάτος 7,40 μέτρα. Η σπηλιά αποτελούσε στάνη για τα ζώα. Στο εσωτερικό της και σε κοιλώματα του βράχου συναντήσαμε υγραρίδες και ποντικούς καθώς και οστά φίδιού.

Βορειότερα από το σπήλαιο Οθρίας, ψάχνοντας την περιοχή, βρήκαμε βάραθρο 11 μέτρων βάθους, με αίθουσα διαστάσεων 20 μέτρα μήκος και 11 μέτρα πλάτος. Με ανεμόσκαλα κατεβάνταμε το βάραθρο στο τέλος του οποίου υπήρχαν σωρός από πέτρες και χώμα. Βρεθήκαμε μπρος σε ένα τοίχο-ξερολιθιά, κατασκευή που μας έκανε να ψάχνουμε για κάποια πρόσβαση εισόδου. Πράγματι υπήρχε μικρό άνοιγμα ανάμεσα σε πεσμένους βράχους και χώμα, που δηλώνει ότι το βάραθρο ήταν αρχικά σπηλιά-κοιλωμα στης ρίζες του βράχου με είσοδο στην οποία βοσκοί έκπισαν την ξερολιθιά για τη φύλαξη των ζώων τους.

Την επόμενη μέρα είχαμε μαζί μας δύο οδηγούς, τους Απόστολο Καλόγηρο και Θεόδωρο Καλόγηρο και μαζί με τον κ. Καραμπερόπουλο και τους δύο μικρούς γιούς του ξεκινήσαμε την πορεία μας στο βουνό της Αγναντερής, πάνω από το χωριό Γερμί.

Το βουνό είναι πολύ καρστικοποιημένο, στους πρόποδες του δε, υπάρχει πηγή με άφθονο νερό. Μετά από μία ώρα πορεία φτάσαμε όλοι στην σπηλιά του Σαντίκη. (Το όνομα ανήκει σε κάποιον κλέφτη που έζησε εκεί). Η είσοδος βρίσκεται προς Βορρά, 194° από τον Άγιο Αθανάσιο και 150° από την κορυφή του βουνού της Αγναντερής. Η είσοδος έχει άνοιγμα 2,5 μέτρα και το μήκος της σπηλιάς είναι 15 μέτρα. Δεν σκηματίζεται αίθουσα αλλά αυτό το άνοιγμα των 15 μέτρων φτάνει σε κλειστό πέρασμα από σταλαγμή μέσα από το οποίο περνά μόνο ανθρώπινο χέρι το φως μας έδειξε πως ακολουθεί αίθουσα που πιθανά συνεχίζει, αλλά αυτή η πιθανότητα προϋποθέτει τεχνητό άνοιγμα.

Συνεχίζοντας την πορεία μας στο βουνό φτάσαμε στο λόφο Πάτωμα ανατολικά πάνω από το ρέμα του Βράκα. Εκεί υπάρχει σπηλαιοβάραθρο με άνοιγμα εισόδου 1 μέτρο $\times$ 0,70 εκατ. Με ανεμόσκαλα κατεβαίνοντας συναντάμε το πρώτο πατάρι στα 4 μέτρα από την είσοδο, με τους γύρω ασθετολίθους λιτά διακοσμημένους. Συνεχίζοντας το κατέβασμα στα 10 μέτρα συναντάμε δεύτερο πατάρι το οποίο σκηματίζεται από πεσμένα κομμάτια βράχων και χώμα. Δεξιά-αριστερά υπάρχει διακλάδωση με κατωφέρεια η οποία φτάνει στο τέλος του σπηλαίου στα 20 μέτρα. Υπάρχει σταγονορροή και διάκοσμος από μικρά γκούρ και λίγους σταλαγμίτες, τα οποία και φωτογραφίσαμε. Στο σπηλαιοβάραθρο και μέχρι τέλους κατέβηκαν με ενθουσιασμό οι Θεοδ. και Απόστ. Καλόγηρος και ο 11χρονος Πολύδωρος Καραμπερόπουλος στο πρώτο πατάρι.

Ευχαριστούμε τον Δήμαρχο Βελεστίνου καθώς και τον Πρόεδρο του πολιτιστικού συλλόγου κ. Δημήτρη Καραμπερόπουλο του οποίου ο γιός και η δυναμική παρουσία δίνουν στο χώρο των Φερρών ξεχωριστή έκφραση και ζωή. Ευχαριστούμε ακόμα την Εφορεία Σπηλαιολογίας και Παλαιοανθρωπολογίας του ΥΠ.ΠΟ. και τον Ε.Ο.Τ.

ΣΠΗΛΑΙΟ «ΓΙΑΧΑΛΗ» ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ ΑΧΑΪΑΣ Α.Σ.Μ. 6662

από τον

Ε. ΤΣΙΜΠΑΝΗ

Στοιχεία σπηλαίου: Περιοχή Γιαχαλέικα, κοινότητας Ματαράγκα, υψόμετρο ≈ 200 μ. Πετρώματα: Ψαμμιτοκροκαλοπαγή.

Προσδιορισμός θέσεως του σπηλαίου: Βρίσκεται στο τέλος του αγροτικού δρόμου από Ματαράγκα προς Γιαχαλέικα. Διοπτεύσεις από το αριστερό μέρος του σπηλαίου (από το τέλος του μικρού βράχου στην αριστερή πλευρά του σπηλαίου).

Λαογραφικά στοιχεία: Η παράδοση στο χωριό αναφέρει ότι το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ως κρυφό σκολειό. Κάποια ημέρα, ο παπάς που έκανε την δάσκαλο στα παιδιά, τους είπε να φύγουν και να μη τον ακολουθήσουν. Ο παπάς-δάσκαλος δια μέσου του σπηλαίου θγήκε στο διπλανό χωριό Μπάλα που βρίσκεται σε απόσταση 4 χλμ. περίπου από το σπήλαιο. Δυο παιδιά όμως δεν άκουσαν την συμβουλή του, τον ακολούθησαν κρυφά, αλλά δεν μπόρεσαν να τον φθάσουν και κάθηκαν στο ποτάμι που ρέει μέσα στο σπήλαιο. (Διήγηση του προέδρου του χωριού Ματαράγκα: Παναγιώτη Θεοδωρόπουλον).

Άλλες Πληροφορίες: Το 1967, σε έντονα βροχερή περίοδο, το σπήλαιο έβγαζε από την είσοδό του θολό νερό. Αυτό το γεγονός το ανέφερε στον πρόεδρο του χωριού Παναγιώτη Θεοδωρόπουλο ο Νικόλαος Γραμματίκας Βοσκός, από την περιοχή Γιαχαλέικα. Ο συνοικισμός Γιαχαλέικα είναι παλαιός. Το προηγούμενο ονομά του ήταν Καρόστ. Ονομαζόταν έτσι μέχρι το 1850. Σε απόσταση 2 χλμ. από τα Γιαχαλέικα υπάρχει κάστρο, που χρησιμοποιήθηκε και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η θέση του κάστρου λέγεται Μόβρη. Το κάστρο το συνδέουν με θρύλους για κάποιο βασιλιά Μόβρη. Ο δρόμος για το σπήλαιο έγινε το 1984 και διασχίζει ένα μοναδικό δάσος από δρυς.

Περιγραφή του σπηλαίου: Το σπήλαιο διανοίγεται σε κροκαλοπιαγές πέτρωμα με συνδεπικό υλικό λεπτή άμμο. Στην είσοδο του σπηλαίου και στην επιφάνεια του εδάφους πριν από την είσοδο, είναι διασκορπισμένες πολλές πλάκες και πέτρες, σκεδόν ορθογώνιού σχήματος. Τα υλικά αυτά πρέπει να είχαν χρησιμοποιηθεί είτε ως οικοδομικό υλικό στους τοίχους που υπάρχουν στο εσωτερικό του σπηλαίου, είτε ως υλικό επικαλύψεως

*La grotte «Giachali»-Mataraga, Ahaïa
par E. Tsimpanis*

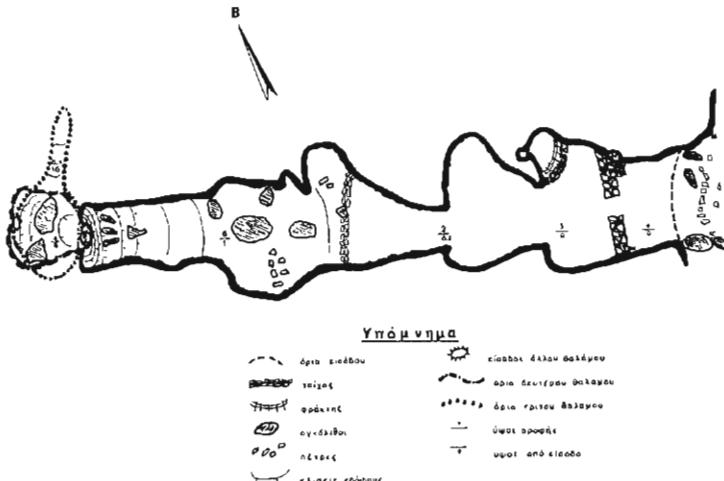
ΣΑΛΑΜΙΝΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΡΕΙΑ
ΣΠΗΛΑΙΟ "ΓΙΑΧΑΛΗ" Ν. ΑΧΑΤΑΣ (Α.Σ.Μ. 6662)

ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ

ΜΕΤΡΗΤΕΣ. Ε. ΤΣΙΜΠΑΝΗ - Λ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ - Σ. ΚΟΛΟΒΟΥΡΗΣ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΤΣΙΜΠΑΝΗΣ

ΚΛΙΜΑΣ: 0 1 2 3 4 5 m

της επιφανείας του εδάφους που βρίσκεται έμπροσθεν της εισόδου είτε ως σκαλοπάτια στην μικρή ανηφόρα πριν από την είσοδο του σπηλαίου. Στην μικρή αυτή ανηφόρα, πριν την είσοδο, μετά από προσεκτική παρατήρηση, διακρίναμε όστρακα από μελαμβαφή αγγεία και ένα μικρό τμήμα από μικρό ειδώλιο. Όλη η έκταση μπροστά από την είσοδο και η είσοδος του σπηλαίου καλύπτονται από παχύ ίζημα λεπτής άμμου και κοπριάς αιγοπροβάτων. Τρία μέτρα μετά την είσοδο και προς το εσωτερικό του σπηλαίου, υπάρχουν τα υπολείμματα ενός τοίχου. Ο τοίχος αυτός έφραζε την είσοδο σε όλο το άνοιγμά της αφήνοντας στο μέσον του περίπου ένα άνοιγμα-πόρτα πλάτους $0,80\text{ }\mu$. Οι διαστάσεις του τοίχου είναι μήκος $3,90\text{ }\mu$, πλάτος $0,60\text{ }\mu$, ύψος $0,35$ έως $0,40\text{ }\mu$. Η δομή του τοίχου είναι επιμελημένη και έχει χρησιμοποιηθεί ως συνδετικό υλικό των διθωνών ππλόδων. Στο τέλος του δεξιού τμήματος του τοίχου και προς τα έξω υπάρχει μικρή πλακόστρωπη περιοχή με διαστάσεις μήκος $1\text{ }\mu$, πλάτος $0,80\text{ }\mu$, αρκετά επιμελημένη. Σε απόσταση $1,30\text{ }\mu$ από την εσωτερική πλευρά του τοίχου και στην δεξιά πλευρά του σπηλαίου διακρίνεται ημικυκλικός τοίχος, ξερολιθιά, ύψους $0,10-0,20\text{ }\mu$, που απομονώνει μικρό κοίλωμα διαστάσεων πλάτους $1,5\text{ }\mu$, μήκους $1\text{ }\mu$. Σε επαφή με το εσωτερικό του τοίχου υπάρχουν ξύλινοι πάσσαλοι που συνδέονται μεταξύ τους με σύρμα. Το μικρό περιφραγμένο κοίλωμα χρησιμοποιείται σήμερα σαν μαντρί μικρών ζώων.

Σε απόσταση $15,30\text{ }\mu$ από την είσοδο διακρίνονται τα υπολείμματα άλλου τοίχου

χωρίς συνδεπικό υλικό, που φράσσει όλο το πλάτος του σπηλαίου. Το ύψος αυτού του τοίχου κυμαίνεται από 0,10-0,25 μ. και το πλάτος του από 0,20-0,50 μ. Πίσω από αυτόν τον τοίχο και προς το εσωτερικό του σπηλαίου σε αρκετή επιφάνεια είναι διασκορπισμένες πολλές πλάκες και πέτρες σχεδόν ορθογώνιες, που ίσως αποτελούσαν δομικά υλικά του τοίχου. Όλο το σχεδόν επίπεδο δάπεδο του σπηλαίου καλύπτεται από παχύ στρώμα περιπτωμάτων διαφόρων ζώων, όπως βοειδών, αιγοπροβάτων και νυχτερίδων. Στο δάπεδο δεν διακρίναμε όστρακα ή άλλα δείγματα από ανθρώπινη δραστηριότητα πλην των τοίχων. Ελάχιστα οστά παραπήδησαμε σε μικρές κοιλότητες που ανήκουν είτε σε ππνά είτε σε μικρά θηλαστικά και, όπως φαίνονται από τα υπολειμματα των περών, είναι πρόσφατα. Μετά από τον τοίχο αυτό, το δάπεδο του σπηλαίου ανηφορίζει σταδιακά μέχρι το τέλος του θαλάμου. Στο τέλος αυτού του θαλάμου, μετά από αναρρίχηση 4 μ. περίπου και την διέλευση από μικρό άνοιγμα $0,40 \times 0,40$ μ., βρισκόμαστε σε μικρό θάλαμο $2,5 \times 3$ μ. με δύο τεράστιους βράχους να τον χωρίζουν σε δύο μέρη. Με μικρή αναρρίχηση 2 μ. περίπου βρισκόμαστε σε ένα άλλο μικρό θάλαμο με διαστάσεις $7,5 \times 3$ μ. Ο θάλαμος αυτός παρουσιάζει ένα μικρό διάδρομο-στοά, που διαρκώς στενεύει και το ύψος του μικραίνει. Από την μικρή αυτή στοά ίσως τρέχει το νερό στο εσωτερικό του σπηλαίου κατά της περιόδους που πέφτουν πολλές βροχές.

Σε ολόκληρο το σπήλαιο δεν υπάρχει σταλακπικός διάκοσμος. Σε μικρές μόνο κοιλότητες ασθετολιθικών όγκων διακρίναμε μικρούς σταλακτίτες και πολύ μικρές κοιλόνες με ύψος όχι μεγαλύτερο από 10-15 εκ. Στην δεξιά πλευρά του σπηλαίου, σε προεξοχή του τοιχώματος, διακρίνεται εύκολα μία αρκετά σημαντική φλέβα πάχους 15-30 εκ. από κρυσταλλικό ασθετίτη.

Γενικά Συμπεράσματα: Το σπήλαιο έχει διανοικθεί σε ψαμμιτο-κροκαλοπαγές πέτρωμα Γλειο-Πλειστοκαινικής περιόδου. Δεν έχει σταλακπικό διάκοσμο. Παρουσιάζει ίσως αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Αρμόδιοι αρχαιολόγοι πρέπει να το επισκεφθούν και να το μελετήσουν για να καθορισθεί η πραγματική του αρχαιολογική αξία.

Μέλη της αποστολής της Ε.Σ.Ε. που πραγματοποίησε στις 13 Σεπτεμβρίου 1986 ήταν οι: Κλοκίτου Χριστίνα, υπεύθυνη αποστολής, Νικολάου Λάμπης, Κολοθούρης Στέφανος, Τσίμπανης Ευάγγελος, Τσατίρης Βασίλης και Τσερώνης Ιωάννης, μέλη της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας.

Σύνταξη εκθέσεως-συλλογή πληροφοριών: Τσίμπανης Ευάγγελος.

Μετρήσεις: Τσίμπανης Ευάγγελος, Λάμπης Νικολάου, Στέφανος Καλοθούρης.

Χαρτογράφηση-αποτύπωση: Τσίμπανης Ευάγγελος.

Συμμετείχαν στην επίσκεψη-εξερεύνηση του σπηλαίου: Παναγιώτης Θεοδωρόπουλος, Πρόεδρος κοινότητας Ματαράγκα, Δημήτριος Μαντάς, Σταύρος Παναγιώτου Θεοδωρόπουλος, Σπύρος Παναγιώτου Θεοδωρόπουλος.

Βιβλιογραφία: Γεωλογικός χάρτης της Ελλάδος. Έκδοση Ι.Γ.Μ.Ε.

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΓΟΥΡΟΥΝΟΣΠΗΛΙΑ»
ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΔΙΡΦΥΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 7529**

από την

ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

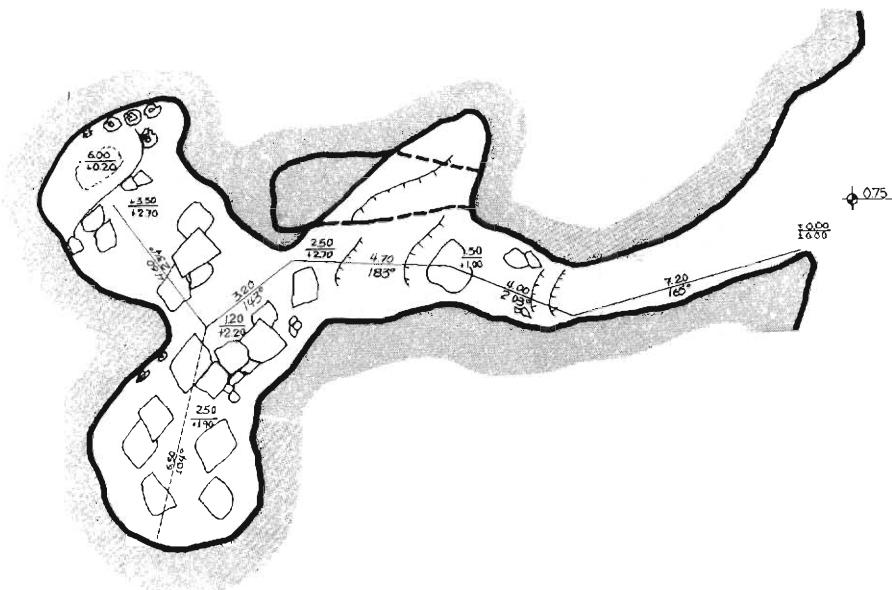
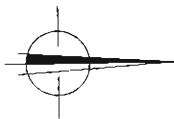
Η γεωγραφική θέση της σπηλιάς είναι: Βόρειο γεωγραφικό πλάτος: $38^{\circ} 40' 40''$ Ανατολικό γεωγραφικό μήκος: $23^{\circ} 59' 28''$. Βρίσκεται στην Ανατολική πλευρά του κάθου του Ναυπικού σε υψόμετρο 75 μ. Η παραλία του Ναυπικού απέχει μισή ώρα με βάρκα από την παραλία του χωριού Μετοχίου. Μπορεί κανείς να πάει και οδικώς αλλά πρέπει να τον οδηγήσουν μέχρι εκεί οι ντόπιοι. Στην σπηλιά μας οδήγησε ο Γιώργος Γκίζας κάτοικος Μετοχίου.

Αφίνοντας την βάρκα στην παραλία του Ναυπικού (γνωστός κόλπος στην περιοχή) και ακολουθώντας τη μεσαία ρεμαπά της πλαγιάς μπροστά μας, φθάνουμε στην ράχη και κατφορίζουμε προς την θάλασσα από την πίσω πλευρά του κάθου. Η πορεία είναι περίπου μισή ώρα με ταξιδία. Υπάρχει υποτυπώδες μονοπάτι.

Η είσοδος είναι αρκετά μεγάλη 5×3 μ. και βλέπει σχεδόν στον Βορρά. Μπαίνοντας ακολουθούμε ένα διάδρομο με επίπεδο δάπεδο καλυμμένο ευτελώς από κοπριές ζώων. Η οροφή του αρχίζει από το ύψος των 3 μ. της εισόδου και καταλήγει στο 1,5 μ. Το πλάτος του είναι από 1,5 έως 2,5 μ. Τα πλευρικά τοιχώματα είναι ασβεστόλιθοι χωρίς στολίσμο. Συνεχίζοντας, το μέγεθος αυξάνει και το δάπεδο γίνεται αντφορικό με μεγάλες πέτρες. Το πλάτος γίνεται 2,5 έως 4 μ. και το ύψος κυματίνεται από 1,2 έως 2,5 μ. Για 16 περίπου μέτρα ακολουθούμε βασικά ένα κεντρικό διάδρομο, αλλά στο σημείο αυτό η σπηλιά δημιουργεί δύο θαλάμους (4×5 μ. περίπου) έναν προς δεξιά και έναν προς αριστερά. Στο δάπεδο υπάρχουν μεγάλες πέτρες και στους δύο θαλάμους οι οποίες προέρχονται από εγκατακρήμνιση της οροφής. Στο δεξιό θαλάμο υπάρχει πλούσιος στολισμός από σταλακπικό υλικό στα τοιχώματα. Στο τέρμα της σπηλιάς δημιουργείται στο δάπεδο ένα κοίλωμα αρκετά βαθύ. Σε κάποιο σημείο της σπηλιάς υπάρχει πατάρι σε ύψος 2 μ., μήκους 5 μ. και ύψους 1-1,2 μ., παράλληλο με τον κεντρικό διάδρομο, χωρίς να οδηγεί πουθενά.

Στην εξερεύνηση αυτή συμμετείχαν τα μέλη της Ε.Σ.Ε. Γεώργιος Αθτζής, Χριστίνα Κυριακοπούλου, Πάνος Δημητρέλος και Νίκος Βίτσοβίτσης.

*La grotte «Gourounospilia» de Metochi-Dirfys, Eubée
par C. Kyriacopoulou*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Μαντζαρού 11, Αθηνα - 106 72, τηλ. (01) 36 17 824

ΘΕΜΑ: Σπήλαιο "ΓΟΥΡΟΥΝΟΣΠΗΛΙΑ"-ΜΕΤΟΧΙ ΔΙΡΟΥΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Α.Σ. Μητρώου: 7529

Μετρησείς: ΧΡ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΝ ΛΗΜΝΤΡΕΑΣ - ΓΕΩΡΓ ΑΒΤΖΗΣ - ΝΙΚ ΒΙΤΕΟΒΙΤΣ

Αποτυπωση: ΧΡ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Σχεδιασμός: ΧΡ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Υ π ο μ ν ι μ α

σγκολίδοι

κολωνά

κάλιοι εδαφορύς
ικνος οροφής από διστένο
σταθυτη βασιεύει από εισόδο
διευθύνηση στηρίξας

απότυπο υψομέτρου ποσού

Κλίμακα: 0 1 2 3 4

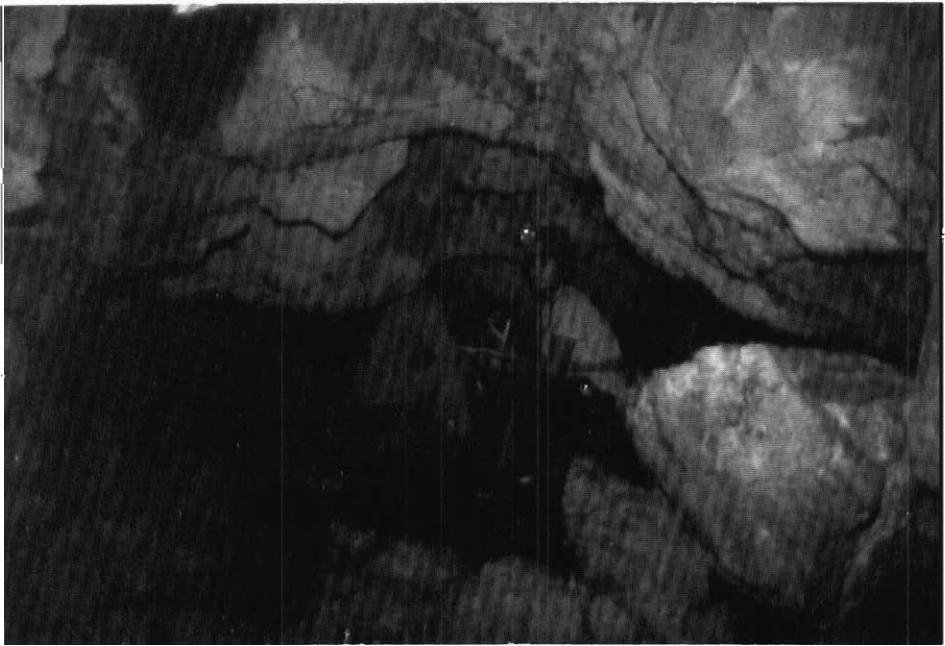
Ημ/νια: ΣΕΠΤ 1989

Παρατηρήσεις

υψομέτρο: 075
Βασικό γεωγραφικό
τελατος 38° 40' 40"
Ανατολικό γεωγραφικό
μηκος 23° 59' 20"

Κοιτάζοντας από την είσοδο της σπηλιάς προς τη θάλασσα.

Το εσωτερικό της «Γουρουνοσπηλιάς».

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΔΡΑΚΟΝΤΟΣΠΗΛΙΑ» ΑΝΑΦΗΣ
Α.Σ.Μ. 247**

από τον

Π. ΔΗΜΗΤΡΕΛΟ

Ονομασία: Η σπηλιά αναφέρεται απ' τους υπόπιους με το όνομα «Δρακοντοσπηλιά».

Τοποθεσία: Απ' τη μονή της Ζωαδόχου Πηγής που βρίσκεται στη ρίζα του τεράστιου βράχου (υψομ. 480 μ.), που υψώνεται στο ανατολικό μέρος του νησιού, ξεκινάει μονοπάτι προς τ' ανατολικά. Η σπηλιά βρίσκεται στην τρίτη κατά σειρά χαράδρα που συναντάει κανείς. Το μονοπάτι όμως κάνεται μετά τη δεύτερη χαράδρα. Η τρίτη αυτή χαράδρα που βρίσκεται η σπηλιά έχει διεύθυνση από 350° (θάλασσα) προς 170° (εσωτερικό του βράχου), δηλαδή από βόρεια-βορειοδυτικά προς νότια-νοτιοανατολικά. Η σπηλιά βρίσκεται στη δυτική πλευρά της χαράδρας, σε απόσταση περίπου 250 μ. απ' τη θάλασσα και σε αντίστοιχο υψόμετρο 63 μ.

Μετάβαση: Η πρόσβαση στη σπηλιά γίνεται:

α. Με πλοιάριο απ' το λιμάνι στο βράχο. Στη συνέχεια περίπλους του βράχου προς τη βορεινή πλευρά του και αποβίβαση στην αρχή της παραπάνω τρίτης χαράδρας απ' όπου η σπηλιά απέχει 250 μ. Διάρκεια περίπου 1,5 ώρα.

β. Με πλοιάριο απ' το λιμάνι στο βράχο. Περπάτημα ως τη μονή της Ζωαδόχου Πηγής (20 λεπτά) κι από 'κει ως τη σπηλιά περπάτημα περίπου 2 ώρες. Συνολική διάρκεια 3 ώρες.

Η μετάβαση α. γίνεται όταν το επιτρέπει ο καιρός.

Ιστορία: Οι παλιοί λένε πως στη σπηλιά κατοικούσαν πολλά περιστέρια. Αργότερα και για πολλά χρόνια χρησιμοποιήθηκε σαν σταλίστρα για πρόβατα και γύδια. Γι' αυτό υπάρχει σε μεγάλη έκταση στο δάπεδο παχύ στρώμα κοπριάς που σε πολλά σημεία φιάνει το ύψος μισού και πλέον μέτρου.

Δημιουργία: Η σπηλιά έχει σαφή τα σημάδια σταγονορροής. Σήμερα δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου νερό και οι ελάχιστοι σταλαχτίτες και σταλαγμίτες που υπάρχουν είναι ξεροί.

Μορφολογία: Το μεγάλο άνοιγμα της σπηλιάς και το συνεχιζόμενο μεγάλο πλάτος, διευκολύνουν τη διείσδυση του φωτός, με αποτέλεσμα νά 'ναι πρασινισμένη σε πολύ μεγάλο βάθος (σχεδόν 60 μ.-απ' την είσοδο). Το στρώμα της κοπριάς έχει προσελκύσει ένα είδος μικρής μύγας που στο πέρασμα σηκώνεται σε πυκνά νέφον. Μετά την περιοχή

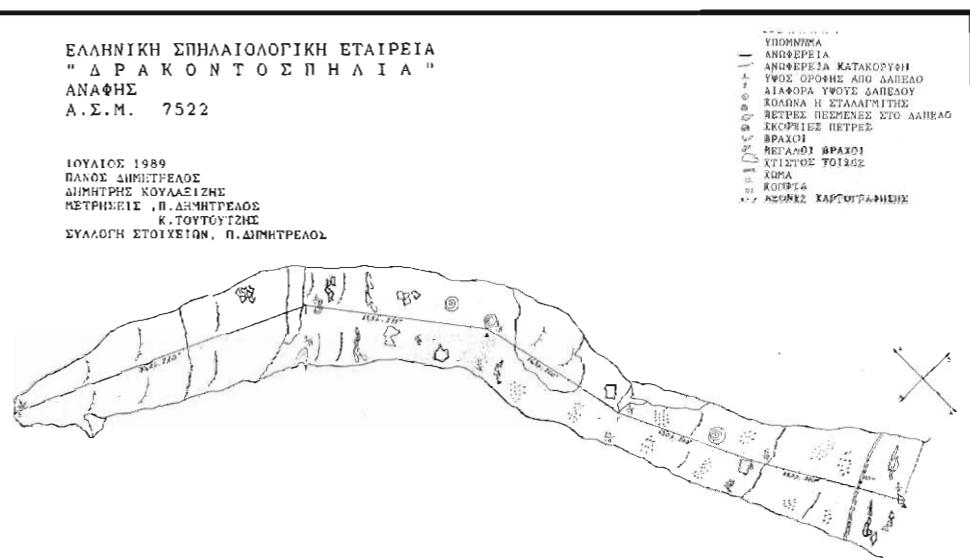
*La grotte «Dracondospilia» de Anafi
par P. Dimitrellos*

της κοπριάς, που διακόπτεται από βράχους και πέτρες, υπάρχει περιοχή με χώμα. Στη συνέχεια υπάρχουν πάλι βράχοι και προς το τέλος γίνεται βαραθρώδης. Είναι σαφώς επικλινής, ανεβαίνοντας συνεχώς, με μια διαφορά υψομέτρου απ' την είσοδο περίπου 42 μ. Το άνοιγμα του στομίου στη βάση είναι 13 μ. και το ύψος στη μέση του 5 μ., βλέπει δε προς 65°, δηλαδή ανατολικά-βορειανατολικά. Στο εσωτερικό το πλάτος είναι από 6 έως 10 μ. και το ύψος από 4 έως 6 μ. (Σε μερικά σημεία 2 μ. σε άλλα 10 μ.).

Γενικά είναι μια μικρή σπηλιά με σαφή τα σημάδια αλλοίωσης απ' την ξηρασία, την κοπριά και το φως.

Η είσοδος της «Δρακοντοσπηλιάς» Ανάφης.

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΚΑΡΚΑΝΟ» ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑΣ
ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΥΛΙΑΣ**

A.Σ.Μ. 6592

από τον

Θ. ΚΙΤΣΕΛΗ

Θέση: Βρίσκεται στη Δυτική πλευρά του χωριού Κουκουνάρα Πυλίας και σε απόσταση 3 χλμ. περίπου από το χωριό. Υπάγεται στην κοινότητα Κουκουνάρας, του Νομού Μεσσηνίας.

Προσπέλαση: Η Κουκουνάρα συνδέεται με την δημόσιο δρόμο Καλαμάτας-Πύλου και βρίσκεται σε απόσταση 4 χλμ. ΒΔ του δρόμου. Από την Πύλο απέχει 14 χλμ. Στο σπήλαιο οδηγεί αγροπικός δρόμος από το χωριό Κουκουνάρα.

Η περιοχή: Το σπήλαιο βρίσκεται στη θέση «Λυκοβούνι» σε λοφώδη και θαμνώδη έκταση, η οποία είναι ιδιοκτησία του κ. Κωνσταντίνου Κωτσόπουλου, κάτοικου Κουκουνάρας.

Ιστορικό: Για την εξερεύνηση του σπηλαίου, ενδιαφέρθηκε ο ομώνυμη κοινόπτερα. Ήρθε σε επαφή με την Ε.Σ.Ε. η οποία ανέλαβε την εξερεύνηση, χαρτογράφηση και φωτογράφηση. Την εξερευνητική ομάδα αποτέλεσαν τα μέλη της Ε.Σ.Ε. Γιώργος Παναγιωτίδης, Νίκος Λελούδας και Θόδωρος Κιτσέλης. Επίσης στην έρευνα έλαβε μέρος και ο κάτοικος του χωριού κ. Θανάσης Σκόκος. Το σπήλαιο εξερευνήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 1982, με δαπάνες της κοινόπτερας.

Το σπήλαιο: Είναι διανοιγμένο σε κροκαλοπαγές πέτρωμα, δεν έχει σχεδόν καθόλου διάκοσμο και έχει έκταση 40-45 τ.μ. περίπου. Ανήκει στην κατηγορία των βαράθρων, και έχει βάθος από την είσοδο 18-20 μ. Το μισό δάπεδο καλύπτεται από φερτά υλικά, και το άλλο μισό από υγρή άμμο. Στο βάθος του σπηλαίου πηγάζει νερό, που αναβλύζει από μια σκισμή 1,5 μ. ψηλότερα από το δάπεδο. Στη συνέχεια τα νερά της σκηματίζουν μικρή λίμνη διαστάσεων 1×1 μ. και εξαφανίζονται στον αμμώδη πυθμένα της.

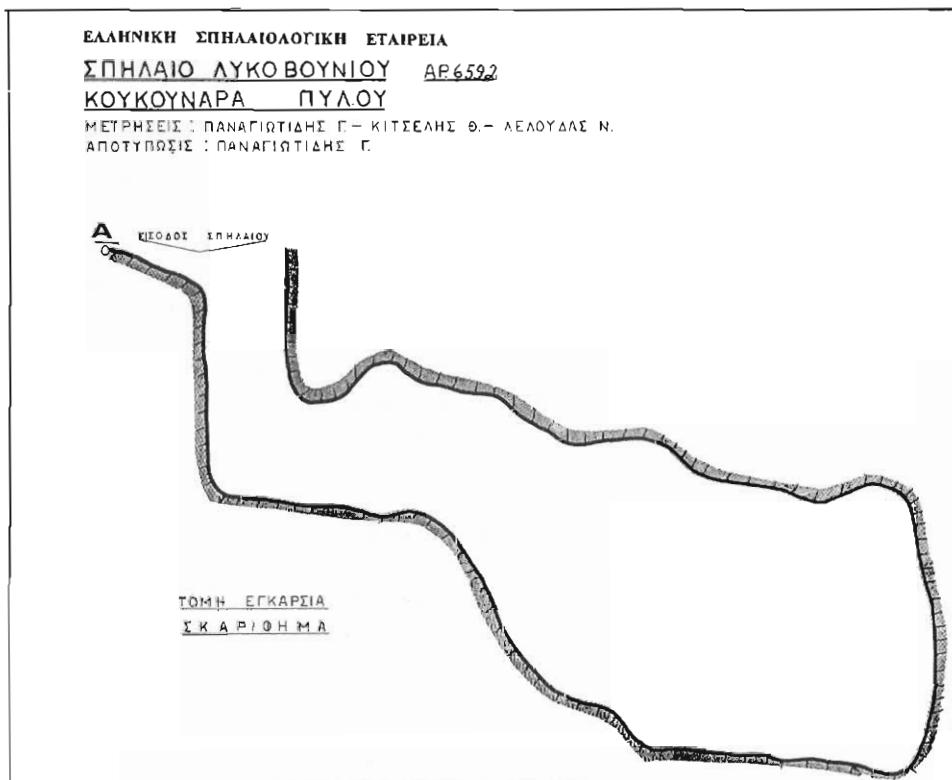
Θρύλοι-παραδόσεις: Σύμφωνα με αφήγηση του κ. Θανάση Σκόκου, οι παλιοί κάτοικοι έρριξαν κάποτε μέσα στο σπήλαιο ένα πορτοκάλι και βγήκε στη θάλασσα. Νόμιζαν ότι μέσα από το σπήλαιο πέρναγε ποτάμι.

Γενικά: Στην οροφή του διαπιστώθηκε φωλιά ποντικών η οποία επικοινωνεί με την επιφάνεια του εδάφους. Επίσης παρατηρήθηκε ένας βάτραχος, σε σημείο όπου το φως της ημέρας μπαίνει στο σπήλαιο. Άλλοι οργανισμοί δεν παρατηρήθηκαν. Το σπήλαιο επειδή δεν έχει διάκοσμο (είναι ελάχιστος) αλλά και το μέγεθος του είναι μικρό, δεν παρουσιάζει τουριστικό τουλάχιστον ενδιαφέρον.

*La grotte «Karcano» de Coucounara de la province Pylia
par T. Kitselis*

«Κουκουνάρα» Πύλου. Είσοδος του σπηλαίου.

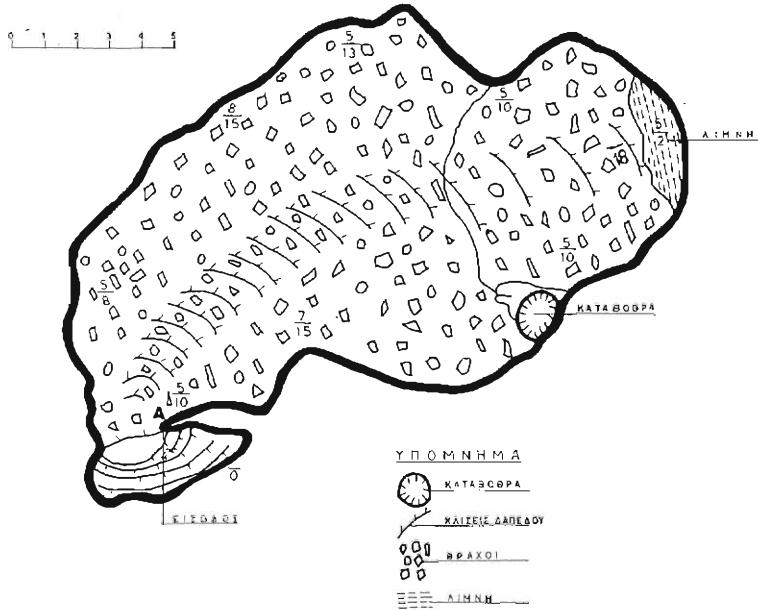
Η μικρή λίμνη.

ΣΠΗΛΑΙΟ ΛΥΚΟΒΟΥΝΙΟΥ AP 6592

ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑ ΠΥΛΟΥ

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ : ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ Γ - ΚΙΤΣΕΛΗΣ Θ - ΔΕΛΟΥΔΑΣ Ν
ΑΠΟΥΠΡΟΣΙΣ : ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ Γ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

**ΒΑΡΑΘΡΩΔΕΣ ΣΠΗΛΑΙΟ «ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ»
ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 6541**

από την

Α. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

Θέση: Βρίσκεται στη δεξιά πλευρά του δρόμου Κιάτου-Γκούρας, ανάμεσα στα χωριά Στυμφαλία και Καστανιά, στη τοποθεσία Σκάλα, 15 μ. περίπου ψηλότερα από τη λίμνη Στυμφαλία, σε υψόμετρο 650 μ. Υπάγεται στην Κοινότητα Δροσοπηγής Κορινθίας.

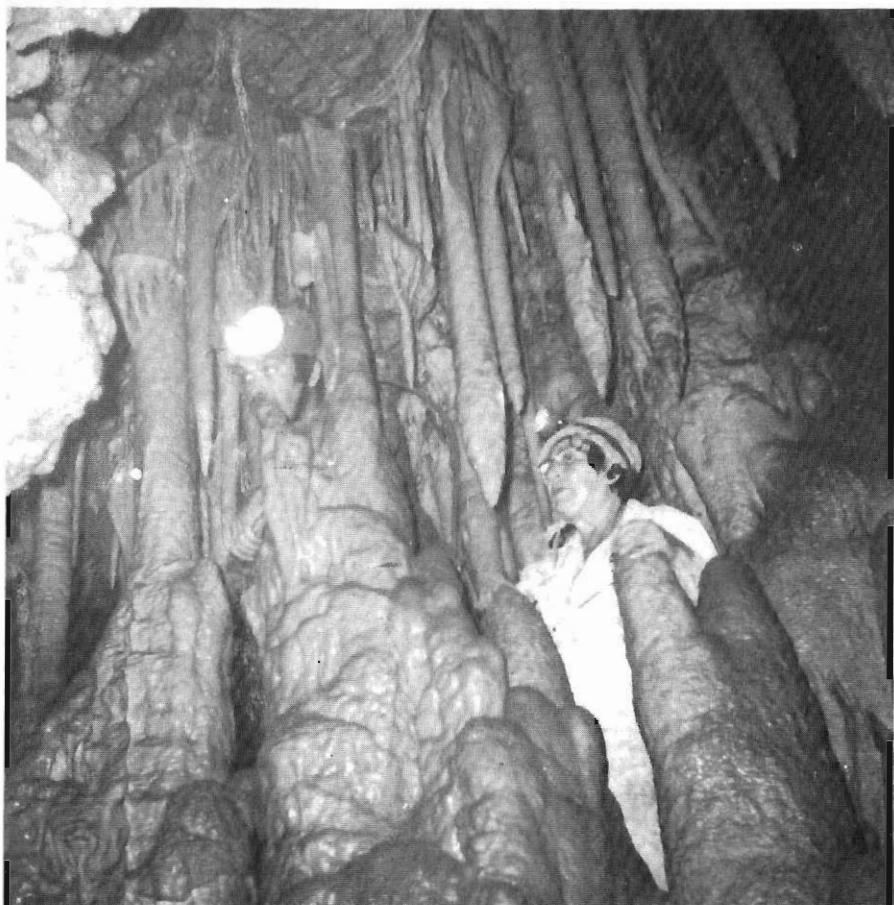
Ιστορικό: Η είσοδος του σπηλαίου αποκαλύφθηκε κατά τη διαπλάτυνση του παραπάνω δρόμου. Ύστερα από τηλεφωνική συνεννόηση με το Νομάρχη Κορινθίας κ. Χρ. Γούλα και το ενδιαφέρον που έδειξε ο Αντιπρόεδρος Κυβερνήσεως κ. Κ. Παπακωνσταντίνου, πραγματοποιήθηκε αυτοψία του σπηλαίου στις 4.4.78, από την Άννα Πετροχείλου και τους συνεργάτες της κους Γ. Αθαγιανό και Α. Μπατσιώκα.

Η συστηματική εξερεύνηση, χαρτογράφηση, φωτογράφηση, μελέτη τουριστικής αξιοποίησης κ.λ.π., πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 1978, από την Α. Πετροχείλου – υπεύθυνη – και τους συνεργάτες της Εμ. Παυλίδην και Γ. Αθαγιανό, με εντολή της Ε.Σ.Ε. και χορηγία της Κοινότητος Δροσοπηγής Κορινθίας. Η μελέτη προϋπολογισμού των υποδειχθέντων έργων εκπονήθηκε από το μηχανικό της Νομαρχίας Κορινθίας κ. Κ. Φρυδά, Διευθυντή Τεχνικών Υπηρεσιών.

Περιοχή: Η περιοχή του σπηλαίου προς τα βόρεια είναι πολύ ανηφορική, βραχώδης και καλυμμένη με άγρια βλάστηση. Προς τα νότια έχει θαυμάσια θέα προς τη λίμνη Στυμφαλία, πλαισιωμένη από τις κορυφογραμμές της Ζήρειας, καλυμμένες με ελατοδάση.

Το Σπήλαιο: Η είσοδος του σπηλαίου είναι στόμιο με διαστάσεις $1,1 \times 1,3$ μ. Κατακόρυφο βάθος 3 μ. περίπου, οδηγεί σε πολύ κατηφορικό θάλαμο με διαστάσεις $6 \times 1,8-4 \times 3$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος). Βράχοι και κώματα, που αποσπάσθηκαν από την οροφή κατά την εκτέλεση των έργων διαπλάτυνσης του δρόμου, καλύπτουν το δάπεδό του, που οπωσδήποτε είναι βαθύτερο. Προς το αριστερό τέλος του ένα πέρασμα με πλάτος $0,8$ μ. και ύψος $0,5$ μ., οδηγεί στο δεύτερο θάλαμο του σπηλαίου με διαστάσεις $5,1 \times 2,5-3,5 \times 1,2$ μ. Στο τέλος του διανοίγεται εσοχή με διαστάσεις $1,7 \times 0,8$ μ., που το πλάτος της μειώνεται συνεχώς προς το τέλος της. Το δάπεδό του είναι ανηφορικό και καλύπτεται ολόκληρο από πέτρες και ογκολίθους σκεπασμένους με κοκκινόχωμα.

*Le Spéléo-gouffre «Stymfalia»-Drossopigi, Corinthia
par A. Petrochilou*

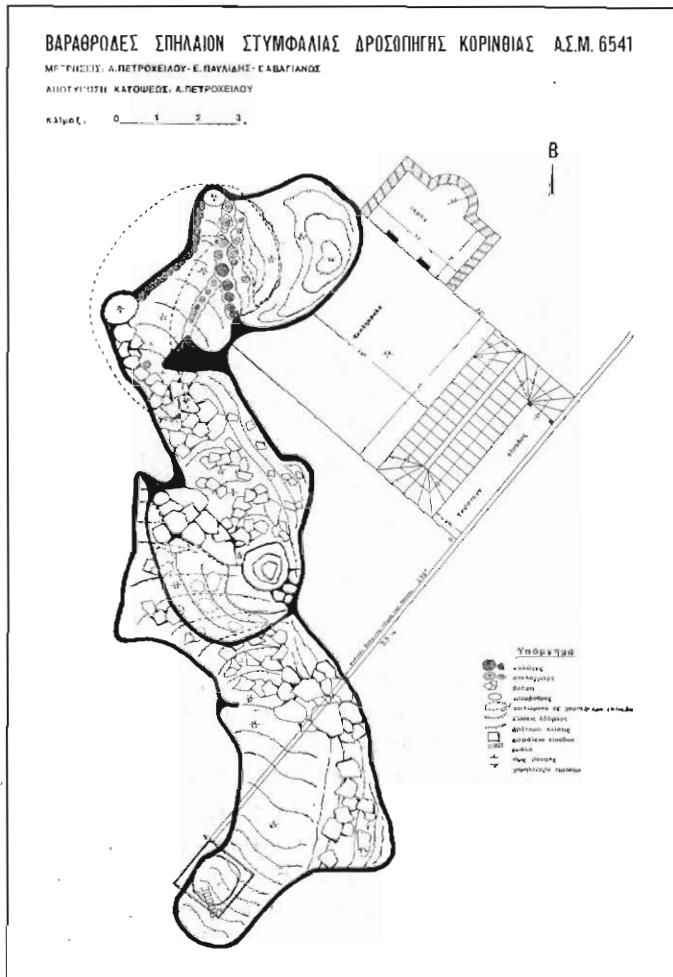
Σπήλαιο «Στυμφαλίας» Δροσοπηγής Κορινθίας.

Η οροφή του, που έχει ύψος 1-2 μ. όπως αναφέραμε, σχηματίσθηκε από παλαιότερα καταπεσμένο ογκόλιθο, ο οποίος στηρίχθηκε σε εμπόδια αφίνοντας κενό μετάξυ αυτού και του δαπέδου. Το επάνω τμήμα του σχηματίζει πατάρι σε ψηλότερα επίπεδα. Ανάμεσα στο δεξιό τέλος του και σε μερικούς ογκόλιθους υπάρχει κενό – προς τα επάνω – πλάτους $0,8 \times 1,3$ και ύψους 1,9 μ., που οδηγεί στον επάνω όροφο, σχηματισμένο από συσσώρευση ογκολίθων. Προς τα αριστερά είναι το πατάρι, που σχηματίσθηκε από τον καταπεσμένο ογκόλιθο που αναφέραμε, με διαστάσεις $4 \times 1-1,5$ μ. Από το κέντρο ως το τέλος του, καλύπτεται από μικρότερους ογκόλιθους, που αποσπάθηκαν από την οροφή.

Δεξιά από το πατάρι διανοίγεται κατηφορικός διάδρομος και προς τα δεξιά του και κατά μήκος, με διαστάσεις $7 \times 2,2 \times 2,5-3$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος). Το δάπεδό του είναι καλυμμένο ολόκληρο από ογκόλιθους, με κενά ανάμεσά τους σαν καταβόθρες. Στο τέλος του υπάρχει στενό και καμπλό πέρασμα, που οδηγεί στο διακοσμημένο τμήμα του σπη-

λαίου. Αυτό αρχίζει με ένα κατφορικό και χαμπλό θαλαμίσκο με διαστάσεις $3 \times 2 \times 1$ - $2,2$ μ., που χωρίζεται σε δυό κατά μήκος τμήματα, από μια σειρά σταλακτικών και σταλαγμιτών. Το πέρασμα είναι δυνατό μόνο από το αριστερό του τμήμα. Στην αρχή – προς τα αριστερά – και σε πλάτος 1 μ. περίπου, διανοίγεται βάραθρο με βάθος 3 μ. περίπου, στο οποίο υπάρχει οριζόντιο κοίλωμα με χαμπλή οροφή. Ο αριστερός τοίχος του θαλαμίσκου του διακοσμημένου τμήματος του σπηλαίου καλύπτεται από σταλακτικούς σωληνωτούς σχηματισμούς, που μοιάζουν με πυκνή σειρά από λεπτές κολώνες. Πριν από το τέλος του ο τοίχος στρέφει αριστερά με τον ίδιο στολισμό, και δημιουργεί στενό και κατφορικό διάδρομο με ογκώδεις σταλαγμίτες, που αποτελούν το χώρισμα προς το τελευταίο θάλαμο του σπηλαίου. Στο χαμπλότερο σημείο του διαδρόμου, διανοίγεται άλλο βάραθρο, με βάθος 2,5 μ. περίπου, το οποίο καταλήγει και αυτό στο ίδιο κοίλωμα που διανοίγεται σε χαμπλότερα επίπεδα – όπως αναφέραμε.

Ο τελευταίος θάλαμος του σπηλαίου χωρίζεται από το προηγούμενο, από μεν τα αρι-

στερά με ωραιότατους σταλαγμίτες και σταλακτίτες, από δε τα δεξιά με σειρά από λεπτές πολύχρωμες κολώνες. Στο σύνολό του το χώρισμα αυτό παρουσιάζει συναρπαστικό σύμπλεγμα. Ο τελευταίος θάλαμος διανοίγεται κατά 1,7 μ. χαμηλότερα από τον προηγούμενο, σε σχήμα σχεδόν κυκλικό, με διαστάσεις $3,5 \times 3 \times 5$ μ. Το αριστερό του τμήμα με τον πλουσιώτατο στολισμό είναι πολύ κατοφορικό προς το κέντρο του θαλάμου, με κενό κάτω απ' αυτό το σημείο, που θυμίζει κινέζικο κιόσκι. Το κενό συνεχίζεται σε μίκος, κάτω από το στολισμό του, προς τα δεξιά και ενώνεται με μικρό άνοιγμα, με το κοίλωμα που είναι διανοιγμένο σε χαμηλότερα επίπεδα. Ο στολισμός του θαλάμου συνεχίζεται και στο βορεινό τοίχο του, ενώ ο ανατολικός και νότιος είναι ακάλυπτος. Το δάπεδό του είναι ανώμαλο και καταλήγει προς τα νότια σε μικρή καταβόθρα.

Σπηλαιογένεση: Το σπήλαιο έχει διανοίχθει σε λατυποπαγές πέτρωμα από διάβρωση. Τα νερά εισχώρησαν από το βορεινό τμήμα του σπηλαίου και διέφυγαν από το νότιο σε χαμηλότερα επίπεδα. Το κοίλωμα στην αρχή διανοίχθηκε αρκετά χαμηλότερα από αυτό που παρουσιάζεται σήμερα. Με τη πάροδο του χρόνου, το δάπεδό του καλύφθηκε με λίθους και ογκολίθους, που αποσπάθηκαν απ' την οροφή σε διάφορες εποχές. Έτσι υπάρχουν κοιλώματα διανοιγμένα σε τρία επίπεδα, μέχρι των προτελευταίο θάλαμο του σπηλαίου, που χωρίζονται μεταξύ τους από ογκολίθους.

Ο μόνος θάλαμος, που δεν παρουσιάζει καταπώσεις αισθητές, είναι το τελευταίος. Αυτή είναι και η αιτία που αναπύκθηκε σ' αυτό το τμήμα του σπηλαίου, πλουσιώτατος και ογκώδης σταλακτικός στολισμός.

Διαστάσεις: Το σπήλαιο εκτείνεται από Ν προς Β σε ευθεία γραμμή 20 μ. Οι διάδρομοί του έχουν μίκος 25-30 μ. Η έκταση που καλύπτει είναι 265 τετραγωνικά μέτρα.

Κλιματολογία: Η θερμοκρασία του σπηλαίου κατά τον Ιούλιο του 1978 ήταν 17°C. Η υγρασία του 65%.

Τουρισμός: Το πρώτο τμήμα του σπηλαίου δεν παρουσιάζει τουριστικό ενδιαφέρον. Το τελευταίο του, εξ αιτίας του πλουσιώτατου στολισμού του, είναι αξιόλογο. Αυτό μας ενέπνευσε την αξιοποίησή του, μετατρέποντάς το σε εξακκλήσι με τεχνητή διάνοιξη πρόναου, από ορισμένο σημείο του δρόμου, που απέχει 6,5 μ. περίπου, προς το εσωτερικό του Βουνού (Βορεινά). Κατά τη γνώμη μας, αν μετατραπεί το τμήμα αυτό του σπηλαίου σε εξωκλήσι, εκτός από την πρωτοτυπία που θα παρουσιάζει ο σταλακτικός στολισμός του, θα προκαλέσει αξιόλογη τουριστική κίνηση στη περιοχή του.

Σ' αυτό συμβάλλουν και τα σύνδρομα τουριστικά στοιχεία που είναι: 1) Η προσπέλαση, που θα γίνεται αμέσως από τον αμαξιτό δρόμο. 2) Τα ερείπια του Ναού της Αρτέμιδος, που πάνω τους κτίστηκε ο ναός της Αγ. Σοφίας στους Χριστιανικούς χρόνους. 3) Η θαυμασία λίμνη Στυμφαλία, πλαισιωμένη από τα πρόσθια της Ζήρειας κατάφυτα από ελατοδάσο. 4) Τα γραφικά χωριά από το Κιάτο, πριν και μετά το σπήλαιο προς Δερβένι, που άλλα συναντάς στο διάβα σου και άλλα είναι κτισμένα σε καταπράσινες πλαγιές με άφθονα νερά όπως τα: Σούλι, Κλιμεντοκέσαρι, Κεφαλάρι, Καλιάνοι, Στυμφαλία, Καρτέρι, Λαύκα, Δροσοπηγή και Καστανιά με ξενοδοχείο Ξενία. Μετά το διάσελο της Καστανιάς, απλώνεται ο εκτεταμένος και ευφορώτατος κάμπος του Φενεού, πλαισιωμένος από κορυφές του Χελμού, που στις πλαγιές του είναι καρφωμένα – θαρρείς – τα χωριά: Μάπι, Πανόραμα, Κάλυμνο, Μοσιά, Μεσσινό, Γκούρα, Στενό, Φενεός, Ταρσός, για να καταλήξωμε στο Δερβένι διαγράφοντας σε ασφαλτοστρωμένο δρόμο ένα θαυμάσιο ορεινό κύκλο ανάμεσα από πυκνά δάσοντας με έλατα και πλούσια κεφαλάρια.

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΜΠΟΥΡΜΠΟΥΛΑ»
ΤΟΥΡΑΚΙΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 6594**

από την

Α. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

Θέση: Βρίσκεται στον Οικισμό Τουράκι, της Κοινότητας Άγιος Σώστης Τριφυλίας, Μεσσηνίας, προς τα τέλος ρεματιάς διανοιγμένης στα βορεινά πρόβουντα του Λυκαίου όρους, σε υψόμετρο 650 μ. περίπου. Ο Οικισμός Τουράκι συνδέεται με τον αμαξιτό δρόμο Καρύταινας - Ανδρίτσαινας με κωματόδρομο μήκους 3 χλμ., που αρχίζει από τη θέση «Πετρογέφυρο» (10 χλμ. περίπου από Καρύταινα).

Ιστορικό: Το σπήλαιο ήταν γνωστό από πολλά χρόνια σαν πηγή στους κατοίκους ολόκληρης της περιοχής. Ο φόβος του σκοταδιού και ο θρύλος που θα ακολουθήσει, τους εμπόδιζε να προχωρήσουν στο εσωτερικό του. Μόνο τα τελευταία χρόνια μερικοί τολμηροί κάτοικοι της περιοχής αποφάσισαν να εισχωρήσουν ως το τέλος του βατού εσωτερικού του (40 μ. περίπου) και να διαπιστώσουν ότι αυτό συνεχίζεται, με αδιάβατα γι' αυτούς νερά, σε άγνωστο μήκος. Ο Προοδευτικός Σύλλογος των Απανταχού Αγιοσαστιών, με έγγραφο και χορηγία του, ανέθεσε στην Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία (Ε.Σ.Ε.) την εξερεύνηση του. Στη συνέχεια η Ε.Σ.Ε. ανάθεσε την εξερεύνηση, χαρτογράφηση και φωτογράφηση του στην κ. Άννα Πετροχειλού, Πρόεδρο της Ε.Σ.Ε., ως υπεύθυνο, και στους κ. Ηλ. Βαμβακά, Σύμβουλο της Ε.Σ.Ε., και κ. Μαυρόπουλο, μέλος της Ε.Σ.Ε. Η αποστολή πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο 1983. Σ' αυτήν θοίησαν και οι κ.κ. Κ. Παυλόπουλος, και ο κ. Τ. Μπόλος.

Θρύλοι - Παραδόσεις: Η παράδοση αναφέρει, ότι σ' αυτό το σπήλαιο ζούσε το «Σμυριδάκι», τέρας με μορφή κρυαριού, που από το στόμα του έβγαινε φως. Όποιος τύχαινε να το συναντήσει και του μιλούσε έχανε τη μιλιά του, εκτός αν έρριχνε τουφεκιά στο κενό. Πιστεύονταν ακόμη ότι στα είχε ερωπική επαφή με πρόβατα καταστρέφονταν το κοπάδι, τα δε νεογνά ήσαν κι αυτά «Σμυριδάκια» και δρούσανε κατά τον ίδιο τρόπο με τον πατέρα τους. Το «Σμυριδάκι» παρουσιάζονταν με διάφορες μορφές, τις περιοσότερες σαν κοπέλα, που μάγευε τους νέους όταν τη συναντούσαν. Για να απαλλαγούν οι κάτοικοι της περιοχής απ' αυτό το κακό έκαναν αγιασμούς στις εκκλησίες και ράντιζαν τα πρόβατα. Έισι - όπως πιστεύεται - κατάφεραν να εξοντώσουν το θεριό και να σώσουν τα κοπάδια

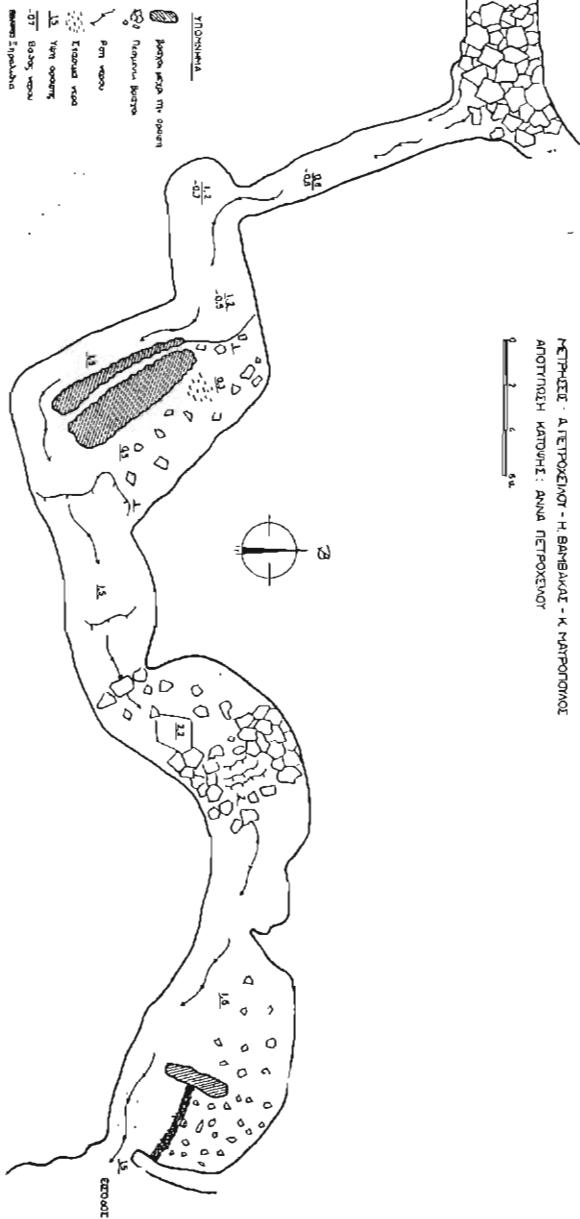
*La grotte «Bourboula»-Touraki, Messinia
par A. Petrochilou*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΔΕΙΓΜΑΤΟLOGΙΑ ΣΤΑΘΜΑ

ΣΠΗΛΑΙΟ "ΗΠΟΥΡΓΟΥΛΑ" ΤΣΙΟΥΡΑΚΙΟΥ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗ ΝΕΣΣΗΝΙΑΣ (ΑΙΓΑΙ ΕΣΦΑΛΙ)

ΝΕΡΗΣΣΗ : Λ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΜ - Η. ΒΑΝΙΔΑΣ - Κ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΑΙΓΑΙΟΠΟΙΗ ΚΑΤΟΥΣΗ : ΔΙΑΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΜΟΥ

και τους νέους τους. Από τότε, όταν θέλουν να χαρακτηρίσουν άνθρωπο με κακές διαθέσεις, τον αποκαλούν «Σμυριδάκι».

Το Σπήλαιο: Πρόκειται για εικβολή μικρού υπόγειου παραπόταμου, που κατά το κειμώνα έχει μεγάλη παροχή νερού. Το καλοκαίρι η παροχή του μειώνεται πολύ, αλλά είναι αρκετή για να υδρεύσει τον Οικισμό και να αρδεύσει τους μικρούς κάποιους των κατοίκων του.

Η είσοδός του έχει πλάτος 1,5 μ. περίπου με ύψος οροφής 1,5 μ. Ακολουθεί θάλαμος επίπεδος με διαστάσεις $4 \times 7 \times 1,5$ μ. (μήκος $\times$ πλάτος $\times$ ύψος), ο οποίος διευρύνεται όλο προς τα δεξιά. Το νερό ρέει προς τον αριστερό τοίχο του. Ο δεξιός χώρος του έχει τεχνητά διαμορφωθεί σαν πατάρι, με ύψος 0,7 μ. περίπου, όπου οι κάτοικοι του οικισμού τοποθετούν βαρέλι με κρασί κλπ. τρόφιμα. Προς το δεξιό τέλος, ο θάλαμος χωρίζεται από τον δεύτερο με φυσικό τοίχο πλάτους μέχρι 3 μ. Το υπόλοιπο είναι ελεύθερο και συγκοινωνεί με τον δεύτερο θάλαμο. Ο δεύτερος θάλαμος έχει διαστάσεις $7 \times 7-4,5 \times 1,6$ μ., το δάπεδο του είναι επίπεδο και καλύπτεται από πέτρες που αποσπάσθηκαν από την οροφή. Ακολουθεί ο Τρίτος θάλαμος – συνέχεια του πρώτου – ελικοειδής, με διαστάσεις: $13 \times 5 \times 2,2$ μ. Από το κέντρο του θαλάμου ως το τέλος του, το δάπεδο είναι ανηφορικό και καλυμμένο από ογκόλιθους. Ανάμεσα απ' αυτούς, αναρρυχητικά, πραγματοποιείται η διεύσυνη προς τον Τέταρτο θάλαμο, από μικρό πέρασμα έρποντας. Ο Τέταρτος θάλαμος έχει διαστάσεις $14 \times 4 \times 1,5$ μ. και ελαφρά ανηφορικό δάπεδο. Στα 6 μ. προς τα δεξιά, διανοίγεται παράλληλος χαμηλός θάλαμος με τον Πέμπτο, με διαστάσεις $10 \times 3 \times 0,5$ μ. και ανώμαλο δάπεδο από πέτρες και μικροσυλλογές νερού. Στο τέλος του αριστερού τοίχου του, άνοιγμα με πλάτος 3 μ. τον συνδέει με το τέλος του Πέμπτου θαλάμου. Ο Πέμπτος θάλαμος, σαν οχετός, καλύπτεται από νερά με μικρό βάθος και αρχίζει με απότομη στροφή προς τα δεξιά, από το τέλος του Τέταρτου θαλάμου, με διαστάσεις $11,5 \times 1,5 \times 1,5$ μ. Στα 8 μ. προς τα δεξιά και ως το τέλος του, ενώνεται με τον Παράλληλο θάλαμο. Από το τέλος του, προς τα αριστερά, διανοίγεται ο Έκτος θάλαμος με διαστάσεις $8 \times 3 \times 1$ μ. πλημμυρισμένος με νερά. Το βάθος τους είναι από $0,5 \times 1$ μ. Η προσπέλαση του γίνεται μόνο με πλαστικές βάρκες. Δύο μέτρα πριν το τέλος του δεξιού τοίχου του, διανοίγεται οχετός με πολύ χαμηλή είσοδο και διαστάσεις $11 \times 1,5 \times 0,8$ μ. πλημμυρισμένος από νερά βάθους 0,8 μ. Προς το τέλος του οχετού, τόσο προς τα αριστερά, όσο και προς τα δεξιά, διακρίνεται συνέχεια του κοιλώματος με άγνωστο μήκος, καλυμμένο από ογκόλιθους, που αποσπάσθηκαν από την οροφή και κάλυψαν το κοιλωματούσαν τον οροφή του. Τα νερά διέρχονται ανάμεσα απ' αυτούς, από το αριστερό κοιλωματούσαν τον οροφή του.

Παρατηρήσεις: Ο υπόγειος παραπόταμος «Μπούρμπουλα», κατά τη γνώμη μας, είναι μικρή διακλάδωση μεγαλύτερου υπόγειου ποταμού, που τα νερά του εκβάλλουν ως πηγές σε διάφορα χαμηλότερα σημεία της περιοχής με μεγαλύτερη παροχή από το «Μπούρμπουλα» (πληροφορίες περιοίκων). Το εύρος των πηγών αυτών είναι ανεπαρκές για διείσδυση στο εσωτερικό τους και διαπίστωση των διαστάσεων των κοιλοτήτων τους.

Διαστάσεις: Το Σπήλαιο «Μπούρμπουλα» εκτείνεται από Α προς Δ, με προστό μήκος κοιλότητας 70 μ. Το μήκος της βαθής διαδρομής κατά τους θερινούς μήνες ανέρχεται σε 40 μ. Το μεγαλύτερο βάθος των νερών του είναι 1 μ. Η έκταση του προστού τμήματος του καλύπτει 300 τετραγωνικά μέτρα.

Θερμοκρασία-Υγρασία: Η θερμοκρασία του σπηλαίου κατά το μήνα Ιούλιο πάντα 18°C. Η υγρασία του 85%.

Η είσοδος του σπηλαίου «Μπούρμπουλα» Τουρακίου Τριφυλίας, με την εξερευνητική ομάδα (Α. Πετροχείλου, Κ. Μαυρόπουλος, Η. Βαμβακάς, Κ. Παυλόπουλος, Τ. Μπόλος).

Τέλος του βου Θαλάμου και στενό πέρασμα προς τον οχειό, που καταλήγει στο τέλος του προστού τμήματος του σπηλαίου.

**ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ «ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ»
ή «ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ»
ΔΟΛΩΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 6574**

από τους

Α. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ, Κ. ΖΟΥΠΗ

Θέση: Βρίσκεται στην τοποθεσία Αγ. Νικόλαος Δολών σε απόσταση 50 μ. περίπου δεξιά από την αμαξιτό δρόμο Καλιανέκων-Δολών, πίσω από το παλαιό εκκλησάκι Αγ. Νικολάου, στο κτήμα Λ. Γαϊτανάρου και, σε υψόμετρο 285 μ. Υπάγεται στην Κοινότητα Δολών Καλαμάτας Μεσσηνίας.

Προσπέλαση: Η προσπέλαση του σπηλαίου γίνεται από την Καλαμάτα με αμαξιτό ασφαλτόστρωτο δρόμο προς Δολούς, σε απόσταση 30 χλμ. περίπου, ως την εκκλησία Αγ. Νικολάου και, στη συνέχεια, μονοπάτι 50 μ. περίπου οδηγεί ως την είσοδο του σπηλαίου.

Ιστορικό: Το σπήλαιο ήταν γνωστό από πολλά χρόνια στους τσοπάνιδες και στους κατοίκους της περιοχής ως «Τρύπα», στην οποία πετούσαν ό,τι άχρηστο είχαν. Τον Ιούλιο του 1977 οι Γερμανοί Σπηλαιολόγοι Krieg Franzjorg και Vaisart κατέβηκαν στη «Τρύπα» και έμειναν αρκετές ώρες εξερευνώντας το εσωτερικό της. Τον Ιανουάριο του 1978 ο Krieg Franz-Jorg με τον συνάδελφό του Frank κατέβηκαν πάλι και συνέχισαν τις έρευνες. Επίσης ο πρώτος μαζί με την Barbara Bipes κατέβηκαν τον Ιανουάριο του 1979, συμπλήρωσαν τις έρευνες στο σπήλαιο και ανέφεραν τη μεγάλη τουριστική αξία του.

Όταν τον ίδιο χρόνο δημιουργήθηκε θέμα, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί το σπήλαιο ως «χαβούζα» της Καλαμάτας, ο Πρόεδρος της Κοινότητος – ύστερα από συν-νεύοντο με τον ιδιοκτήτη του χώρου – έστειλε έγγραφο στην Ε.Σ.Ε., μέσω του Καθηγητού Ανωτάτης Γεωπονικής κ. Κουγέα, ψητώντας την εξερεύνηση και χαρακτηρισμό του σπηλαίου. Μέχρις ότου φθάσει το Σπηλαιολογικό κλιμάκιο, κατέβηκαν στο σπήλαιο: Ο Γερμανός τουρίστας Branit με τους κυρίους Χ. και Ν. Κουμουνδούρο, Γ. Ρουσάκη και Σ. Λαγούδη, οι οποίοι – όπως ανέφεραν – προχωρήσαν ως 200 μ. Το σπήλαιο εξερευνήθηκε και χαρτογραφήθηκε σε δύο αποστολές, τον Οκτώβριο του 1979, με εντολή της Ε.Σ.Ε. και χορηγία του ιδιοκτήτη του χώρου κ. Λ. Γαϊτανάρου. Το σπηλαιολογικό κλιμά-

*Le Spéléo-gouffre «Lycourgou» ou «Agiou Nicolaou», Doli Messinia.
par A. Petrochilou, C. Zoupis*

Ελικτίτες ακανόνιστης ανάπτυξης.

κιο αποτελούσαν: Υπεύθυνος κ. Άννα Πετροχείλου και συνεργάτες οι κ.κ. Γ. Αθαγιανός, Κ. Ζούπης, Γ. Δαλαμάγκας και η δις Ελ. Κόνιαρη.

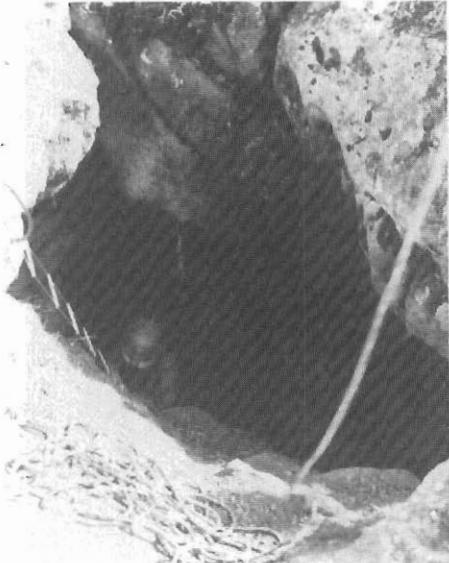
Περιοχή του Σπηλαίου: Η γύρω από το σπήλαιο περιοχή είναι περίπου επίπεδη με αραιά ελαϊόδενδρα.

Το Σπηλαιοβάραθρο: Το στόμιο του σπηλαίου έχει διαστάσεις $2,50 \times 1,60$ μ. Το κοιλώμα του διανοίγεται σε τρεις ορόφους, που συνδέονται μεταξύ τους. Κατακόρυφο βάθος 24 μ., οδηγεί στο «Πρώτο Θάλαμο» του μεσαίου ορόφου που έχει διαστάσεις 15×11 μ., δάπεδο πολύ επικλινές, καλυμμένο από πέτρες προερχόμενες από το στόμιο του και, θαυμάσιο σταλακτικό στολισμό στους τοίχους και την οροφή του. Στο κέντρο του θαλάμου δεσπόζει ογκώδης σταλαγμίτης με διάμετρο 1,7 μ. και ύψος 3 μ. Ένας άλλος παρόμοιος σταλαγμίτης είναι ανεπιυψημένος κοντά στο δεξιό τοίχο του.

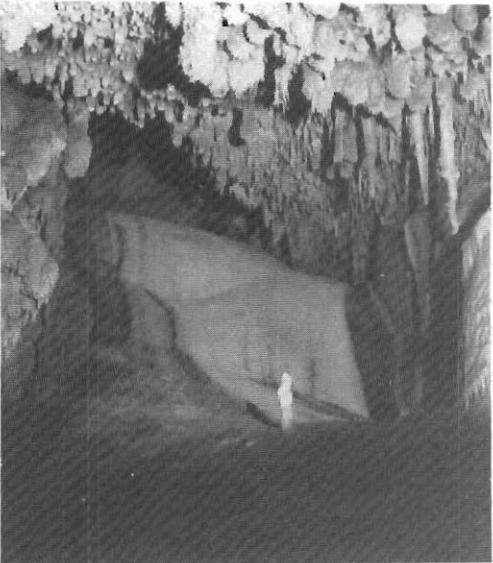
Σ' αυτό το χώρο βρέθηκαν τρεις ανθρώπινοι σκελετοί, μερικές χειροθομβίδες και ένα βλήμα, απομεινάρια του Β' Παγκόσμιου πόλεμου – κατά πληροφορίες χωρικών.

Στο τέλος και προς τα αριστερά του θαλάμου έχει αναπτυχθεί τεράστια και πολύ ωραία κολώνα. Πίσω απ' αυτήν διανοίγονται στο δάπεδο δύο μικρά στόμια, που οδηγούν σε κοιλώματα διανοιγμένα σε χαμηλότερα επίπεδα με χαμηλές οροφές. Σπν αρχή υπάρχει μικρός θάλαμος και σε συνέχεια οχειός, που κατευθύνεται προς την αρχή του «Πρώτου Θαλάμου».

Προς τα δεξιά της κολώνας διάδρομος κατηφορικός οδηγεί στο «Θάλαμο του Βρά-

Σπήλαιο «Λυκούργου» Δαδών Καλαμών.
Κατάβαση προς το εσωτερικό του.

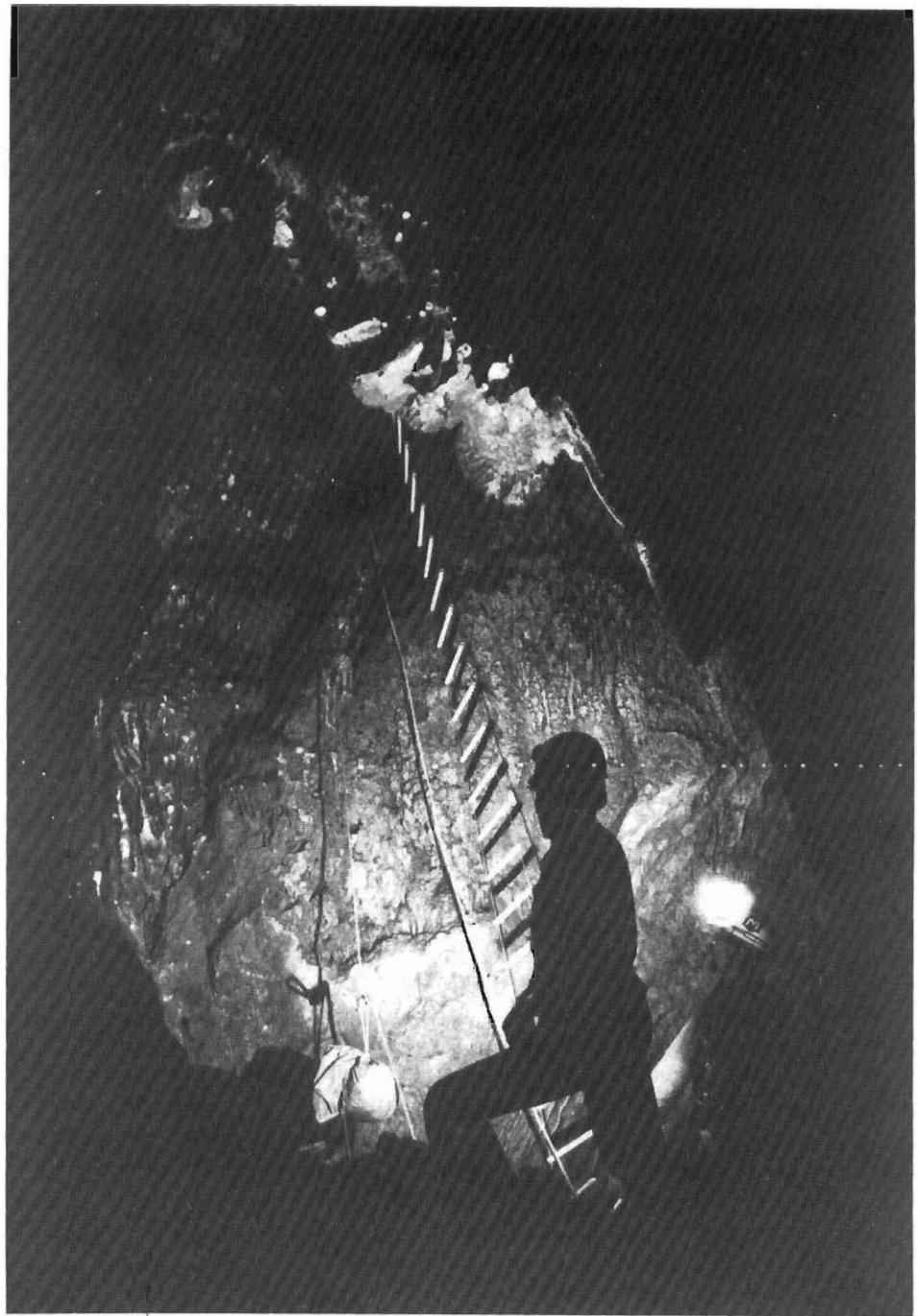

Σταλακτικός στολίσμος μεσαίου οράφου.

χου», του δόθηκε αυτό το όνομα γιατί στο κέντρο του υπάρχει ογκόλιθος, που πλαισιώνεται με ωραιότατους σταλαγμίτες υψηλούς και λεπτούς. Το μήκος του είναι 14,5 μ. και το ύψος οροφής, ενώ στην αρχή είναι 3 μ., αφέως υψώνεται απότομα σε 15 μ., για να καταλήξει ως το τέλος του σε 6,5 μ. Και σ' αυτό το θάλαμο υπάρχει κοιλωμα διανοιγμένο σε χαμηλότερα επίπεδα, προς το δεξιό του τοίχο. Στο τέλος του θαλάμου είναι ανεπτυγμένη σειρά από κολώνες και πίσω τους υπάρχει διάδρομος με πλάτος 3-1,5 μ. που οδηγεί στο «Θάλαμο του Θησαυρού» με διαστάσεις: 17×7×6 μ. (μήκος×πλάτος×ύψος). Στην αρχή του δεξιού τοίχου του και, κοντά στην οροφή, υπάρχει θαυμάτιος πέτρινος καταρράκτης και εξώστης στολισμένος με θαυμάσια συμπλέγματα από σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Ολόκληρος ο θάλαμος είναι καταστόλιστος από τεράστιες κολώνες, σταλακτίτες και σταλαγμίτες.

Και σ' αυτό το θάλαμο διανοίγονται σε χαμηλότερα επίπεδα μικροί θάλαμοι, δεξιά και αριστερά, με χαμηλές οροφές. Στην αρχή του βρίσκεται το βαθύτερο τμήμα του θαλάμου, όπου στο κέντρο του διανοίγεται μικρό στόμιο καταβόθρας γεμάτο από πέτρες. Σ' αυτήν διοιχετεύονται τα νερά, που πιθανόν και σήμερα ακόμη, να προέρχονται από τον πάνω όροφο. Μ' αυτόν συνδέεται με θαλάμους οριζόντιους, που αρχίζουν προς το τέλος του αριστερού τοίχου του, σε ύψος κατακόρυφο 5,5 και πλάτος ανοίγματος 5 μέτρων.

Πριν από το τέλος του «Θαλάμου του Θησαυρού», προς τον αριστερό τοίχο του, αρχίζει άλλος εξώστης με μήκος 9 μ. περίπου και καταπληκτικό στολίσμο. Από το διάδρομο, που βρίσκεται στα δεξιά του εξώστη, φθάνουμε στο «Τέμπλο». Είναι μια μεγαλό-πρεπη σειρά από κολώνες και σταλαγμίτες, σ' όλο το πλάτος του χώρου, που θυμίζει φράγμα. Το προσπερνούμε από τα μικρά κενά, που υπάρχουν μεταξύ τους, για να φθά-

Σπήλαιο «Λυκούργου».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΣΠΗΛΑΙΟ "ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ" ή
"ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ"
ΔΟΛΩΝ, ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ. Γ.ΔΑΛΑΜΑΓΚΑΣ, Κ.ΖΟΥΠΗΣ
Ε.ΚΟΝΙΑΡΗ, Γ.ΑΒΑΓΙΑΝΟΣ
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ, Κ.ΖΟΥΠΗΣ

σουμε στο «Θάλαμο της Χαράδρας», με διαστάσεις $11,5 \times 6 \times 08-1,8$ μ. (μήκος × πλάτος × ύψος).

Ένα είδος χαράδρας σε όλο το πλάτος του «Τέμπλου» που συνεχίζει με στροφή σ' όλο το μήκος του αριστερού τοίχου του θαλάμου με πλάτος 1 μ., είναι το κύριο χαρακτηριστικό του. Στο δάπεδό του υπάρχουν σκόρπιοι βράχοι και η οροφή του έχει ύψος 0,8-2,8 μ., με καταπληκτικό στολισμό από ελλικτίτες. Μετά τους βράχους διανοίγεται στο δάπεδο στόμιο, που οδηγεί στο κάτω όροφο. Συνεχίζουμε από το αριστερό τέλος του θαλάμου, όπου διανοίγεται οχετός με ύψος οροφής 0,6 μ. και μήκος 2 μ. περίπου, που καταλήγει στο θάλαμο «Κεντρική Πλατεία» με διαστάσεις $6 \times 6 \times 4$ μ., και δάπεδο επίπεδο. Προς το τέλος του δεξιά υπάρχει σειρά από ωραίες κολωνίτσες. Εδώ τελειώνει ο μεσαίος όροφος, απ' όπου αρχίζει ο ανηφορικός διάδρομος με μήκος 6 μ., που θα μας οδηγήσει στο «Θάλαμο του Βωμού» με διαστάσεις $13,7 \times 8 \times 2-3,5$ μ. Τόσο το ανέβασμα, 6,5 μ. περίπου, όσο και το κατέβασμα του, είναι πολύ εντυπωτικό σε συνδυασμό με το

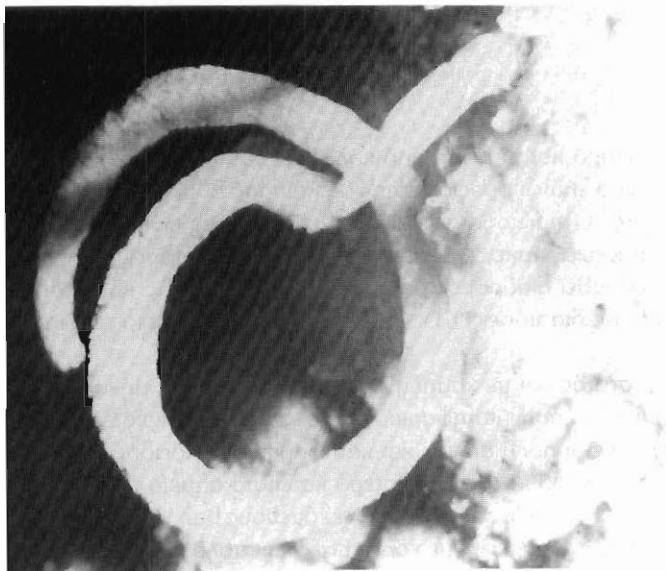
σταλακπικό στολισμό και τη σειρά από κολώνες, που τον χωρίζουν στην αρχή. Από το τέλος τους αρχίζει ο επάνω όροφος κατφορικά προς Βορράν.

Επάνω όροφος: Ο πρώτος θάλαμος που συναντούμε είναι πολύ κατφορικός. Στο κέντρο του σχηματίζει αρκετά βαθειά λεκάνη. Οι διαστάσεις του στο κέντρο είναι $8 \times 5 \times 12$ μ. Ακολουθεί διάδρομος με διαστάσεις $8 \times 3 \times 5,3$ μ. καταστόλιστος, που καταλήγει σε θάλαμο με διαστάσεις $13 \times 4,5 \times 3-4,5$ μ. με θαυμάσιο στολισμό από κολώνες και σταλαγμίτες.

Σε συνέχεια στενός και με χαμηλή οροφή διάδρομος με μήκος 4 μ., καταλήγει στο «Τρίστρατο», που είναι πολύ κατφορικό από δεξιά προς τα αριστερά. Στο ανώτατο δεξιό σημείο του διανοίγεται πολύ στενός και κατφορικός ελικοειδής οχετός, που καταλήγει σε μικρή λεκάνη με νερό, ενώ στο αριστερό κατώτατο σημείο του διανοίγεται στόμιο με πλάτος δύο μέτρων, που οδηγεί σε δύο συνεχόμενους θαλάμους, με διαστάσεις συνολικές $16 \times 6-8 \times 0,8$ μ. στολισμένος με κολωνίτσες και σταλαγμίτες. Στο τέλος του δευτέρου θαλάμου, όπου υπάρχει και ο πλουσιώτερος στολισμός, γίνεται η σύνδεση του επάνω ορόφου με τον μεσαίο, στο «Θάλαμο του Θησαυρού», που διανοίγεται – όπως έχομε αναφέρει – σε βάθος 5,5 μ. Από το σημείο αυτό, η θέα προς τον κάτω όροφο είναι ασύλληπτη.

Από το «Τρίστρατο προχωρώντας κατά μήκος του επάνω ορόφου, σε ελικοειδή και καταστόλιστο ανηφορικό διάδρομο με μήκος 11 μ., αρχίζει – ύστερα από κατάβαση ενός μέτρου – θάλαμος με διαστάσεις $5 \times 3,5 \times 5$ μ. με όμορφο στολισμό. Προς το δεξιό τέλος του αρχίζει αρκετά ανηφορικός διάδρομος με μήκος 4,5 μ., που στο τέλος του στρέφει αριστερά 4 μ., με περιορισμένο πλάτος, για να συνεχίσει ακόμη 8 μ. αρκετά πλατύς και να καταλήξει σε θάλαμο με καταπληκτικό στολισμό από κολώνες, σταλαγμίτες και σταλακτίτες με διάφορα σχήματα. Οι διαστάσεις του είναι $10 \times 5,5 \times 3,5$ μ. Το δάπεδό του είναι κατφορικό προς τα αριστερά και προς τα εμπρός. Στο τέλος με στενό και χαμηλό πέρασμα συνδέεται με το προτελευταίο θάλαμο σε σκήμα τριγωνικό με διαστάσεις $12 \times 7 \times 0,5$ μ. Ο στολισμός του είναι αρκετά εντυπωσιακός από κολωνίτσες και σταλακτίτες. Στο αριστερό άκρο του υπάρχει άνοιγμα αδιάβατο εξ αιτίας του περιορισμένου ύψους του. Ο ανηφορικός διάδρομος, που αρχίζει από το δεξιό τοίχο του, καταλήγει στο τελευταίο και πολύ αξιόλογο θάλαμο του πάνω ορόφου. Έχει μήκος 25, πλάτος 5,5 και ύψος οροφής 4,5 μ. Ο στολισμός του από εντυπωσιακούς σταλαγμίτες, σταλακτίτες και κολώνες προκαλεί το δέος.

Κάτω όροφος: Η σύνδεση του μεσαίου ορόφου με τον κάτω όροφο, γίνεται από το διανοιγμένο στόμιο στο δάπεδο του «Θαλάμου της Χαράδρας» με κατακόρυφη κατάβαση 8 μ., που οδηγεί στο κεντρικό και μεγαλύτερο θάλαμο του κάτω ορόφου, με διαστάσεις $12 \times 6,5 \times 1,7-2,5$ μ. Μεγάλες κολώνες, εντυπωσιακοί σταλαγμίτες και με ποικίλες μορφές σταλακτίτες, αποτελούν το πλούσιο στολισμό του. Τόσο από τη ΒΔ, όσο και από τη ΝΑ πλευρά του «Κεντρικού Θαλάμου» αρχίζουν διάδρομοι και θάλαμοι με άνεπανάληπτο και σπανιώτατο σταλακτικό στολισμό, αλλά με χαμηλές οροφές. Η ΒΔ πλευρά αρχίζει με ανηφορικό διάδρομο, με διαστάσεις $3,5 \times 2,5 \times 1,10$ μ. Στο τέλος του προς τα δεξιά υπάρχει κενό με πλάτος 1,5 μ., μεταξύ δεξιού τοίχου και σειράς από σταλαγμίτες, που οδηγεί σε θάλαμο με διαστάσεις $6 \times 3,5 \times 1,2$ μ., ανηφορικό προς το τέλος του, με δύο κολώνες. Πίσω τους αρχίζει μικρός διάδρομος, για να καταλήξει στον εντυπωσιακό-

Ελικτίτης σπάνιας μορφής.

τερο θάλαμο αυτού του τμήματος, στο «Θάλαμο της Λιμνούλας», με διαστάσεις $6 \times 4,5 \times 0,8$ μ.

Στο τέλος του θαλάμου διανοίγεται οχετός με μήκος 6,5 μ. προσιτός μόνο από οππαλιοδόγους. Η ΝΔ πλευρά αρχίζει με στενό πέρασμα που οδηγεί σε δυο διαμερίσματα, τα οποία διανοίγονται σε διαφορετικά ύψη. Το πάνω διαμέρισμα, το «Άδυτον», αποτελείται από ένα στενό και ανηφορικό διάδρομο, που καταλήγει σε μεγάλο θάλαμο με διαστάσεις $8 \times 9,5 \times 1,1$ μ. και σκήμα τριγωνικό, με θαυμάσιο στολισμό από κολώνες, σταλακτίτες, σταλαγμίτες και μικρή γραφική λιμνούλα. Το κάτω διαμέρισμα αρχίζει με ένα κατηφορικό διάδρομο με μήκος 5 μ., που στο αριστερό τέλος του υπάρχει στόμιο καταβόθρας κλεισμένο από πέτρες και άλλα υλικά. Είναι το χαμηλότερο σημείο του σπιπλαίου, 44 μ. περίπου από την είσοδό του. Σ' αυτή την καταβόθρα διοχετεύονταν τα νερά, που διάνοιξαν τον κάτω όροφο. Από το σημείο αυτό αρχίζει ανηφορικός θάλαμος με διαστάσεις $6 \times 7,5 \times 1,8$ μ. και πλούσιο στολισμό πάνω σε βράχους. Στο δεξιό άκρο του αρχίζει ελικοειδής διάδρομος, ανηφορικός στην αρχή και μετά κατηφορικός, με χαμηλή οροφή ($0,8$ μ.), ο οποίος στο κέντρο του διακλαδίζεται. Ο δεξιός διάδρομος, είναι αρκετά κατηφορικός με μήκος 4 μ., ενώ ο αριστερός που έχει μήκος 9 μ. είναι ελαφρά κατηφορικός και στο τέλος του ανηφορικός, με λεπτό στολισμό από κολωνίσες, σταλαγμίτες και μικροσυλλογές νερών. Εδώ τελειώνει το σπιπλαίο Λινκούργου.

Διαστάσεις: Το σπιπλαίο εκτείνεται κυρίως από ΒΔ προς ΝΑ και μόνο ο επάνω όροφός του εκτείνεται από Β προς Ν. Το μήκος των διαδρόμων και των τριών ορόφων ανέρχεται σε 310 μ. (εκτός από τα μικρά κοιλώματα, που διανοίγονται σε διάφορα σημεία, προς χαμηλότερα επίπεδα του μεσαίου ορόφου). Το σπιπλαίο καλύπτει έκταση 1.000 τ.μ. περίπου.

Θερμοκρασία-Υγρασία: Τον Οκτώβριο του 1979 η θερμοκρασία του σπιπλαίου ήταν 16° C και η υγρασία του 95%. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο κάτω όροφος, εξ αιτίας του χαμηλού ύψους οροφών και της ελλειψεως ρεύματος αέρος, παρουσίασε περιορισμένη περιεκποτήτη αξυγόνου, ύστερα από παραμονή αρκετών ωρών των μελετητών σ' αυτό.

ΤΟ ΠΑΝΕΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΦΛΥΣΤΟΥ*
Α.Σ.Μ. 7530

του

Π. Ι. ΦΙΛΙΠΠΟΥ-ΑΓΓΕΛΟΥ

Ανάμεσα στα αρκετά ιερά σπιλαια του Πανός και των Νυμφών στην Αττική, για τα οποία αν και υπάρχει αρχαία μαρτυρία, δεν έχει γίνει δυνατή η ανεύρεση και η ταύποση τους, είναι και το Πανείο της Αναφλύστου. Βεβαιωμένο είναι από την μαρτυρία του Στράβωνος «Περί δέ Ἀνάφλυστόν ἐστι καὶ τὸ Πανεῖον καὶ τὸ τῆς Κωλιάδος Ἀφροδίτης ἱερόν» (Στράβων, Γεωγραφικά Θ. 1,21 ή 9,398), χωρίς όμως να διευκρινίζεται πού ακριβώς βρίσκεται.

Η μαρτυρία αυτή έχει οδηγήσει σε παραπλανήσεις τους κατά καιρούς ερευνητές που έχουν τοποθετήσει το συγκεκριμένο Πανείο σε διαφορετικά σημεία, όπως στον Υμηττό (σπήλαιο Νυμφολήπτου) ή ακόμη στο όρος Πάνειο, όπου υπάρχει και το γνωστό σπήλαιο της Κερατέας, ανεξερεύνητο ακόμη από αρχαιολογικής πλευράς.

Στην περιοχή όμως του αρχαίου δήμου Αναφλύστου περίπου 1,5 χιλιόμετρο νοοοανατολικά της σημερινής Π. Φωκαίας, στην περιοχή Καταφύγη, στον λόφο που είναι γνωστός σαν Τρύπια Κορυφή από την ομώνυμη σπηλιά στην κορυφή του, υπάρχει και δεύτερο σπήλαιο, ελάχιστα γνωστό με σαφή όμως λατρευτική χρήση στους αρχαίους χρόνους. Το σπήλαιο βρίσκεται στους πρόποδες του βράχου της Τρύπιας Κορυφής, σκεδόν αθέατο μια και καλύπτεται από πυκνή βλάστηση ακόμη και σήμερα που όλη η γύρω περιοχή έχει καεί από πρόσφατες πυρκαγιές.

Το κοίλωμα της σπηλιάς, που λόγω του μικρού της μεγέθους θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί σαν κοιλόπτη, έχει βάθος στο δυτικό μέρος περίπου 15 μ., ενώ στο ανατολικό 8,2 μ. Το πλάτος στην είσοδο της σπηλιάς, που είναι και το μεγαλύτερο, είναι 15,10 μ., ενώ στο ίδιο σημείο το μέγιστο ύψος είναι περίπου 5,50 μ. Σε όλο το πλάτος της εισόδου της σπηλιάς υπάρχει κπισμένος αρχαίος τοίχος ο οποίος φράζει την σπηλιά. Ο τοίχος

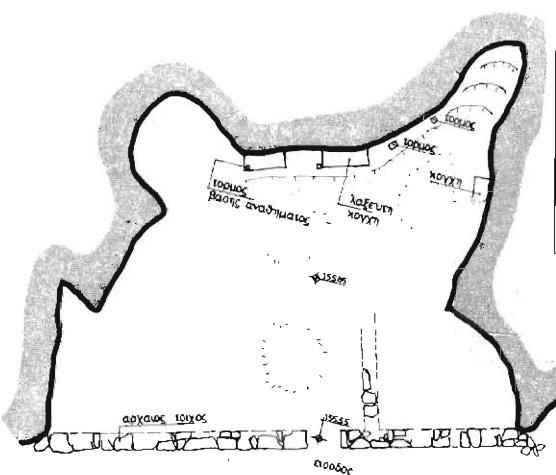
* Περίληψη της ανακοίνωσης που έγινε στην Δ΄ Επιστημονική Συνάντηση ΝΑ. Αττικής, Καλύβια Απρίλιος 30/11-1,2 & 3/12/1989, όπου και παρατίθενται αναλυτικά όλα τα στοιχεία από την έρευνα και την μελέτη του σπηλαίου όπως και οι βιβλιογραφικές παραπομπές.

χωρίζεται σε δύο τμήματα από μία είσοδο πλάτους 1,20 μ., η οποία φέρει και στις δύο πλευρές μεγάλες λίθινες παραστάδες, ενώ το μεγαλύτερο σωζόμενο ύψος του είναι 0,80 μ. Δυπκά της εισόδου διακρίνεται και δεύτερος τοίχος κάθετος προς τον εξωτερικό με κατεύθυνση Β→Ν. Η επίκωση στο δάπεδο, για την οποία βέβαια δεν μπορούμε να γνωρίζουμε το ύψος της, είναι αναμοχλευμένη σε πολλά σημεία αλλά και στην είσοδο από τις λαθρανασκαφές και τούτο οπωσδήποτε θα δυσκολέψει την οποιαδήποτε μελλοντική έρευνα. Στο νότιο τοίχωμα του σπηλαίου υπάρχουν δύο λαξευμένες κόγχες και μία σχεδόν κατεστραμμένη στο δυπκό. Ακόμη στο νότιο τοίχωμα εμφανείς είναι τουλάχιστον τέσσερις εγκοπές-τόρμοι, τετράγωνοι ή στρογγυλοί, για την υποδοχή των εμβόλων των διαφόρων αναθημάτων.

Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει καμία συστηματική ανασκαφή στο σπήλαιο και έτσι τα μόνα αρχαιολογικά ευρήματα που μπορούν προς το παρόν να δώσουν στοιχεία για την χρονολόγηση και την διάρκεια της χρήσης του σπηλαίου είναι επιφανειακά όστρακα από τους χώρους μέσα και έξω από αυτό. Τα περισσότερα από τα όστρακα που συγκεντρώθηκαν είναι της κλασικής και της ελληνιστικής περιόδου (λήκυθοι, αμφορείς, βάστη ειδωλίου κ.λπ.) αν και υπάρχουν ελάχιστα αρχαϊκά, προϊστορικά, οφιανοί, μαρμάρινα κομμάτα κ.λπ. Οπωσδήποτε επειδή τα όστρακα αυτά είναι μόνο επιφανειακά είναι αδύνατο να προσδιορισθεί η συνολική χρονική χρήση του σπηλαίου χωρίς την έρευνα των κατωτέρων στρωμάτων της επίκωσης.

Όσον αφορά την θέση της σπηλιάς είναι σε μέρος που δεν είναι εύκολα προσπελάσιμο και συγχρόνως αθέατο. Τούτο είναι χαρακτηριστικό στα περισσότερα λατρευτικά σπήλαια της Αττικής π.χ. Νυμφολήπτου Βάρης, Πεντέλης, Οινόντος και Μαραθώνα κ.λπ. Η προτίμηση αυτή βέβαια είναι εύκολο να εξηγηθεί από την ανάγκη προφύλαξης και διατήρησης του ιερού και των αναθημάτων του, σε σχέση με το εμφανέστερο, μεγαλύτερο και επιβλητικότερο σπήλαιο της Τρύπαιας Κορυφής.

Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι κατά πόσο είναι δυνατό το σπήλαιο στο οποίο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	
Μαντζαρού 11, Αθηνα - 106 72, τηλ. (01) 36 17 824	
ΘΕΜΑ.	ΣΠΗΛΑΙΟ Π. ΩΚΑΙΑΣ - ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΑΟΥΓΗ - ΠΡΟΠΟΔΙΣ ΤΡΥΠΑΙΑΣ ΚΟΡΩΝΗΣ
A.Ι. Ματρώου:	7530
Μετρηταίς:	Ε. ΑΒΤΖΗΣ - ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Αποτυπωσή:	ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Ανατολική άκλιτη εξαίρεσης	Σχεδιαση: ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
	Κλιμακοί: 2 3 4 5 M
	Ημ/νιο: Ιούνιος 1989

αναφερόμαστε να ταυπισθεί με το Πανείο της Αναφλύστου που αναφέρει ο Στράβων.

Οι μέχρι σήμερα ερευνητές έχουν υποστηρίξει ότι το Πανείο που αναφέρει ο Στράβων είναι το Πάνειο όρος όπου υπάρχει και η μεγάλη σπηλιά της Κερατέας. Πάνειο όρος ή απλά Πανί, που από όσα γνωρίζουμε είναι μία από τις ελάχιστες αν όχι η μοναδική περίπτωση, που ολόκληρο όρος έχει πάρει την ονομασία του από τον θεό Πάνα, μια και ο Παν λατρευόταν μέσα στα σπήλαια και στα κοιλώματα, ονομάζεται από τους κατοίκους η δυτική προς τα Καλύβια κορυφή όπου και το εικκλησάκι της παλιάς μονής της Ζωοδόχου Πηγής, και όχι η ανατολική προς την Κερατέα κορυφή όπου βρίσκεται και το σπήλαιο, η οποία ονομάζεται Κερατοβούνι. Πιθανόν να υπήρχε στο δυπικό τμήμα του βουνού κάποιο σπήλαιο όπου λατρευόταν ο Παν που δεν έχει αποκαλυφθεί ακόμη, αν και δεν γνωρίζουμε πότε και γιατί άρχισε να λέγεται Πανί η κορυφή αυτή (δοπική Πανός;).

Μπορούμε όμως να θεωρήσουμε πιο σίγουρο ότι το όποιο πιθανό ιερό του Πανός υπήρχε στο Πάνειο όρος, πολύ πιο φυσικό είναι να ανήκε σε κάποιο δήμο γύρω από το βουνό (Κεφαλή, Αμφιτροπή ΒΑ, Αιγιλία, Θορές Ν, Πρόσπαλτα Δ) παρόλο που δεν μας έχει διασωθεί κάποια σχετική αρχαία μαρτυρία, παρά στην Ανάφλυστο η οποία και μακρύτερα είναι και άλλα βουνά με αρκετά σπήλαια υπήρχαν γύρω της, όπως ο Λαυρεωπικός Όλυμπος, ο Προφήτης Ηλίας κ.λπ.

Για τους παραπάνω λόγους νομίζουμε ότι είναι πιο εύλογο να θεωρηθεί πως το μνημονευόμενο από τον Στράβωνα Πανείο της Αναφλύστου, είναι το παρουσιαζόμενο σπήλαιο, που έχει τόσο έντονα σημάδια λατρευματικής χρήσης και βρίσκεται σε τόσο μικρή απόσταση από τον παραπάνω δήμο.

Σχεπικά με την άποψη που έχουν διατυπώσει οι διάφοροι μελετητές ότι υπάρχει ασάφεια στην μαρτυρία του Στράβωνος, αν δηλαδή το μνημονεύόμενο Πανείο είναι ιερό ή βουνό, νομίζουμε ότι εδώ διευκρινίζεται πλήρως αν σταθούμε για λίγο στην λατρεία του Πανός και στον τρόπο που αυτή αποδίδονται προς τον θεό. Γνωρίζουμε ότι ο Παν λατρεύόταν στα σπήλαια και στα κοιλώματα και ότι παρουσιάστηκε μεγάλη έξαρση στην λατρεία του μετά τα μηδικά, γιατί θεωρήθηκε ότι βοήθησε και συνέβαλε στη νίκη των Αθηναίων εναντίον των Περσών στον Μαραθώνα.

Η άποψη λοιπόν ότι υπάρχει ασάφεια στην μαρτυρία του Στράβωνος για το Πανείο της Αναφλύστου έχει προέλθει από το ότι μέχρι σήμερα δεν γνωρίζαμε την ύπαρξη ενός λατρευτικού σπηλαίου από αυτό τον χώρο. Η μελλοντική έρευνα του παρόντος σπηλαίου νομίζουμε ότι θα ξεδιαλύνει τις όποιες αμφιθολίες υπάρχουν ακόμη σχετικά με το θέμα αυτό και θα αποκαταστήσει την ιστορικότητα της μαρτυρίας του Στράβωνος.

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΝΕΡΟΣΠΗΛΙΑ»
ΚΟΚΚΟΤΩΝ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ**

A.Σ.Μ. 7517

από τον

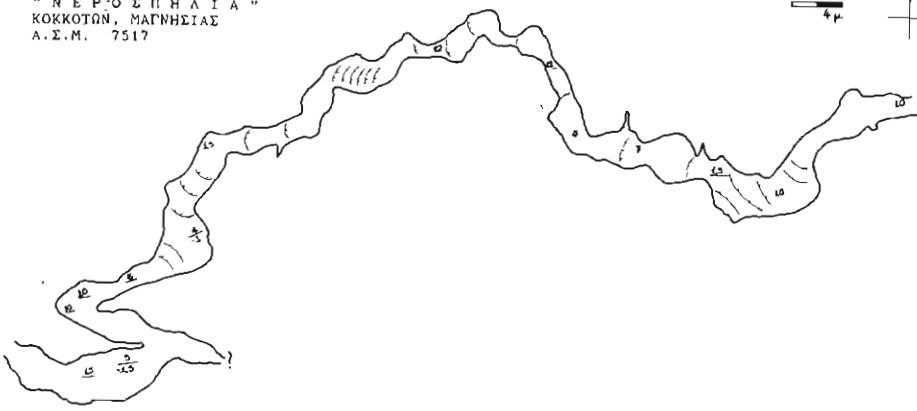
Σ. ΚΙΡΔΗ

Μετά από πρόσκληση της Κοινότητας Κοκκοτών του νομού Μαγνησίας πραγματοποιήθηκε αποστολή από τα μέλη της Ε.Σ.Ε. Κίρδη Σταμάτη, Σταματιάδη Νίκο, Γαλανοπούλου Πόπη και Σταθακόπουλο Θεόδωρο, στις 27 και 28 Οκτώβρη 1988, με σκοπό την εξερεύνηση του σπηλαίου της περιοχής. Το σπήλαιο βρίσκεται στη θέση «Γκιούζι» και σύμφωνα με τη γνώμη των ντόπιων η ονομασία προέρχεται από τη λέξη «μπούζι» που σημαίνει κρύο. Το όνομα της σπηλιάς είναι «Νεροσπηλιά» γιατί σ' αυτή υπάρχει νερό. Πράγματι κατά την εξερεύνηση διαπιστώσαμε ότι πρόκειται για υπόγειο ποτάμι του οποίου η στάθμη αυτή την περίοδο βρισκόταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Στην έξοδο του σπηλαίου υπήρχε ροή νερού, όχι όμως σε μεγάλη ποσότητα. Το νερό προχωρώντας εσωτερικότερα στο σπήλαιο χανόταν μέσα στη συσσωρευμένη άμμο και στις κροκάλες. Το σπήλαιο έχει εύκολη πρόσβαση. Στο δάπεδο εκτός από τα φερτά υλικά του ποταμού (κροκάλες, άμμο και χαλίκια) βρίσκουμε και σγκόλιθους που έχουν πέσει από την οροφή. Οι βράχοι αυτοί είναι από ασθεντολιθικό πέτρωμα αλλά και από ενδιαστρώσεις, πιθανά μαγγανιούχου, σκούρου πετρώματος. Επίσης υπάρχουν παλαιά αλλά και νεοσχηματισμένα κροκαλοπαγή πετρώματα στις όχθες της κοίτης του υπόγειου ποταμού. Παρατηρήθηκαν ακόμα θαλάσσια απολιθώματα διάσπαρτα στους ασθεντολίθους, κατά το πλείστον Ρουδιστές του Κρηπιδικού. Επίσης βρέθηκαν οστά τα οποία πρέπει να μελετηθούν.

Μια ακόμα παρατήρηση ήταν ότι διάφορες αίθουσες κατά καιρούς μετατρέπονται σε λίμνες ανάλογα με την ποσότητα του νερού που υπάρχει το ποτάμι. Σε απόσταση 250 μέτρα από την έξοδο συναντήσαμε μία λίμνη μήκους 6 μέτρων και την οποία περάσαμε με αντιστρίξη στα τοιχώματα που στο σημείο αυτό στενεύουν πολύ. Προχωρώντας συναντούμε και δεύτερη λίμνη που οποία παρακάμψαμε αφού αναρριχηθήκαμε στο αριστερό τοίχωμα της λίμνης. Το χερσαίο τμήμα συνεχίζοταν όμοιο με το προηγούμενο. Σε μια τρίτη λίμνη που συναντήσαμε αναγκαστήκαμε να μπούμε στο νερό μέχρι την μέση για να προχωρήσουμε. Μετά από χερσαίο κομμάτι που ακολουθούσε συναντήσαμε

*La grotte «Nerospilia» de Kocoti-Magnissia
par S. Kirdis*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
“ΝΕΡΟΣΠΗΛΙΑ”
ΚΟΚΚΟΤΩΝ, ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 7517

ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

άλλη λίμνη, μεγαλύτερη και πιο βαθιά όπου πλέον χρειαζόμασταν βάρκα για να προχωρήσουμε. Έτσι αποφασίσαμε να επιστρέψουμε αναβάλλοντας την ολοκλήρωση της εξερεύνησης για κάποια επόμενη φορά.

Υπάρχει αρκετός διάκοσμος στο σπήλαιο κυρίως από σταλακτίτες, οι οποίοι δυστυχώς στο πρώτο μέρος του σπηλαίου είναι κατεστραμμένοι. Παρατρήθηκε μεγάλος αριθμός από νυχτερίδες, οι οποίες αυτή την εποχή βρίσκονται στο στάδιο της αναπαραγωγής. Υπάρχει ακόμα πληθυσμός άλλων μικροοργανισμών.

Το σπήλαιο είναι αξιόλογο αλλά η τουριστική του αξιοποίηση παρουσιάζει μεγάλα προβλήματα. Όπως όλα τα υπόγεια ποτάμια μπορεί να καταστεί επικίνδυνο για τους επισκέπτες σε περίπτωση ξαφνικής βροχόπτωσης και να καταστρέψει οποιαδήποτε κατασκευή γίνει για την τουριστική του αξιοποίηση. Φυσικά, λόγω της υψηλής στάθμης του νερού της βροχής, το σπήλαιο δεν μπορεί να είναι επισκέψιμο κατά την διάρκεια των χειμερινών μηνών.

Άλλο πρόβλημα παρουσιάζεται από το γεγονός ότι σε ορισμένα σημεία η οροφή του σπηλαίου δεν είναι απόσβεστόλιθο, όπως προαναφέρθηκε, και έτσι ο κίνδυνος απότομης αποκόλλησης και κατακρημνήσεων είναι αυξημένος. Πιθανά να είναι δυνατή η αξιοποίηση του πρώτου χερσαίου τμήματος των 250 μέτρων, μετά από σχετική μελέτη και την ολοκλήρωση της εξερεύνησης του σπηλαίου.

ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΟΛΥΜΠΩΝ ΧΙΟΥ

Από τον

Γ. ΑΒΑΓΙΑΝΟ

Το 1972 η κοινότητα Ολύμπων Χίου ζήτησε από την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία την εξερεύνηση έξι βαράθρων της περιοχής της, που όπως ανέφερε εισχωρούσαν σε άγνωστο βάθος στη γη, και επειδή ήταν κατακόρυφα ήταν αδύνατο να κατέβουν οι ντόπιοι, για να τα εξερευνήσουν. Η Ε.Σ.Ε. πρότεινε στον Ε.Ο.Τ. η έρευνα να περιληφθεί στο πρόγραμμα εξερευνήσεων του 1983, πράγμα που έγινε, και έτσι δόθηκε μία σποιχειώδης χρηματοδότηση για το σκοπό αυτό. Με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της Ε.Σ.Ε. ανατέθηκε στο Γιώργο Αβαγιανό η ευθύνη και αρχηγία της αποστολής. Επειδή η εξερεύνηση των βαράθρων ανήκει στον αθλητικό τομέα της Σπηλαιολογίας (χρησιμοποιούνται αλπινιστικές μέθοδοι και τεχνική αναρρίχησης) διάλεξα σαν συνεργάτες δύο πολύ ικανά σε αυτόν τον τομέα στελέχη της Ε.Σ.Ε. τον Στέφανο Κολοθούρη και την Χριστίνα Κυριακοπούλου. Ξεκινήσαμε την 1η Αυγούστου του 1985 για την αποστολή αυτή.

Στους Ολύμπους μας υποδέχθηκαν θα έλεγα με ενθουσιασμό και αμέσως βρέθηκαν οι άνθρωποι που θα μας έδειχναν τα βάραθρα. Την πρώτη ημέρα ζήτησα να δω πις εισόδους όλων για να καταστρώσω το πρόγραμμα και την σειρά των εξερευνήσεων. Για τα πέντε από τα έξι που είχαν μορφή καίνουσας διάκλασης είπα στον πρόεδρο και τους άλλους που μας συνόδευαν, ότι υπήρχαν ελάχιστες ελπίδες εξερευνώντας τα να βρεθούμε σε μεγάλη σπηλιά. Όμως όταν φτάσαμε στο βάραθρο της Συκιάς, από την μορφολογία της εισόδου και των αντίλαθο από της πέτρες που ρίχναμε, συμπέρανα ότι θα πρεπει να υπήρχε μεγάλη σπηλιά. Η έρευνα επολίθιευσε πις προβλέψεις. Όλα τα βάραθρα μετά από κατακόρυφο κατέβασμα 25-35 μέτρων οδηγούσαν σε αδιέξοδο ή πολύ στενές σχισμές. Το βάραθρο της Συκιάς μας οδήγησε στην ανακάλυψη μιας από τις πιο αξιόλογες και όμορφες σπηλιές της Ελλάδας. Όπως προανέφερα τα υπόλοιπα βάραθρα πλην της Συκιάς είναι καίνουσες διακλάσεις, δηλαδή μακρόστενες σχισμές που δημιουργήθηκαν από τεκτονικές αιτίες και αργότερα διαβρώθηκαν από το νερό της θροχής, και έτσι διευρύνθηκαν. Το ένα από αυτά κοντά στο αεροδρόμιο είχε για είσοδο ένα τόσο στενό άνοιγμα ώστε χρειάσθηκε ένα ολόκληρο πρωινό σκληρής δουλειάς για να διευ-

*Recherches spéléologiques à la région de Olympi-Chios
par G. Avagianos*

ΤΥΠΟΝΟΜΑ

- Κάτιμα
- Επικατίμα
- Εργασία
- Περιοχή υψηλής περιπολίας
- Καταρράκτης

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΣΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ**

ΣΠΗΛΑΙΟ ΟΛΥΜΠΩΝ ΧΙΟΥ ΚΩΔ. ΝΕΑ ΣΠΑΛΑΙΑ

ΚΑΡΔΙΟΠΗΤΗ - ΑΝΔΡΙΩΝ · Ε. ΔΙΑΒΑΣΙΔΗΣ
Λ.Ε.Μ. 6630 · Ε. ΚΑΛΟΒΟΥΡΗΣ
ΚΑΙΑΡΑ · Η. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΙΑΡΑ · Η. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1981

ρυνθεί περάσει το σώμα μας. Ευτυχώς όμως μετά από την είσοδο ακολουθούσε κατακόρυφο στενό πηγάδι 35 μέτρων όπου και έκλεινε το βάραθρο. Την ίδια τύχη είχαν και οι εξερευνήσεις στα τρία βάραθρα που βρίσκονται στον λόφο πάνω από την παραλία των κάτω Φανών, κατέβαιναν κατακόρυφα γύρω στα 30 μέτρα, αλλά καμμία συνέχεια.

Στο διάστημα των 40 ημερών που μείναμε στους Ολύμπους εξερευνήσαμε όλα τα βάραθρα που μας υποδείχθηκαν.

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ ΣΥΚΙΑΣ ΟΛΥΜΠΩΝ Α.Σ.Μ. 6630

Η είσοδος είναι οπή 1×2 μέτρων περίπου διανοιγμένη σε πλακώδη λιάσιο ασβεστόλιθο. Ακολουθεί κατακόρυφο κατέβασμα 15 μέτρων στο κενό, μέχρι την κορυφή ενός τεράστιου ογκόλιθου που προφανώς πολύ παλιότερα έπεσε από την οροφή, ανοίγοντας έτσι την σημερινή είσοδο της σπηλιάς. Για το ανεβοκατέβασμα χρησιμοποιήσαμε σκοινιά και ανεμόσκαλες. Μπροστά μας ανοίγεται η πρώτη μεγάλη αίθουσα της σπηλιάς. Έχει ύψος γύρω στα 20 μέτρα και διάμετρο 30 μέτρα. Η οροφή στολίζεται με σταλακτίτες και στο δάπεδο επάνω σε πεσμένους ογκολίθους έχουν αναπυκνηθεί τεράστια σταλαγμιτικά συμπλέγματα που συχνά δημιουργούν κολόνες. Από την πεσμένο ογκόλιθο κατεβαίνουμε κυκλικά 5 μέτρα και η σπηλιά συνεχίζεται σε δύο διευθύνσεις. Από τα αριστερά συνεχίζουμε το κατέβασμα με μεγάλη κλίση, ανάμεσα σε σταλαγμιτικά συμπλέγματα και πεσμένους ογκολίθους. Η οροφή συνεχίζει να έχει ύψος 12-13 μέτρων περίπου. Δεξιά και αριστερά υπάρχουν τεράστια συμπλέγματα από τα μεγαλύτερα που συναντούμε σε ελληνικές σπηλιές. Για τη δημιουργία της σπηλιάς μπορούμε να κάνουμε ορισμένες υποθέσεις. Είναι πιθανόν στην αρχή ένα μεγάλο μέρος του ασβεστολιθικού όγκου να θρυμματίστηκε εξ αιτίας τεκτονικών κινήσεων. Έπειτα τα επιφανειακά νερά εισκωρώντας από σχισμές άρχισαν να διαλύουν τα θραύσματα, μια διαδικασία που ονομάζεται καρστοποίηση. Σ' αυτή ο βράχος, δηλαδή το ανθρακικό ασβέστιο, διαλύεται από το νερό με τη βοήθεια του διοξειδίου του άνθρακος. Έτσι δημιουργήθηκε το πρώτο κενό το οποίο όμως δεν είχε είσοδο. Η συνέχεια της διάνοιξης του κοιλώματος δημιουργήγεται προβλήματα στατικής στην οροφή με αποτέλεσμα να αρχίσουν κατολισθήσεις μέχρι που ανοίχθηκε και η είσοδός του. Επάνω σε αυτές τις κατολισθήσεις δημιουργήθηκε με την διαδικασία της ισηματογένεσης από τη σταγονορροή ο σημερινός διάκοσμος της Σπηλιάς. Ο διάκοσμος αυτός είναι αστραφτερός γιατί είναι ζωντανός, δηλαδή η δημιουργία του συνεχίζεται και σήμερα. Είναι φανερό ότι το χειμώνα υπάρχει έντονη σταγονορροή στη σπηλιά. Μετά από 20 μέτρα αριστερά ανοίγεται άλλος μικρότερος θάλαμος πολύ πλούσια διακοσμημένος.

Συνεχίζουμε το κατέβασμα και σε βάθος 34 μέτρων τη σπηλιά κλίνει προς τα δεξιά. Περνάμε από ένα χαμπλό πέρασμα και ανοίγονται άλλοι θάλαμοι στο ίδιο επίπεδο καταστόλυστοι. Συνεχίζοντας κατεβαίνουμε πολύ απότομα (ανάμεσα από σταλαγμίτες) 8 μέτρα και βρισκόμαστε σε θαλάμους με λευκότατο στολισμό. Εδώ εκτός από το λευκό στον διάκοσμο επικρατεί και το κόκκινο και το κίτρινο χρώμα που οφείλονται στην ανάμιξη διαφόρων οξειδίων μετάλλων, με το ανθρακικό ασβέστιο. Κατεβαίνουμε χαμπλό-

τερα και η σπηλιά συνεχίζεται με μακρόστενους θαλάμους. Πάνω από αυτούς ανεβαίνοντας με αναρρίχηση βρισκόμαστε σε υέες υπερκείμενες αίθουσες. Για να επιστρέψουμε στον κεντρικό θάλαμο περνάμε από νέα τμήματα στολισμένα με σταλαγμίτες που μερικοί έχουν διάμετρο πάνω από δύο μέτρα. Πολύ όμορφος είναι επίσης ο μικρότερος διάκοσμος της σπηλιάς, αλλά αξιολογότερος όλων είναι ο μικροδιάκοσμος. Σε πολλές γωνίες βρίσκονται συμπλέγματα από μικρούς κρυστάλλους που λέγονται εκκεντρίτες, γιατί η διεύθυνση της ανάπτυξής τους δεν ακολουθεί τον νόμο της βαρύτητας. Είναι δηλαδή εκκεντρική. Αυτού του είδους ο διάκοσμος είναι πολύ σπάνιος όσο και εντυπωσιακός. Εκατοντάδες κρύσταλλοι συμπλέκονται έκοντας συνήθως στην άκρη τους την σταγόνα που συνεχίζει την ανάπτυξή τους. Η παρουσία τους είναι πιο έντονη στις καμπλότερες αίθουσες. Άλλα το πιο εντυπωσιακό και σπάνιο στοιχείο αυτής της σπηλιάς είναι το φαινόμενο που παρατηρείται κάθε μέρα (προς το μεσημέρι) όταν ο ήλιος είναι ψηλά. Τότε η είσοδος λειτουργεί σαν φακός φωτογραφικής μηχανής στέλνοντας στο βάθος της Σπηλιάς μια δέσμη φωτός με διάμετρο ένα μέτρο και μήκος 30 μ. περίπου που φωτίζει την πρώτη αίθουσα. Αυτή η τεράστια αικίνια ακολουθώντας την πορεία του ήλιου διαγράφει κύκλο στη σπηλιά. Στο σημείο που συναντάει το δάπεδο ο φωτισμός είναι τόσο έντονος που μπορείς να βγάλεις φωτογραφία χωρίς φλας. Αυτό το φαινόμενο είναι πολύ σπάνιο σε παγκόσμια κλίμακα. Το θέαμα είναι πράγματι επιβλητικό.

Για όλα τα παραπάνω στοιχεία η σπηλιά χαρακτηρίζεται **ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ**. Θα αναφερθώ στις προοπτικές που ανοίγονται για την Κοινότητα και γενικότερα για τη Χίο. Η σπηλιά είναι κατάλληλη για Τουριστική Αξιοποίηση. Η ομορφιά του διάκοσμου το μεγάλο μέγεθος και το σπάνιο φαινόμενο του φωτός θα προσελκύσουν πάρα πολλούς επισκέπτες. Η ενδεχομένη εκμετάλλευση από μία εταιρεία λαϊκής βάσης, ή απευθείας από την Κοινότητα, θα αποφέρει αρκετούς πόρους και κυρίως θα συντείνει στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η ύπαρξη δρόμου που οδηγεί μόλις 40 μέτρα από την σπηλιά απλοποιεί αρκετά προβλήματα για την τουριστική της διευθέτηση.

Επίσης αξιόλογα τουριστικά στοιχεία είναι οι κοντινές παραλίες (μόλις ένα χιλιόμετρο) των Κάτω Φανών και της Άγιας Δύναμης, όπου μπορούν να κτισθούν ξενώνες και να μεταβληθούν έτσι σε τουριστικά θέρετρα. Η Χίος έχει ζωτική ανάγκη από πόλους έλξης των τουριστών και πολύ περισσότερο οι 'Όλυμποι.

Πρέπει να τονίσω ότι η Ε.Σ.Ε. και καθένας μας αντιμετωπίζουμε με μεγάλο αίσθημα ευθύνης τα προβλήματα που θα δημιουργηθούν στο εσωτερικό της σπηλιάς από την τουριστική αξιοποίηση. Προβλήματα που συναντώνται σε όλες τις τουριστικά οξιοποιημένες σπηλιές.

Πρώτα από όλα το θέμα του φωτισμού. Ένας μη κατάλληλος φωτισμός οδηγεί στην ανάπτυξη βρύων επάνω στον διάκοσμο καταστρέφοντάς τον. Στην μελέτη τουριστικής αξιοποίησης θα προτείνουμε εναλλακτικές και ειδικού τύπου πηγές φωτισμού, για να αποφευχθεί το φαινόμενο (κατά το δυνατόν, μια και σε παγκόσμια κλίμακα ακόμη δεν βρέθηκε η οριστική λύση του προβλήματος).

Υστερά το πρόβλημα της εισόδου. Επειδή η φυσική είσοδος είναι βάραθρο, για να μη διαταραχθεί το φαινόμενο της συγκέντρωσης του φωτός θα πρέπει να ανοιχθεί τεχνη-

Σπίλαιο Ολύμπων Χίου (φωτ. Γ. Αθαγιανός).

π. Όμως οι τεχνητές είσοδοι δημιουργούν ρεύματα αέρος, που αλλοιώνουν το μικροκλίμα της σπηλιάς και οδηγούν, εξαιπτίας της πτώσης του ποσοστού υγρασίας στο στέγνωμα και την καταστροφή του διάκοσμου και στην ανάπτυξη βρύων. Θα πρέπει λοιπόν να μελετήσουμε προσεκτικά το σημείο της διάνοιξης και να αποφύγουμε τη μεγάλη υψομετρική διαφορά από την φυσική είσοδο, πράγμα που ευνοεί την ανάπτυξη του ρεύματος. Οι διάδρομοι δεν πρέπει να αλλοιώνουν το περιβάλλον και την στατική της σπηλιάς. Πρέπει να είναι ελαφρείς και να μη προσβάλλονται από την υγρασία.

**ΒΑΡΑΘΡΟ «ΑΓΙΟΥ ΣΩΣΤΗ» ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 6595**

από τον

Κ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟ

Θέση: Βρίσκεται στο Νοτιοανατολικό τέλος του χωριού Άγιος Σώστης Τριφυλίας Μεσσηνίας.

Ιστορικό: Το βάραθρο «Άγιος Σώστης» ήταν άγνωστο μέχρι τις αρχές του 1983. Αποκαλύφθηκε τυχαία από εκσκαφέα κατά τη διάνοιξη αγροποικού δρόμου. Μετά την ανακάλυψη του ειδοποιήθηκε από τον κ. Γ. Παυλόπουλο η Ε.Σ.Ε. για την εξερεύνησή του. Αυτή πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 1983 από το ίδιο συνεργείο που εξερεύνησε και το σπήλαιο υπόγειος παραπόταμος «Μπούρμπουλα» Τουρακίου, που ανήκει στην ίδια Κοινότητα. Το συνεργείο αποτελούσαν οι κ. Κώστας Μαυρόπουλος και Ηλίας Βάμβακάς, με υπεύθυνο την κ. Άννα Πετροχείλου. Βοήθησαν και οι κ. κ. Κ. Παυλόπουλος και Τ. Μπόλος. Στο βάραθρο κατέβηκε ο κ. Κώστας Μαυρόπουλος με ασφάλιση από τη κ. Άννα Πετροχείλου. Για τη κατάβαση χρησιμοποιήθηκε καταβατήρας και για την ανάβαση φρένα.

Περιοχή: Η περιοχή του βαράθρου είναι πολύ κατηφορική, καλυμμένη με ελιές και θάμνους.

Το βάραθρο: Το στόμιο του βαράθρου έχει διαστάσεις $0,80 \times 0,90$ μ. περίπου και είναι περιτριγυρισμένο από θάμνους. Το κατακόρυφο βάθος του φθάνει τα 21 μέτρα. Το διάμετρός του στην αρχή είναι 3 μ. Από την πλευρά που κατεβαίνουμε στα 10 μ. περίπου, υπάρχει ένα εξόγκωμα με διαστάσεις $1 \times 0,60 \times 0,50$ μ. Στην απέναντι πλευρά υπάρχουν σταλακτίτες με διάφορες διαστάσεις, λερωμένοι από κάμα. Το βάραθρο συνεχίζεται κυκλικά με διάμετρο 5,50 μ. περίπου. Το δάπεδό του είναι καλυμμένο από λάσπες, που προέρχονται από τη διάνοιξη του δρόμου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΒΑΡΑΘΡΟ «ΑΓΙΟΥ ΣΩΣΤΗ»
ΤΡΙΦΥΛΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 6595
ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ, Κ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΣΤΕΛΛΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΩΣΤΗ ΚΥΡΙΑΚΟΠΗΛΟΥ

*Le gouffre de «Agios Sostis»-Trifylla
par C. Mavropoulos*

ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΔΙΡΦΥΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

από την

ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Μέσα από το πρόγραμμα των εξερευνήσεων της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρίας (Ε.Σ.Ε.) για το έτος 1989, τον Ιούλιο 1989 οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε αποστολή από τους σπηλαιολόγους μέλη της Ε.Σ.Ε., Γεωργιο Αθρεζή υπεύθυνο των αποστολών, Χριστίνα Κυριακοπούλου, Αργύρη Αργυριάδη και Παναγιώτη Δημητρέλο. Στην αποστολή συμμετείχαν και νέα μέλη της Ε.Σ.Ε. από το σεμινάριο του 1989, οι: Νίκος Βίτσοβιτς, Σταύρος Κορκόβελλος και Δημήτρης Γκέκας.

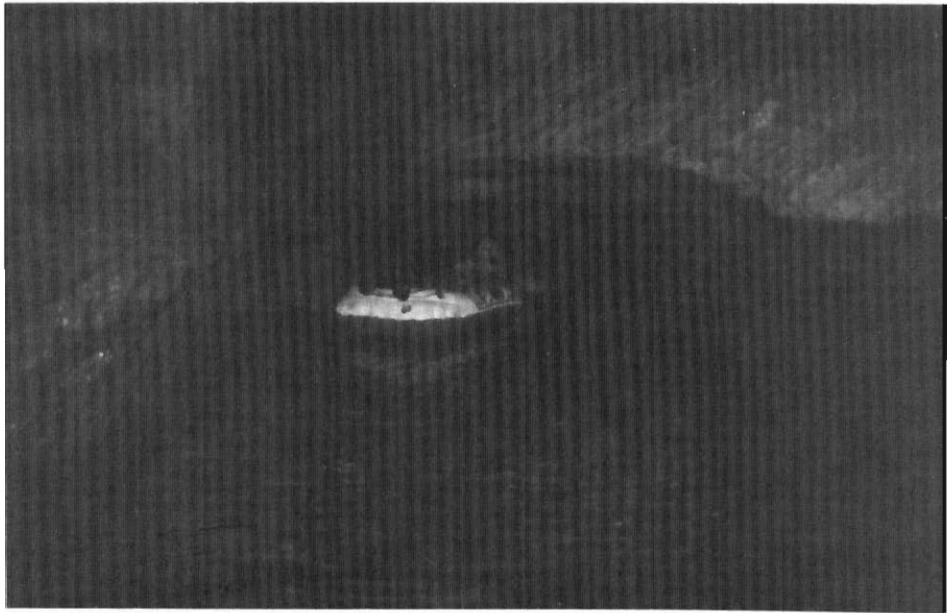
Το σπήλαιο «Κολέθρα» (Α.Σ.Μ. 7528) βρίσκεται 2,5 χλμ. Νοτιοανατολικά του χωριού Μετόχι Ευβοίας. Ακολουθώντας το ποτάμι που διασχίζει το χωριό και σε υψόμετρο 470 μ., μπορεί κανείς να φθάσει στο σπήλαιο. Η πορεία μέσα από το ποτάμι είναι περίπλοκη και αρκετά δύσκολη γι' αυτό είναι προτιμότερο να συμβουλευτεί κάποιο ντόπιο, ο οποίος και θα του υποδείξει καταλληλότερο δρόμο. Ακολουθώντας το χωματόδρομο ο οποίος πηγαίνει από το χωριό προς Σέτα ή προς Καδί για μισή περίπου ώρα σε κατάλληλο σημείο αφίνεις το αυτοκίνητο και περνώντας υποχρεωτικά πλέον μέσα από την ποταμιά φθάνεις στην είσοδο του σπηλαίου. Η πορεία με τα πόδια είναι άλλο μισή ώρα περίπου.

«Κολέθρα». Με την ονομασία οι ντόπιοι χαρακτηρίζουν τα ανοιγματα εκείνα, τα οποία μετά από καταρρακτώδεις βροχές βγάζουν απότομα τεράστιες ποσότητες νερού και το ίδιο απότομα σταματάνε τη ροή τους μετά το τέλος των βροχών.

Πράγματι πλησιάζοντας στην εντυπωσιακή και επιβλητική είσοδο, διαστάσεων 15 μ. πλάτους και 8 μ. ύψους, κάτω από κατακόρυφα ασβεστολιθικά πετρώματα ύψους 50 μ. περίπου, επίπεδο ρήγματος, συναντάμε μεγάλες ποσότητες άμμου και κροκαλών από φαρμίτες, φυλλίτες, γραφίτες, σχιστόλιθους, ασβεστόλιθους κλπ.

Η είσοδος της οποίας το άνοιγμα είναι 15×8 μ. περίπου σου δίνει την εντύπωση όπωρόκειται περί κάσους. Μπαίνοντας μέσα και πατώντας πάνω σε βουνά από άμμο διασχίζουμε το θάλαμο της εισόδου, της οποίας το συνολικό μήκος είναι $50 \times 10-12$ μ. με δάπεδο έντονα επικλινές. Η αίθουσα αρχικά φαίνεται να κλίνει, αλλά διαπιστώνουμε στο τελευταίο της σημείο μια σκισμή η οποία δείχνει να συνεχίζει. Διευρύνοντας με τα χέρια

*Recherches spéléologiques à la région de Metochi-Dirfys, Eubée
par C. Kyriacopoulou*

Με τη βάρκα στη λίμνη στο τέλος του υπόγειου ποταμού.

Η διαδρομή με την συνεχή ροή του νερού.

Υπερυψωμένο gour

τη σκισμή εκείνη κατορθώσαμε να ανοίξουμε το πέρασμα και να δημιουργήσουμε άνοιγμα πλάτους 60 εκ. και ύψους 40-50 εκ. Το συνολικό μήκος του περάσματος είναι 7 μ.

Έρποντας και σπρώχνοντας όλα τα υλικά με τα χέρια ξεπεράσαμε το στένωμα αυτό και βρεθήκαμε μπροστά στην επιφάνεια ενός τεραστίου ρήγματος «σπήλαιο» που έχει διευρυθμεί και από την ροή του νερού. Αμέσως μετά το στενό πέρασμα το ύψος καθώς και το πλάτος του αυξάνονται ξαφνικά. Το δάπεδο είναι επικλινές, όλο υγρασία και λάσπη με απότομα ανεβάσματα και κατεβάσματα. Χρειάζεται συχνά να κάνεις αντιστρίξη για να μην γλιστράς. Το πέρασμα συνεχίζει σ' αυτό το μέγεθος (2-2,5 μ. πλάτος και ύψος 3-7 μ.) για 100 μ. περίπου, οπότε οι διαστάσεις του αυξάνονται σε ύψος και πλάτος, η λάσπη σταματάει και το δάπεδο είναι από παχειά άμμο.

Στα 240 μ. μήκος συναντάμε υπόγειο ποτάμι το οποίο έρχεται από την αντίθετη κατεύθυνση του σπηλαίου, στο σημείο δε εκείνο σχηματίζει έναν καταρράκτη 7 μ. και συνεχίζει τη ροή του σε καμπλότερο διαφορετικό επίπεδο. Μέχρι το σημείο που συναντάμε το ποτάμι, είναι έντονα τα ίχνη της ροής του νερού κατά τη περίοδο των βροχοπτώσεων. Πάνω στους ασβεστολίθους καθώς και πάνω στην άμμο του διαπέδου βλέπουμε φύλλα, κλαδιά ως και κορμούς δένδρων πράγμα το οποίο δηλώνει ότι το ρήγμα στο ανεξερεύνητο τμήμα του επικοινωνεί με την επιφάνεια του εδάφους με βάραθρα μεγάλων διαστάσεων.

Κατεβαίνοντας με ανεμόσκαλα αυτόν τον καταρράκτη το άνοιγμα συνεχίζεται με συνεχή ροή νερού, με μικρές αλλαγές στην κατεύθυνση προς Νότια-Νοτιοανατολικά. Το ύψος του κυμαίνεται από 0,5 μέχρι 5 μ. και το πλάτος του από 0,5 έως 2,5 μ. Περνώντας μέσα από διαδάλους και μαιάνδρους του νερού καλύψαμε απόσταση 100 μ. Η υψημετρική διαφορά από το σημείο που πέφτει το νερό είναι 25 μ. Είκοσι μέτρα πριν από το τέλος της διαδρομής, το νερό κάνεται σε κυκλική λεκάνη διαμέτρου 2 μ. που διατηρείται συνεχώς γεμάτη αλλάζοντας κατεύθυνση. Στο σημείο αυτό δεν είναι δυνατόν το πέρασμα του ανθρώπου. Από το σημείο που υπάρχει ο καταρράκτης ακολουθούμε αντίθετα την ροή του νερού, περπατώντας μέσα στο ποτάμι συνεχίζοντας την εξερεύνηση. Η διεύθυνση του ποταμού έχει ελάχιστες αλλαγές στην κατεύθυνσή του. Το ποτάμι καταλήγει σε λίμνη, πην οποία εξερευνήσαμε περιμετρικά με πλαστικές βάρκες διαπιστώντας πως το νερό δημιουργούσε υπόγειο σιφώνι. Κρίναμε απαραίτητο να συνεχιστεί η εξερεύνηση με σπηλαιοκατάδυση.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο συγκροτήθηκε και τρίτη αποστολή με σπηλαιοιδύτη της Ε.Σ.Ε. το Στέφανο Κολοθούρη που ο οποίος καταδύθηκε στην λίμνη μετά από υπεράνθρωπες προσπάθειες για την μεταφορά του υλικού και την προετοιμασία της σπηλαιοκατάδυσης. Ο κ. Κολοθούρης διαπίστωσε πως το υπόγειο σιφώνι φαινόταν να συνεχίζει αιέλειωτα και ότι χρειαζόταν μεγαλύτερη και καλύτερη οργανωμένη αποστολή με περισσότερα άτομα. Μετά την πρώτη σπηλαιοκατάδυση συνεχίσαμε την εξερεύνηση του υπόγειου ποταμού σε όλες του τις κατευθύνσεις. Εκτός των 100 μέτρων στο κατώτερο επίπεδο, εξερευνήθηκαν συνολικά 350 μ. (από την είσοδο μέχρι τη λίμνη που έγινε η κατάδυση), από τα οποία τα 240 μ. είναι στεγνά με δάπεδο αρχικά λασπώδες και ύστερα καλυμένο από άμμο και κροκάλες που συναντάμε και στην είσοδο ενώ στα υπόλοιπα μέτρα υπάρχει συνεχής ροή νερού, που ξεκινάει από υπόγεια λίμνη.

Κατά την πορεία μας συναντάμε «καθρέφτες» κλίσεως 45° έως 80° ενώ το δεξιό πέτρωμα είναι ασβεστόλιθος, το αριστερό κατά βάση είναι λατυποπαγές ασβεστολιθικό. Στα δεξιά πλευρικά τοιχώματα συναντάμε σε αρκετά σημεία, από την αρχή ως το τέλος της διαδρομής, συμπλέγματα σταλακτιών και σταλαγμιών. Γι' αυτό και το δεξιό πέτρωμα το θεωρούμε παλαιότερο του αριστερού. Στην αριστερή πλευρά του όλου ανοίγματος βλέπουμε σταλακτικό υλικό μόνο σε ένα σημείο, στη μέση περίπου του υπόγειου ποταμού.

Οι συνθήκες που επικρατούν σε όλο το υπόγειο σύστημα είναι: θερμοκρασία νερού 8°C , θερμοκρασία περιβάλλοντος 9°C και 95% υγρασία. Οι συνθήκες αυτές μας δυσκόλεψαν ιδιαίτερα πις ώρες των εργασιών μέσα στο σπήλαιο. Στο σπήλαιο αυτό μας οδήγησε ο κυρ Τάσος Μαδαρός, (κάτοικος Μετοχίου) πατέρας του δάσκαλου Δημήτρη Μαδαρού, ο οποίος μας κάλεσε για σπηλαιολογικές έρευνες στην περιοχή αυτή. Τους ευχαριστούμε θερμά για την Βοήθειά τους στις έρευνές μας όχι μόνο της «Κολέθρας» αλλά και άλλων σπηλαίων και βαράθρων στην ευρύτερη περιοχή.

Η εξερεύνηση του υπόγειου τμήματος της «Κολέθρας» ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο 1989 κατά τη διάρκεια του «Σπηλαιοκαταδυτικού Σεμιναρίου» με τους Τσέχους. Την ομάδα των σπηλαιοδυτών Τσεχοοιλοβάκων αποτελούσαν 14 άτομα, με αρχηγό και υπεύθυνο τον κ. Michael Piskula, Πρόεδρο του Cave Diving Club Labyrinth Brno, μέλος της Czech Speleological Society, καθώς και της ομάδας σπηλαιοδιάσωσης. Από την Ελληνική Σπηλαιολογική Έταιρεία συμμετείχε ο Κώστας Θωκταρίδης. Έγινε οργανωμένη σπηλαιοκατάδυση και προχώρησαν 260 μ. μετά τη λίμνη. Η διαδρομή είναι ένα τούνελ με πις ίδιες περίπου διαστάσεις από την αρχή έως το τέλος. Το μέγιστο βάθος είναι 46 μ. και καταλήγει σε κατολίσθηση.

Οι ντόπιοι πιστεύουν ότι οι τεράστιες ποσότητες νερού, που βγαίνουν από την «Κολέθρα» προέρχονται από την περιοχή του «Βάλτου» όπου υπάρχουν καταβόθρες. Η περιοχή αυτή βρίσκεται σε υψόμετρο 980 μ. αρκετά υψηλότερα από το χωριό και ανήκει στην περιοχή της Σέτας. Το τοπίο στο σημείο της καταβόθρας είναι ιδιαίτερα επιβλητικό. Στο βορειοανατολικό άκρο των βάλτων και με κατεύθυνση 95° βρίσκεται το σημείο όπου υπάρχει η διαφυγή των νερών. Τα νερά στους βάλτους έχουν δημιουργήσει τεράστια ρέματα που όλα οδηγούν σ' αυτήν την είσοδο της καταβόθρας. Η είσοδος είναι κυριολεκτικά τεραστίων διαστάσεων. Μπαίνοντας μέσα και περνώντας από πολύ στενά περάσματα και σκισμές των πετρωμάτων ακολουθούμε την πορεία του νερού την εποχή των βροχοπτώσεων. Τα τοιχώματα είναι λεία ασβεστολιθικά με έντονα σημάδια από τη ροή του νερού. Παντού υπήρχαν φύλλα δένδρων, κλαδιά και κορμοί. Το δάπεδο είναι πότε λάσπη και πότε άμμος. Η πορεία είναι πολύ δύσκολη γιατί στα περισσότερα σημεία χρειάζεται να προχωρούμε έρποντας και σκάβοντας την άμμο για να διευρύνουμε τα περάσματα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η χαμηλή θερμοκρασία, 5°C , καθώς και η υγρασία του χώρου, 100%. Κατά την πορεία συναντάμε σταλακτικούς σκηματισμούς.

Η διαδρομή που μπορέσαμε να κάνουμε ήταν γύρω στα 150 μ. με αποτέλεσμα να μην μπορέσουμε να επιβεβαιώσουμε τα λεγόμενα των ντόπιων. Η συνέχεια είναι μάλλον αδύνατη γιατί χρειάζεται συνεχές σκάψιμο μέσα στην άμμο.

Στην αποστολή αυτή του Βάλτου πήραν μέρος οι: Γεώργιος Αθτζής, Χριστίνα Κυριακοπούλου, Αργύρης Αργυριάδης και Σταύρος Κορκόβελλος.

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΠΕΥΚΟΥ»
ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΔΙΡΦΥΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 7510**

από τους

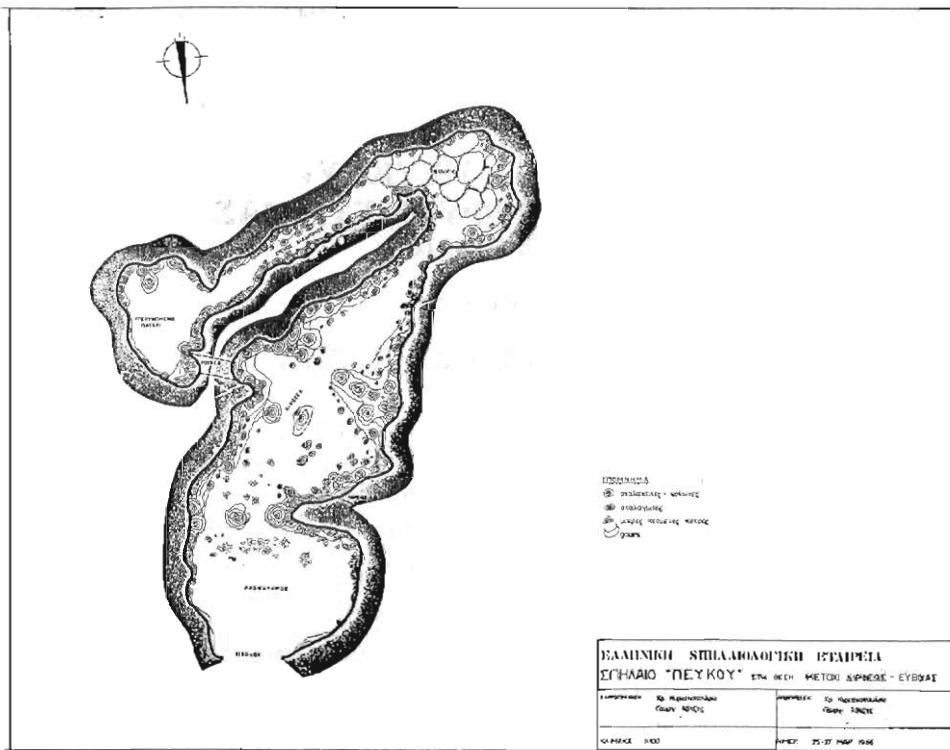
ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. ΑΒΤΖΗ

Μετά από πρόσκληση του κ. Δημήτρη Μαδαρού, προέδρου του πολιτιστικού συλλόγου του Μετοχίου, επισκεφθήκαμε το χωριό για να εξερευνήσουμε τις σπηλιές στην γύρω περιοχή. Μια από τις σπηλιές που είδαμε ήταν η σπηλιά του Πεύκου. Στη σπηλιά αυτή μας οδήγησαν ο Δημήτρης Μαδαρός και ο πατέρας του κυρ-Τάσος Μαδαρός.

Αφίνοντας το χωριό και κατεβαίνοντας στην παραλία, απόσταση περίπου 5 χλμ. με το αυτοκίνητο, μπήκαμε σε μια βάρκα για να πάμε μέχρι την επόμενη παραλία που λέγεται παραλία του Ναυτικού. Η απόσταση έγινε με κουπιά (3/4 της ώρας περίπου) γιατί μπορούν δεν υπήρχε. Αφίνοντας τη βάρκα στην παραλία αρχίζουμε να σκαρφαλώνουμε στην πλαγιά με κατεύθυνση τη σπηλιά. Ακολουθούμε ένα στενό μονοπάτι, το οποίο είναι πάρα πολύ παλιό, για διάστημα ενός τετάρτου. Στη συνέχεια αφίνοντας το μονοπάτι και περπατώντας ανάμεσα σε μεγάλους θάμνους φθάνουμε στη σπηλιά σε λίγα λεπτά.

Η είσοδος βρίσκεται σε ύψος γύρω στα 50 μ. από το επίπεδο της θάλασσας, είναι αρκετά άνετη και βλέπει προς το Αιγαίο. Μπαίνοντας υπάρχει μια μικρή αίθουσα (8×8 μ.) η οποία είναι σαν προθάλαμος της σπηλιάς. Σ' αυτή τη μικρή αίθουσα βλέπουμε ότι υπάρχει αρκετό σταλακτικό υλικό στα τοιχώματα εκτός από το δάπεδο το οποίο είναι σκεπασμένο από πέτρες και χώματα. Από την πρώτη ματά καταλαβαίνει κανείς ότι πρόκειται για μια ωραία σπηλιά με πλούσιο σταλακτικό υλικό, χωρίς όμως να είναι ιδιαίτερα μεγάλη όπως διαπιστώσαμε στη συνέχεια. Στο σημείο που οδηγεί στην επόμενη αίθουσα σκηματίζει δύο καμάρες σαν φυσικές πόρτες, χαμηλές σε ύψος. Περνώντας από αυτές βρισκόμαστε στη δεύτερη αίθουσα, η οποία είναι στενόμακρη γύρω στα 17 μ. περίπου. Εδώ ο στολισμός είναι πιο πλούσιος, τα πάντα είναι καλυμμένα με σταλακτικό υλικό σε διάφορους σχηματισμούς και χρώματα. Σ' αυτή την αίθουσα υπάρχει πάνω δεξιά ένα άνοιγμα από το οποίο μπαίνει αρκετό φως ημέρας. Αυτό μας δείχνει πόσο λίγο απέχει η στάθμη της σπηλιάς από την επιφάνεια της πλαγιάς. Στο τέλος αυτής της αίθουσας η οροφή χαμηλώνει αρκετά και το πλάτος μικραίνει ώστε χρειάζεται να συνεχίσουμε έρποντας. Στη συνέχεια βλέπουμε ότι στο δάπεδο υπάρχουν όμορφα gour με νερά (δεν

*La grotte de «Pefkou» de Metochi-Dirfys, Eubée
par C. Kyriacopoulou, G. Avtzi*

αποφύγαμε το βρέξμο). Όλοι οι σταλακτικοί σχηματοσμοί πάνω και γύρω από τα gour έχουν χρώματα σε αποχρώσεις του καφέ. Η σπηλιά εδώ διαμορφώνεται σε ένα πολύ ωραίο διάδρομο με πλούσιο στολισμό στην οροφή και στα τοιχώματα. Συνεχίζουμε έρποντας και διασκίζοντας ένα στενό καταστόλιστο διάδρομο, χωρίς gour όμως στο δάπεδο, βγαίνουμε σε μια άλλη αίθουσα μικρή με υπερυψωμένο δάπεδο. Ο στολισμός εδώ είναι πολύ ενδιαφέρων και σε σκήματα και σε χρώματα. Τα χρώματα είναι άσπρο μέχρι και σκουύρο καφέ. Ψηλά και σ' αριστερά αυτής της αίθουσας υπάρχει μια τρύπα που ακολουθώντας τη βγαίνουμε στην κεντρική αίθουσα, δηλαδή τη δεύτερη. Είναι ένα μικρό τούννελ που τις ενώνει.

Αυτές είναι λίγες σημειώσεις μετά την πρώτη μας επίσκεψη στη σπηλιά. Δεν διαπιστώσαμε καρμία συνέχεια. Το μόνο πράγμα που βρήκαμε ήταν μερικά μικρά οστά, τα οποία δώσαμε στον κ. Θεοδώρου να τα μελετήσει και ελπίζουμε να βρεθεί κάπι ενδιαφέρον. Ευχαριστούμε θερμά όσους μας βοήθησαν από το χωριό με μεγάλη τους χαρά, στους οποίους υποσχεθήκαμε να συνεχίσουμε της έρευνες.

Σπίλαιο «Πεύκου», Μετόχι Δίρφυος Ευβοίας.

**ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ «ΤΡΥΠΑ ΤΟΥ ΚΟΛΑΚ»,
ΣΑΪΤΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ**

A.Σ.Μ. 7520

από τον

Σ. ΚΙΡΔΗ

Το καλοκαίρι του '88 μέλη της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας πραγματοποίησαν εξερευνητική αποστολή στο βουνό «Σαϊτάς» που βρίσκεται στα σύνορα Αχαΐας-Αρκαδίας. Εξερευνήθηκαν τέσσερα βάραθρα τα οποία δεν ξεπερνούσαν τα 40 μέτρα βάθος και δεν είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Άλλο βάραθρο το οποίο βρίσκεται στην κορυφή του βουνού σε υψόμετρο περίπου 1700 μέτρα μας άφησε αρκετές ελπίδες για τη συνέχεια. Έτσι λοιπόν, ειδικά για αυτό το σκοπό, πραγματοποίησαμε και δεύτερη αποστολή. Πραγματικά αυτή τη φορά οι κόποι μας δικαιώθηκαν.

Το σπηλαιοβάραθρο αυτό είχε την ονομασία από μερικούς ντόπιους «Τρύπα των Γερμανών», και κατ' άλλους δεν είχε συγκεκριμένη ονομασία. Εμείς δώσαμε άλλη ονομασία: το ονομάσαμε «Τρύπα του Κολάκ», όπως ήταν το παρατσούκλι του χωρικού από το χωριό Δάρα ο οποίος και μας οδήγησε στο σπηλαιοβάραθρο. Λίγες μέρες αργότερα ο «Κολάκ» ή Γιώργος Παπακώστας άφησε αυτό τον κόσμο, η καρδιά του του έδωσε ξαφνικό κτύπημα. Για να τον θυμόμαστε λοιπόν δώσαμε το όνομά του σ' αυτό το βάραθρο.

Σύμφωνα με μαρτυρίες ντόπιων από το κοντινό χωριό Παγκράτι, στην διάρκεια της κατοχής οι αντάρτες σ' αυτό το βάραθρο είχαν ρίξει 20-30 Γερμανούς στρατιώτες. Το 1956 μια ομάδα Γερμανών βετεράνων πολεμιστών ήρθαν στο βάραθρο και έγινε περισυλλογή των οστών τα οποία είχαν συσσωρεύει στον πάτο του πρώτου πηγαδιού του βαράθρου σε βάθρος 35 μέτρων. Εμείς βρήκαμε υπολείμματα κεριών τα οποία πιθανά χρησιμοποιήθηκαν στην επιχείρηση του μαζέματος των οστών.

Γεωλογία της περιοχής: Η περιοχή όπου βρίσκεται το σπηλαιοβάραθρο ανήκει γεωλογικά στην γεωτεκτονική ενότητα της Τρίπολης και πολύ κοντά στην επαφή με το Αρκαδικό κάλυμμα της Πίνδου. Ο κεντρικός άξονας του βαράθρου είναι ανοιγμένος πάνω στη διεύθυνση του ρήγματος, σε ασθεντόλιθους που περιέχουν πολλά θαλάσσια απολιθώματα.

Γεωμορφολογικά παρατηρούμε στην ίδια κατεύθυνση της ανάπτυξης του σπηλαιοβάραθρου, μια σειρά από δολίνες με μικρά ανοιγμάτα σε κατώτερα σημεία: όταν δεν υπάρ-

*Le spéléo-gouffre «Trypa tou Kolac»-Saïtas, Arcadia
par S. Kirdis*

κει νερό στις ξηρές εποχές δημιουργούνται ανάμεσα στις δολίνες αυτές έντονα ρεύματα αέρα. Τα ανοιγματα αυτά είναι πολύ μικρά για να περάσει ανθρώπινο σώμα. Οι δολίνες συνεχίζονται μέχρι να φτάσουμε στις «ρίζες» του βουνού όπου και εκβάλλουν οι πηγές του ποταμού Λάδωνα.

Εξερεύνηση του σπηλαιοβαράθρου: Η είσοδος είναι βαραθρώδες άνοιγμα 8×3 μ. περίπου και βάθους 35 μέτρων. Η κάθιδος έγινε με σκοινί με δύο καρφιά (αλλαγές), στα 2 μέτρα από την είσοδο το πρώτο και σε 10 μέτρα το δεύτερο. Στο τέλος αυτού του πηγαδιού σχηματίζεται σάρα με κλίση που φτάνει τα 15 μέτρα. Αμέσως μετά αρχίζει στενός μαιανδρικός διάδρομος που σε πολλά του σημεία το πλάτος δεν ξεπερνά το μισό μέτρο. Στο πρώτο κομμάτι αυτού του διαδρόμου σχηματίζεται άλλο βάραθρο το οποίο περνάμε ελεύθερα με αντιστρίξη στα πλευρικά τοιχώματα. Κατεβήκαμε αυτό το μικρό βάραθρο, μόλις 20 μέτρων, το οποίο στενεύει πολύ και δεν είναι δυνατό η προσπέλαση μετά από ένα σημείο. Συνεχίζοντας την πορεία μας στο διάδρομο βρισκόμαστε μπροστά σε μικρό κατακόρυφο κατέβασμα 5 μέτρων το οποίο περνάμε χωρίς σκοινί. Ο διάδρομος συνεχίζεται αλλά πλέον δεν πατάμε στο έδαφος· κάνοντας αντιστρίξη στα τοιχώματα του σπηλαίου που είναι γλιστερά και υγρά από «γάλα του σπηλαίου» (εξαλοιωμένο ανθρακικό ασβέστιο) φτάνουμε στο δεύτερο βάραθρο βάθους 30 μέτρων.

Εδώ ανοίγεται μια αίθουσα με λίγο σταλακτικό διάκοσμο. Και στο βάραθρο αυτό γίνονται δύο αλλαγές. Στο σημείο αυτό και αφού εξερευνήσαμε την αίθουσα που βρίσκεται σε συνολικό βάθος 70 μέτρων από την είσοδο πιστέψαμε προς σημή ότι εδώ τελειώνει και η εξερεύνηση του βαράθρου. Μία μικρή τρύπα μας άφησε κάποια ελπίδα για συνέχεια· χρειάστηκε πολύ υπομονή και αυτοκυριαρχία για να περάσουμε απ' αυτό το στένεμα. Αφού θγάλαμε όλα τα περιπά υλικά που είχαμε πάνω μας κρεμασμένα, ακόμα και το κράνος και το φωτιστικό μας, κατορθώσαμε μερικοί από την ομάδα να περάσουμε το στένεμα κρεμασμένοι πάντα στο σκοινί μας. Η ικανοποίησή μας ήταν μεγάλη· ξαφνικά δικαιώνονταν η αγωνία και ο κόπος μας· βρισκόμασταν σε ένα βάραθρο βάθους 180 μέτρων. Η κάθιδος έγινε με ιδιαίτερη προσοχή γιατί σε κάθε απρόσεκτη κίνηση ξεκολλούσαν πέτρες που σε τέτοιο βάθος γίνονται απειλητικές. Στην κάθιδο μας ουναντήσαμε 3 «μπαλκόνια» όπου έγινε στάση. Στα σημεία αυτά κάναμε και τις ανάλογες «αλλαγές» για να αποφύγουμε τη φθορά του σκοινιού μας και να μειώσουμε το χρόνο ανόδου στην επιστροφή μας.

Στον πάτο του βαράθρου βρεθήκαμε σε μία αίθουσα 20×40 μ. στο πλατύτερο σημείο. Κατά μήκος του βαράθρου αλλά και μέσα στην αίθουσα παρατηρήσαμε πολλές ενδιαστρώσεις σιδήρου και μαγγανίου, υλικών ιδιαίτερα επικίνδυνων για το σκοινί μας γιατί σχημάτιζαν επιφάνειες με κομμάτα που εξείχαν σαν λεπίδες. Στην αίθουσα αυτή υπάρχει ένα ακόμα βάραθρο 10 μέτρων το οποίο όμως δεν συνεχίζεται.

Σ' αυτό το σημείο αρχίσαμε την επιστροφή μας αφού πρώτα ολοκληρώσαμε την χαρτογράφηση, φωτογράφηση και μαγνητοσκόπηση του σπηλαιοβαράθρου «Κολάκ». Στην πρώτη εξερευνητική αποστολή συμμετείχαν τα μέλη της Ε.Σ.Ε. Σταματάδης Νικ., Μαργιόλης Νικ., Κίρδης Σταμ., Κλοκίτου Χρ. και Γαλανοπούλου Πόπη. Στη δεύτερη αποστολή, στην οποία έγινε και η ολοκλήρωση της εξερεύνησης με όλα τα στοιχεία που αναφέρθηκαν, συμμετείχαν τα μέλη της Ε.Σ.Ε. Αργυριάδης Αργ., Κίρδης Σταμ., Γαλανοπούλου Πόπη, Κολοβούρης Στέφ. και Φιλιππούσης Νικοφόρος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ «ΤΡΥΠΑ ΤΟΥ ΚΟΛΑΚ» ΟΡΟΣ ΣΑΪΤΑΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ. Α.Σ.Μ. Ε.Σ.Ε. 7520

**«ΔΙΔΥΜΕΣ ΣΠΗΛΙΕΣ»
ΣΕΤΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ
Α.Σ.Μ. 7518**

από τον

Σ. ΚΙΡΔΗ

Πρόκειται για δύο σπηλαιοβάθρα μικρού ενδιαφέροντος. Την αποστολή αποτέλεσαν οι Αργύρης Αργυριάδης, Παναγιώτης Γιαννουλόπουλος και Σταμάτης Κίρδης, μέλη της Ε.Σ.Ε.

Τα σπήλαια τα ονομάσαμε δίδυμα γιατί είχαν αρκετές ομοιότητες και απείχαν το ένα από το άλλο 30 μ. Το πρώτο αποτελούσε μία αιθουσα διαστάσεων 20×10 μ. με ελάχιστο διάκοσμο και εύκολη πρόσβαση. Το δεύτερο είναι και αυτό μία αιθουσα διαστάσεων 10×15 μ. με φτωχό σταλακτίπικό διάκοσμο. Η είσοδος στο σπήλαιο γίνεται μετά από κατάβαση βαράθρου 15 μ. και είναι διαστάσεων περίπου 6×5 μ.

Και τα δύο σπήλαια βρίσκονται στο βουνό Ξηροβούνι, σε τριαδικούς και ιουρασικούς διλομπιωμένους ασβεστολίθους.

«Didymes Spilies» de Seta-Eubée
par S. Kirdis

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ «ΠΑΓΟΣΠΗΛΙΑ» ή «ΑΠΑΤΗ» ΚΑΤΩ ΣΕΤΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

A. S. M. 7519

από τον

Σ. ΚΙΡΔΗ

Μετά από πληροφορίες του κ. Προκόπη Αργύρη του Κωνσταντίνου, κατοίκου Κάτω Σέτας Ευβοίας, εξερευνήθηκε την 1/10/88 το σπηλαιοθάραυτρο «Παγοσπηλιά» ή «Απάτη» από τους: Αργύρη Αργυράδη, Παναγιώτη Γιαννουλόπουλο, Σταμάτη Κίρδη, Νίκο Σταματάδη και Νόντα Γκιουζέλη.

Το σπήλαιο βρίσκεται στην περιοχή Καστανιώσσα, στην Κάτω Σέτα Ευβοίας. Έχει φτωχό σταλακτικό διάκοσμο και δεν παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Το συνολικό του βάθος φτάνει τα 45 μ. Έχει ανοιχθεί πάνω σε ρηγίγενη ζώνη, σε απολιθωματοφόρα ασβεστολιθικά πετρώματα (μαύρους νηριποκούς και μερικά ανακρυσταλλωμένους ασβεστολιθίους). Στο βάθος, όπου και σταματά η ανάπτυξη του σπηλαίου, διακρίνονται την επαφή του ασβεστολίθου με την υποκείμενη σχιστοκερατολιθική διάπλαση Ανατολικής Ελλάδας.

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ «ΠΛΑΤΙΑ ΡΑΧΗ» ΣΕΤΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

A. S. M. 7521

Στις 29/5/1988 ολοκληρώθηκε η εξερεύνηση του σπηλαιοθαράυτρου «Πλατιά ράχη» από ομάδα της Ε.Σ.Ε. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν δύο αποστολές όπου πήραν μέρος τα μέλη της Ε.Σ.Ε.: Δαμασκηνίδου Σταματία, Κολοθούρης Στέφανος, Αργυριάδης Αργύρης, Σταματάδης Νίκος, Σωτήρης, Μαργιόλης Νίκος και Γκιουζέλης. Το σπηλαιοθάραυτρο είναι επισκέψιμο μόνο κατά τους μήνες της ανομβρίας· τους υπόλοιπους μήνες είναι επικίνδυνο γιατί σ' αυτό καταλήγει το ρέμα που αποστραγγίζει τα νερά της γύρω περιοχής.

Περιγραφή-Εξερεύνηση: Η είσοδος στο σπήλαιο γίνεται με κατάβαση βαράθρου (πρώτο βάραθρο βάθους 50×12 μ. περίπου). Εδώ αξίζει να σημειώσουμε ότι κατά τους χειμερινούς μήνες διατηρούνται σταλαγμίτες από πάγο που φτάνουν ύψος μέχρι και 3 μέτρα. Ακολουθεί αμέσως έπειτα στενό βάραθρο 5 μέτρων το οποίο καταλήγει σε σάρα. Περνώντας ένα στένωμα θγαίνουμε σε αίθουσα 20×25 μ., στο τέλος της οποίας υπάρχει μικρό βάραθρο 4-5 μ. Στον πάτο του υπάρχει πολλή λάσπη.

Σ' αυτό το σημείο τελειώνει και η ανάπτυξη του βαράθρου συνολικού βάθους 65 μέτρων. Το βάραθρο δεν παρουσιάζει διάκοσμο και γίνεται επικίνδυνο για τον σπηλαιολόγο κατά τους χειμερινούς μήνες.

Le Spéléo-gouffre «Platia Rachi» de Seta-Eubée   Le Spéléo-gouffre «Pagospilia» ou «Apati» de Kato-Seta, Eubée par S. Kirdis

ΣΠΗΛΑΙΟ ΣΚΟΥΤΟΓΡΑΒΑΣ ΚΡΗΝΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ Α.Σ.Μ. 7516

από τους

Χ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Θ. ΣΤΑΘΑΚΟΠΟΥΛΟ

Θέση: Το σπήλαιο Σκουτόγραβας βρίσκεται στην τοποθεσία Παλιοεκκλησία. Η απόσταση του σπηλαίου από το χωριό Κρήνη είναι δέκα λεπτά με τα πόδια. Το σπήλαιο υπάγεται στην κοινότητα Κρήνης που βρίσκεται στο ΒΔ τμήμα του νησιού και σε υψόμετρο 320 μ. περίπου.

Προσπέλαση: Το χωριό Κρήνη, συνδέεται με την πόλη της Κέρκυρας με ασφαλτοστρωμένο δρόμο. Από τα τελευταία σπίτια, μονοπάτι βατό μας οδηγεί στην τοποθεσία που βρίσκεται το σπήλαιο.

Περιοχή: Η περιοχή του σπηλαίου είναι κατηφορική, βραχώδης και έχει αραιή θλάση στην αποτελούμενη μόνο από θάμνους. Από την είσοδο της σπηλιάς μπορεί κάποιος να απολαύσει το Ιόνιο Πέλαγος.

Αποστολή έρευνας: Το σπήλαιο Σκουτόγραβας μελετήθηκε, χαρτογραφήθηκε και φωτογραφήθηκε από την Ε.Σ.Ε. στις αρχές Ιουλίου 1989. Το κλιμάκιο της Ε.Σ.Ε. αποτελούσαν τα μέλη της: Νικολάου Λάμπης (υπεύθυνος αποστολής), Θόδωρος Σταθακόπουλος, Νίκος Σταματιάδης και Σοφία Σταμαπάδη.

Ιστορικό: Σύμφωνα με πληροφορίες που μας έδωσαν κάτοικοι του χωριού ένα τμήμα του σπηλαίου «εξερευνήθηκε» το 1985, όταν ομάδα τριών παιδιών χάθηκε στη σπηλιά για δύο μέρες. Έντονες έρευνες των κατοίκων του χωριού είχαν σαν αποτέλεσμα την ανεύρεση των παιδιών αλλά και την αίτηση της τότε γραμματέως για μελλοντική πλήρη εξερεύνηση, μελέτη του. Αίτηση που κοινοποιήθηκε στην Ε.Σ.Ε. από την νομαρχία Κέρκυρας.

Γεωλογικοί σχηματισμοί της Κέρκυρας: Η Κέρκυρα είναι το βορειότερο νησί του Επτανησιακού συγκροτήματος. Αποτελείται εξ ολοκλήρου από πετρώματα της Ιονίου ενόπτητας, ενώ σε πολλά σημεία τα πετρώματα αυτά καλύπτονται από μολασσικούς σχηματισμούς πλικίας Μέσου Ανωτέρου Μειοκαίνου, πετρώματα Πλειοκαίνου, αλλά και από τεταρτογενείς σχηματισμούς.

Το κύριο χαρακτηριστικό της Ιόνιας ενόπτητας είναι ότι κατά την εξέλιξή της από το Τριαδικό μέχρι το Ολιγόκαινο-Μειόκαινο, άλλαξε η παλαιογεωγραφία της. Έτσι η βιο-

*La grotte de Scoutograva, Crini-Corfu
par C. Nicolaou, T. Stathacopoulos*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟ ΣΚΟΥΤΟΓΡΑΒΑΣ ΚΡΗΝΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
Α.Σ.Μ. 7516

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ : ΛΑΜΠΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΣΟΦΙΑ ΣΤΑΜΑΤΑΔΟΥ
ΝΙΚΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑΖΗΣ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ : ΛΑΜΠΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:200 1 5 10

B

χημική ιzηματογένεση της Ευόπης χωρίζεται σε δύο στάδια: α) ένα στάδιο με νηριτική ιzηματογένεση, β) ένα στάδιο με πελαγική ιzηματογένεση. Το όριο είναι πολύ καλά καθορισμένο χρονικά στο τέλος του Λιασίου και διαχωρίζει μια κατώτερη ακολουθία, που είναι νηριτικοί ασβεστόλιθοι, παχυστρωματώδεις έως άστρωτοι, δολομιποκοί ή όχι (με φύκη, ελασματοβράχια κ.λ.π.) και που στη βάση της έχει γύψους, από μια ανώτερη ακολουθία, που είναι πελαγικά κυρίως ανθρακικά ιzήματα, με ή χωρίς κερατολίθους, που στα ανώτερα μέλη είναι συχνά κλαστικοί συμπαγείς ασβεστόλιθοι.

Ο RENZ (1955), έδωσε διάφορες στρωματογραφικές ονομασίες σε καρακτηριστικούς σκηνητισμούς της Ιόνιας όπως:

- ασβεστόλιθοι Φουσταπήδημα για τους μαύρους υπολιθογραφικούς ασβεστόλιθους, που επίκεινται των εβαποριτών στο Κάρυο που περιέχουν *Cardita*.
- δολομίτες «*Haupt-Dolomit*» που μοιάζουν με αντίστοιχης πλικίας πετρώματα των Ανατολικών Άλπεων (Κατώτερο Νόριο)
- ασβεστόλιθοι Παντοκράτορα με Φύκη *Gyroporella*, *Paleodasycladus*, κοράλλια *Theocosmilia*, *Stylophyllopsis*, *Phyllocoenia*, *Coccophyllum* και άλλα νηριπικά απολιθώματα όπως *Spiriferina*, *Terebratulla*, *Rhynchonella*, *Kokinckina*.
- σκιαστόλιθοι με Ποσειδώνιες
- φάση απητονιτικό *rosso* με διάφορους αμμωνίτες του Δογγερίου-Κατ. Μαλμίου
- ασβεστόλιθοι Βίγλας (Μάλμιο-Κατ. Σενώνιο)
- λατυποταγείς ασβεστόλιθοι (Σενώνιο-Ηώκαινο) σε εναλλαγή με πελαγικούς ασβεστόλιθους και με βενθονική πανίδα από επαναίzηματογένεση (θραύσματα ρουδιστών).

Σπιλαίογένεση: Το σπιλαίο διανοίχθηκε από διάθρωση μιας διάκλασης (ρωγμής) σε ασβεστόλιθο της Ιονίας Ζώνης που επικρατεί στην περιοχή. Οι ασβεστόλιθοι αυτοί είναι λατυποπαγείς με μεγάλες λατύπες και θραύσματα Ρουδιστών πλικίας Ανωτέρου Σενώνιου. Η ευρύτερη περιοχή του σπιλαίου καλύπτεται από μολασσικούς σκηνητισμούς πλικίας Μέσου-Ανωτέρου Μειοκαίνου που αποτελούνται από λατυποπαγή, κροκαλοπαγή, μάργες και ψαμμίτες.

Διαστάσεις: Το σπιλαίο Σκουτόγραβας έχει κατεύθυνση ΒΑ. Το μήκος του σε ευθεία γραμμή είναι 66 μ. και το μεγαλύτερο βάθος του 20 μ. περίπου.

Περιγραφή σπιλαίου: Οι συντεταγμένες της εισόδου του σπιλαίου που έχει άνοιγμα 40 εκ., είναι: 150 μοίρες από το Καρκούλι μαδαριό, 190 μοίρες από την Πούλια και 260 μοίρες από το Βράχο της Παλιοεκκλησίας.

Η είσοδος του σπιλαίου προσδιορίζεται δύσκολα εξ αιτίας των μικρών διαστάσεων της αλλά και από την θέση που βρίσκεται μέσα σε βράχια ομοίας διάταξης. Το δάπεδο σ' όλο το μήκος του σπιλαίου, είναι καλυμμένο από μεγάλες πέτρες συνέπεια των κατακριμνίσεων της οροφής και των τοιχωμάτων. Εξ αιτίας αυτής της σαθρότητας των τοιχωμάτων αλλά και του δαπέδου, πρέπει να υπάρχει μεγάλη προσοχή κατά την διάρκεια της έρευνάς του.

Επίσης σε πολλά σημεία του σπιλαίου υπάρχει ίzημα.

Το σπιλαίο μπορεί να χωρισθεί σε επτά θαλάμους εκ των οποίων ο μικρότερος έχει ανάπτυγμα 4 μ. και ο μεγαλύτερος 18 μ. Το πιο ωραίο τμήμα του σπιλαίου μπορεί να θεωρηθεί το τελευταίο. Η οροφή και η αριστερή πλευρά αυτού του θαλάμου είναι στολισμένη αρκετά με πλούσιο σταλακτικό διάκοσμο. Σε αντίθεση οι άλλοι θάλαμοι έχουν

φτωχό σκεπακά διάκοσμο. Χαρακτηριστικό του σπηλαίου είναι το χαμπλό ύψος της οροφής σε πολλά σημεία του.

Αξιοποίηση-εκμετάλλευση: Το σπήλαιο αν και βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το χωριό δεν προσφέρεται για αξιοποίηση. Γιατί

- α) Η εσωτερική του διαμόρφωση είναι επικίνδυνη (σαθρό, πώση λίθων)
- β) Οι μικρές του διαστάσεις στο πλάτος αλλά και ιδιαίτερα στο ύψος της οροφής του. Το μεγαλύτερο ύψος σε πολλά σημεία δεν ξεπερνά το μισό μέτρο.
- γ) Ο πλούσιος σταλακτικός του διάκοσμος είναι στο τέλος και σε δύσκολα σκεπακά σημεία.

Στο σπήλαιο δεν προσφέρεται λοιπόν για αξιοποίηση-εκμετάλλευση στα πλαίσια του προγράμματος εναλλακτικού τουρισμού, αν και σπου διαρύτερη περιοχή υπάρχει ο πόλος έλξης του Αγγελόκαστρου.

Παρατηρήσεις: Η αποστολή της Ε.Σ.Ε. ευχαριστεί θερμά τους κατοίκους του χωριού για της πληροφορίες που τους έδωσαν, την κοινότητα Κρήνης και ιδιαίτερα τον Πρόεδρο κ. Κούρκαλη Κώστα και τον γραμματέα κ. Μάκη Κορακιανή για την θερμή τους φιλοξενία τις πημέρες της αποστολής.

Η εργασία αυτή έγινε από τους Λάμπη Νικολάου (σύνταξη κειμένου, μετρήσεις, αποτύπωση χαρτογράφησης), Θόδωρο Σταθακόπουλο (σύνταξη γεωλογικών στοιχείων, φωτογράφηση) Νίκο Σταματάδη και Σοφία Σταματάδη (μετρήσεις, φωτογράφηση).

ΔΕΛΤΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, ΤΟΜ XIX, ΤΕΥΧΟΣ 1, 1983-88

ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ «ΦΟΥΣΑ» ΠΗΓΗΣ ΛΕΣΒΟΥ Α.Σ.Μ. 6900

από τους

Γ. ΑΒΑΓΙΑΝΟ, Γ. ΔΑΛΑΜΑΓΚΑ, Κ. ΖΟΥΠΗ

Θέση: Το σπηλαιοβάραθρο βρίσκεται σε ΝΔ πλαγιά της λοφοσειράς «Δενδρόσημο» ανατολικά του χωριού Πηγή και σε απόσταση 3 περίπου χλμ: απ' αυτό. Υψόμετρο 245 μ.

Προσπέλαση: Η σύνδεση της Πηγής με την πρωτεύουσα του υποσιού γίνεται από δύο διαδρομές. Η πρώτη είναι κατά μήκος (στο μεγαλύτερο μέρος της) των ανατολικών παραλιών, ενώ στη λουτρόπολη Θερμή, ο δρόμος πηγαίνει δυτικά κατά μήκος του χειμάρρου Τενέγια και καταλήγει στην Πηγή μετά από απόσταση 10 χλμ.

Περιοχή: Η περιοχή προς τη «Φούσα», καθώς και γύρω της, είναι βραχώδης και

Le spéléo-gouffre «Foussa» de Pigui-Lesvos
par G. Avagianos, G. Dalamagas, C. Zoupis

θαμνώδης. Ο πωασδήποτε όμως είναι επίπονη η προσπάθεια που χρειάζεται για ν' ανέβει κανείς απ' το δρόμο στην απότομη πλαγιά επί 30' περίπου.

Θρύλοι-παραδόσεις: Λέγεται ότι στην περίοδο των Βαλκανικών πολέμων στο Βάραθρο ρίχτηκε κάποιος Αλβανός. Πάντως οστά ανθρώπινα δεν βρέθηκαν, χωρίς βέβαια ν' αποκλείουμε την ύπαρξή τους στον πυθμένα, μια κ' εκεί υπήρχε λοφίσκος φερτών υλών καθώς και γουνανό.

Ιστορικό: Η ύπαρξη του βαράθρου έγινε γνωστή στην Ε.Σ.Ε. απ' τον Γ. Αθαγιανό, που αρκετά χρόνια πριν επισκέπτης της Πηγής έμαθε γι' αυτό. Η πρώτη εξερεύνηση του πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της Ε.Σ.Ε. στο τέλος του Σεπτεμβρίου 1980.

Σπηλαιοθάραθρο: Ο εντοπισμός του βαράθρου δεν είναι εύκολος. Αυτό οφείλεται στην πυκνή θλάστηση και στο μικρό σχετικά στόμιο. Πάντως χαρακτηριστικό γνώρισμά του είναι μια συκιά (η μοναδική της περιοχής) που ξεφυτρώνει απ' αυτό.

Οι διαστάσεις του στομίου είναι $2,70 \times 1,80$ μ. περίπου. Ακολουθεί μια κλίση 45° κατά μέσο όρο, που συνεχίζεται για 30 μ. και μέχρι το σημείο που αρχίζει το κατακόρυφο του βαράθρου. Σε απόσταση 7 μ. απ' την είσοδο, το ύψος της οροφής είναι 5,5 μ. Υπάρχουν στην οροφή αλλά και πλευρικά σταλακτικές μικροσειρές. Στα 12 μ. βρίσκεται βράχος $2 \times 1,5$ μ. Αποκολλήθηκε απ' την οροφή παλιότερα και αφήνωσε στο σημείο εκείνο, μειώνοντας τη δύσδικη κατά τα 2/3 του υλάχιστον. Στα 24 μ. έχουμε ύψος οροφής 3,8 μ. και πλάτος 4,6 μ. Ενώ στα 28 μ. (απ' την είσοδο πάντα) έχουμε 5,5 μ. και 3,7 μ. αντίστοιχα. Στο σημείο που αρχίζει το κατακόρυφο μέρος, το πλάτος είναι 6,5 μ. Μετά από 13 μ. ακόμη προς τα κάτω, το πλάτος γίνεται 4,5 μ. κι' είναι το μικρότερο του δευτέρου μέρους του σπηλαιοθαράθρου. Από δύο απομένουν άλλα 25 μ. για τον κυρίως πυθμένα. Το δάπεδο είναι επικλινές κι' έχει σκηματισθεί από φερτά υλικά, όπως πέτρες, χώμα, ξύλα καθώς και γουνανό. Στο πρώτο μέρος του θαλάμου οι βράχοι έχουν διαπουστεί παίρνοντας μια σκουρόχρωμη μαύρο-καφέ απόχρωση. Ο κυρίως θάλαμος είναι $8,5 \times 6,8$ μ. Υπάρχουν όμως και δύο μικρότεροι. Ο ένας προς Δ. έχει διαστάσεις $2 \times 5,5$ μ. και είναι στο ίδιο επίπεδο περίπου, ενώ ο άλλος προς Ν. είναι $4 \times 5,5$ μ. και βρίσκεται 2 μ. χαμηλότερα του κυρίως θαλάμου. Σ' αυτόν υπάρχει σταλαγμίτης $0,6 \times 1,5$ μ. Ο θάλαμος αυτός είναι και το βαθύτερο σημείο του σπηλαιοθαράθρου.

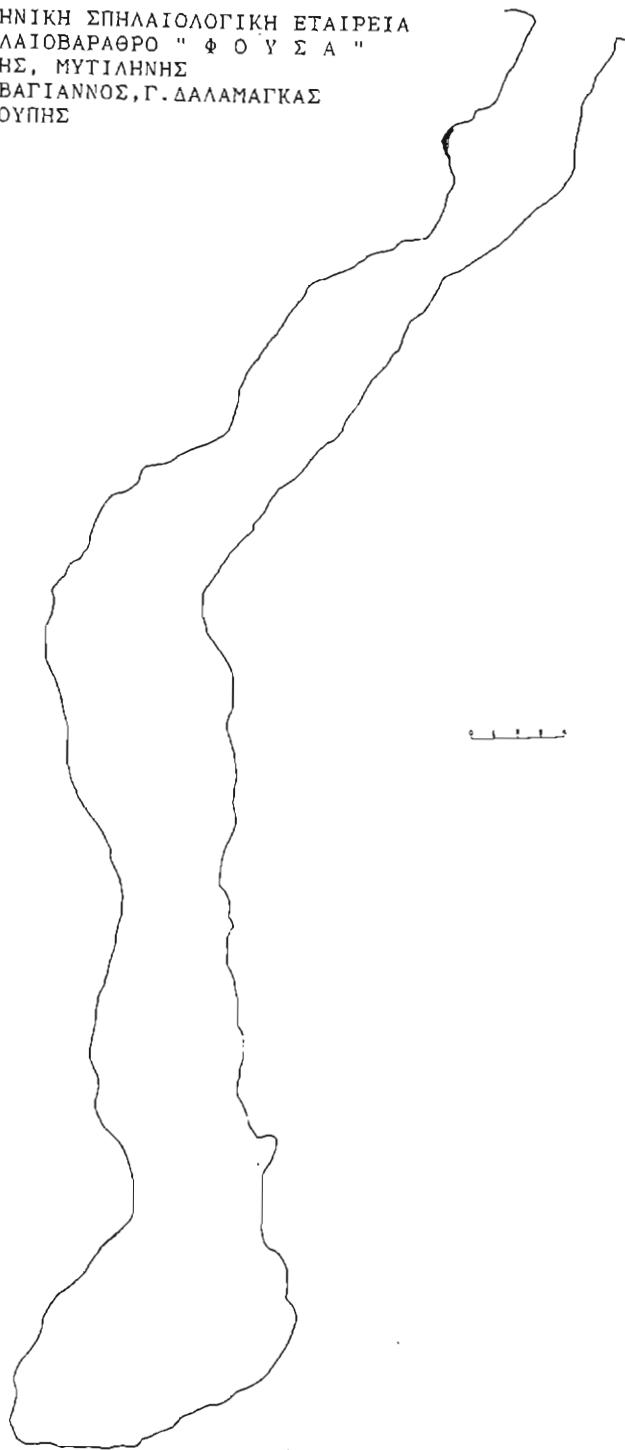
Κλιματολογία: Η υγρασία του σπηλαιοθαράθρου βρέθηκε 92% (τέλος Σεπτεμβρίου) κι' ή θερμοκρασία 16°C .

Σπηλαιογένεση: Η αρχική διάνοιξη της διάκλασης του ασβεστολιθικού πετρώματος έγινε με BBA κατεύθυνση και με αρκετή κλίση για 30 μ. περίπου. Στη συνέχεια σκηματίστηκε κατακόρυφο βάραθρο, που σήμερα έχει βάθος 38 μ. Πιθανόν τα συσσωρευμένα φερτά υλικά του πυθμένα καθώς κι' οι βράχοι που κατά καιρούς έπεσαν, να σκέπασαν κάποια δίοδο διαφυγής των νερών. Πάντως μια τέτοια μεταγενέστερη δίοδος δημιουργήθηκε υόπα του κυρίως πυθμένα, σκηματίζοντας ένα μικρότερο θάλαμο σε χαμηλότερο επίπεδο.

Βιοσπηλαιολογία: Κατά πν την κάθοδο και πν παραμονή στο βάραθρο, συναντήθηκαν κολεόπτερα, αραχνοειδή, δολιχόποδα, κειρόπτερα και στον πυθμένα τρωκτικά.

Τουρισμός: Το βάραθρο έχει οπωασδήποτε αθλητικό και γεωλογικό ενδιαφέρον. τουριστικό όμως όχι. Ο διάκοσμός του δεν είναι ιδιαίτερα πλούσιος και επί πλέον τόσο πρόσβαση όσο και η κατάβαση σ' αυτό είναι δύσκολες για τους πολλούς.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΣΠΗΛΑΙΟΒΑΡΑΘΡΟ "ΦΟΥΣΑ"
ΠΗΓΗΣ, ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
Γ. ΑΒΑΓΙΑΝΝΟΣ, Γ. ΔΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Κ. ΖΟΥΠΗΣ

ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ»
ΓΟΡΤΥΝΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
Α.Σ.Μ. 45**

από την

Α. ΠΙΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

Χώρος- Μυθολογία: Από εκατοντάδες χρόνια ο «Λαβύρινθος» Κρήτης που συνδέεται με την Αρχαία Ελληνική Μυθολογία, απασχόλησε – κατά καιρούς – πολλούς επιστήμονες, Έλληνες και ξένους, τόσο για την ακριβή θέση του, όσο και για τη δημιουργία του.

Τον έχουν τοποθετήσει σε τρεις διαφορετικούς μεταξύ τους χώρους: Κνωσός, Σπήλαιο Γόρτυνος και Σπήλαιο Αγίας Παρασκευής Σκοτεινού. Και οι τρεις χώροι διαθέτουν δικαιολογητικά για τη διεκδίκηση αυτού του τίτλου.

Σκεπκά με το Λαβύρινθο Κνωσού, ο Διόδωρος Σικελιώτης αναφέρει όπι: «Ο Δαιδαλος πηγαίνοντας στην Αίγυπτο εθαύμασε τον με εξαίρεση τέχνη κατασκευασμένο Λαβύρινθο της και, όταν επέστρεψε στην Κνωσό έκανε παρόμοιο για το Μίνωα βασιλιά της Κρήτης.

Ο ΠΛΙΝΙΟΣ καρακτηρίζει το μέγεθός του ως ένα εκατοστό του λαβύρινθου της Αιγύπτου, ο δε SAVARY αναφέρει ότι ο λαβύρινθος Κνωσού ήταν ήδη γκρεμισμένος κατά την εποχή του Πλίνιου.

Ο ΤΖΕΤΖΕΣ τον αναφέρει ως φυλακή, από την οποία ήταν αδύνατο να βγεις, γιατί οι άπειρες περιστροφές του μοιάζαν με σάλιαγκο.

Ο POCOCKE θεωρεί Λαβύρινθο Κνωσού τα ανάκτορα του Μίνωα.

Ο CLAUDIN ξεχωρίζει το λαβύρινθο Γόρτυνος από το λαβύρινθο Κνωσού αναφέροντας: «Ο Λαβύρινθος Γόρτυνος μόνιμο ενδιαίτημα του Μινώταυρου». Την ίδια γνώμη έχει και ο CLAUDIO CLODIANUS.

Ο CEDRENUΣ προσθέτει: «Ο Μινώταυρος κρύβεται στο βάθος μιας σπηλιάς με χίλιες στροφές».

Ο ΜΑΛΛΑΛΑΣ, (σ' αι. μ.Χ.) αναφέρει μεταξύ άλλων ότι για να εξοντώσει ο Μίνωας τον Θησέα, του έδωσε εντολή να σκοτώσει το Μινώταυρο, υψιό της γυναικάς του Πασιφάης και του Μανιακού Ταύρου. Τον παρά φύσιν έρωτα της Πασιφάης προς το Ταύρο ενέθαλε ο Ποσειδώνας, για να πιμωρήσει το Μίνωα, που δεν θυσίασε τον ταύρο που του υποσχέθηκε. Ο Μινώταυρος κατοικούσε στο βάθος ενός φοβερού και πολύπλοκου σπήλαιου που το έλεγαν Λαβύρινθο. Η ερωτευμένη κόρη του Μίνωα Αριάδνη, για να σώσει τον αγαπημένο της, του έδωσε το μήτο και ένα ξίφος. Ύστερα από θανάσιμη πάλη, ο Θησέας σκότωσε το Μινώταυρο και με τη βοήθεια του μήτου κατόρθωσε να βγει από το

*La grotte «Labyrinthe» de Gortys-Crète
par A. Petrochilou*

Λαβύρινθο νικητής. Ο LITHGOW συγχέει το Λαβύρινθο Κνωσού με τον Λαβύρινθο Γόρτυνος.

Σχηματισμός: Ο «Λαβύρινθος» Γόρτυνος, ως προς το σχηματισμό του, έχει χαρακτηρισθεί, από άλλους μεν ως λατομείο, από τις πέτρες του οποίου κτίστηκαν οι αρχαίες πόλεις Γόρτυς και Κνωσός και από άλλους ως φυσικά διανοιγμένο σπήλαιο. Ως λατομείο τον έχουν χαρακτηρίσει οι ακόλουθοι επιστήμονες κατά χρονολογική σειρά επίσκεψή τους: BELON 1533, THEUET 1575, BAROZZI 1577, RADZIVIL και QUERINI 1538, ZUAL-LARDO 1586, BOSCHINI 1650, POCOCKE 1739, COCKERELL, SONNINI 1779, SIEBER 1818.

Ο OSTIN DE PROCHESCH σε λόγο που εξεφώνησε κατά τη συνέλευση των Γερμανών Φυσικών στη Βιέννη το 1832 με θέμα τον «Λαβύρινθο Κρήτης», τον τοποθετεί κάτω από τη Γόρτυνα και νομίζει ότι ήταν νεκροταφείο σκαμμένο κατά την εποχή Αιγυπτιακής Δεσποτείας.

Ο RAULIN 1845 που μελέτησε γεωλογικά και τη περιοχή του σπηλαίου και το σπήλαιο, καταλήγει στη μελέτη του: «Εάν είναι αλήθεια ότι δεν βρίκαν μέσα στους λόφους γκρίζο ασβεστόλιθο που κτίστηκε η Γόρτυς από ωραίες πελεκητές πέτρες, δεν είναι ακριβές ότι ο ναός θα έχει κτιστεί με τις κοινές πέτρες του Λαβύρινθου, γιατί είναι ένας χονδροειδής κιτρινωπός ασβεστόλιθος με πισσοσιλιθικούς κόκκους, που δεν τον συνάπτουσα». Κλείνοντας τη μελέτη του αναφέρει: «Ο σχηματισμός του περίφημου Λαβύρινθου της Γόρτυνος, τεχνητός ή φυσικός εξακριβωθεί ότι είναι, θα εξακολουθεί να είναι σπουδαίος».

Στη συνέχεια αναφέρουμε τους επιστήμονες κατά χρονολογική σειρά επίσκεψή τους, που παραδέχονται ότι ο «Λαβύρινθος» Γόρτυνος είναι φυσικό σπήλαιο, που πριν πολλούς αιώνες καλλιτέχνες μάστοροι διεύρυναν τους περιορισμένους χώρους του, ύψωσαν την οροφή αφαιρώντας τις πέτρινες στρώσεις, που ήταν οριζόντιες, λάξευσαν τους τοίχους κάθετα, σε ορισμένα μέρη, και τακτοποίησαν στα πλάγια τις περισσότερες πέτρες που εμπόδιζαν τις διαβάσεις. Αυτοί είναι: RANDOLPH 1687, TOURNEEORT 1700, MAI-HOWS 1750, SAVARY 1779; FABREGUETTES 1834, SCOTT 1834. Ο P. FAURE 1958, τοποθετεί τον μυθικό Λαβύρινθο στο σπήλαιο Αγίας Παρασκευής Σκοτεινού Ηρακλείου, στηριζόμενος τόσο στα ευρήματα που ανακαλύφθηκαν από τον ίδιο και από ανασκαφές του πραγματοποίησαν οι SVANS, PENTLEBURY και DAVARAS, όσο και στους σταλαγμιτικούς σχηματισμούς που θυμίζουν ανθρώπινες μορφές βελτιωμένες τεχνητά. Ακόμη υπάρχει – όπως αναφέρεται – σταλαγμίτης με σχήμα τετράποδου zώου, που απεικονίζει – ίσως – το Μινώταυρο. Εκτός από τα ευρήματα, το σπήλαιο Αγίας Παρασκευής διανοίγεται σε κλιμακωτούς ορόφους, χωρισμένους σε τμήματα από σταλαγμιτικά συγκροτήματα, δημιουργώντας έτσι πολύπλοκους διαδρόμους.

Χαρτογράφηση: Με την αποτύπωση κάτιψης του σπηλαίου «Λαβύρινθος» Γόρτυνος έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν ο COCKERELL και ο SIEBER. Ο κάρτης του πρώτου, που κυκλοφόρησε το 1820, είναι ελλιπής. Του δεύτερου που κυκλοφόρησε το 1821 είναι πληρέστερος. Ο SIEBER στο χάρτη του αναφέρει και ονόματα που έδωσε ο ίδιος σε ορισμένα διαμερίσματα του σπηλαίου εμπνεόμενος από την Αρχαία Ελληνική Μυθολογία, που σχετίζεται με την Θησέα, την Αριάδνη και το Μινώταυρο, τα οποία διατρήσαμε και συμπληρώσαμε.

Περιοχή του σπηλαίου: Το σπήλαιο «Λαβύρινθος» Γόρτυνος βρίσκεται στα ΝΔ πρόσβουντα του θουνού Ίδη (Ψηλορείτης) σε υψόμετρο 413 μ. Η προσπέλασή του πραγματο-

ποιείται από το Ηράκλειο μέχρι το χωριό Καστέλλη Καινουρίου, με ασφαλτόστρωτο δρόμο μήκους 57 χλμ. και, σε συνέχεια ως την είσοδό του, με χωματόδρομο μέτριας κατάστασης μήκους 3.800 μ.

Γεωλογία: Κατά τον Καθηγητή Ν. Συμεωνίδη το πέτρωμα που καλύπτει τη περιοχή του Λαβύρινθου είναι μεσομειοκαϊνικό με κανονικές εναλλαγές γκρίζων και πρασινωπών λιμναίων αργιλών, με μερικές παρεμβολές ασβετοτολίθων μεσομειοκαϊνικής πλικίας. Οι γύψοι που υπάρχουν στα βόρεια του χωριού Καστέλλη είναι και αυτές μειοκαϊνικής πλικίας.

Το σπίλαιο: Οι στρώσεις του πετρώματος, όπου είναι διανοιγμένο το σπίλαιο, είναι εντελώς οριζόντιες. Σε πολλά σημεία του δαπέδου του υπάρχουν πλάκες που αποσπάθηκαν από την οροφή, τόσο συμμετρικές, που μοιάζουν τεχνητά επεξεργασμένες. Στις οριζόντιες στρώσεις του πετρώματος οφείλεται και η σχεδόν επίπεδη κοιλότητα του σπηλαίου με μικρές διακυμάνσεις. Το μήκος των πολύπλοκων διαδρόμων του ανέρχεται σε 2.479 μ. Τα προστά τμήματά του καλύπτουν έκταση 8.900 τ.μ.

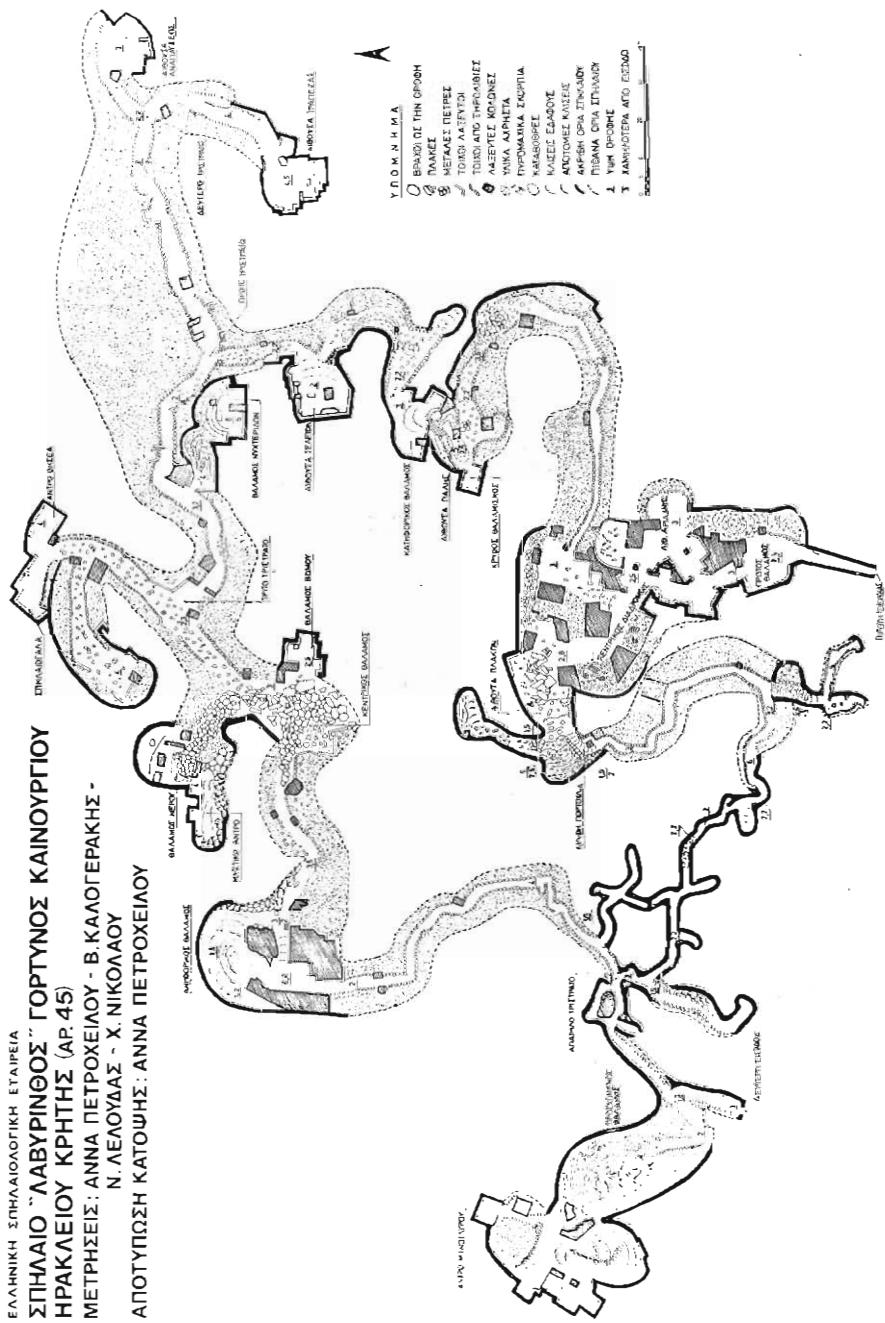
Οι αρχαίοι Έλληνες αξιοποίησαν ορισμένα πρόσφορα τμήματά του, λαξεύοντας με καλλιτεχνική απόδοση αίθουσες με διάφορα μεγέθη και σχήματα. Μέχρι σήμερα δεν έχουμε σαφείς αποδείξεις για τη χρήση τους. Ίσως χρησιμοποιήθηκαν για διάφορες εκδηλώσεις: λατρείας, μυστηρίων, διασκεδάσεων, συναθροίσεων κλπ. Μια αρχαιολογική έρευνα θα δώσει τη σωστή λύση.

Όλες οι αίθουσες συνδέονται μεταξύ τους με στενούς ή πλατύτερους διαδρόμους, με τοίχους λαξευμένους – κατά διαστήματα – και συμπληρωμένους με ξηρολιθιά, οι οποίοι συγκρατούν τα άχροπα υλικά που προϊλθαν από τα λαξεύματα. Αυτά καλύπτουν μεγάλα τμήματα του σπηλαίου, απροσπέλαστα σήμερα. Ακόμη υπάρχουν και λαξευτές κολώνες υποστήλωσης της οροφής. Ως προς την εκδοχή ότι πρόκειται περί υπόγειου λατομείου πέρας, που μ' αυτές κτίστηκαν οι γειτονικές αρχαίες πόλεις Γόρτυς και Κνωσός, δεν ευσταθεί για τους παρακάτω σοβαρούς λόγους:

1. Το σπίλαιο όπως αναφέραμε, είναι διαιδαλώδες με μεγάλη έκταση.
2. Τα περισσότερα λαξευμένα τμήματα του (θάλαμοι) βρίσκονται σε μεγάλες αποστάσεις από την είσοδο του και μεταξύ τους.
3. Από την υπάρχουσες στενές διαβάσεις του σπηλαίου, ανάμεσα από τοίχους ξηρολιθιάς, με ανώμαλο δάπεδο και σε ορισμένα σημεία με πλάτος μόλις 1-1,5 μ., δεν ήταν δυνατόν να μεταφερθούν λαξευμένοι ή ακατέργαστοι ογκόλιθοι με ανυπολόγιστο βάρος, προς την είσοδο του, και φυσικά, με τα πρωτόγονα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούσαν την εποχή εκείνη.
4. Η είσοδος του σπηλαίου βρίσκεται σε απόσταση μιας ώρας από την αρχαία πόλη Γόρτυνα, σε αρκετά απότομη και δύσβατη πλαγιά του βουνού Ιδη, με υψομετρική διαφορά 220 μ. περίπου και χωρίς διανοιγμένο δρόμο. Πώς ήταν δυνατόν και με ποια μέσα θα μπορούσαν να μεταφερθούν την εποχή εκείνη, μεγάλους βάρους ογκόλιθοι που, όπως αναφέρει ο TOURNEFORT, «με δυσκολία ο άνθρωπος το ανεβάζει με άλογο»;
5. Εφ' όσον ολόκληρος ο λόφος, όπου διανοίγεται το σπίλαιο, αλλά και όλη η περιοχή της Γόρτυνος καλύπτεται από το ίδιο πέτρωμα, θα ήταν παράλογο να μη σκεφθούμε ότι η προμήθεια των οικοδομικών υλικών, για οποιοδήποτε οικοδόμημα, θα ήταν ευκολότερη και άμεση απ' αυτούς τους χώρους και, φυσικά, ανυπολόγιστα οικονομικότερη.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟ "ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ" ΓΟΡΤΥΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΤΟΥ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ (ΑΡ 45)
ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ - Β.ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ -
Ν.ΛΕΛΟΥΔΑΣ - Χ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ: ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

Συμπεράσματα: Ο «Λαβύρινθος» Γόρτυνος, όπως αποδείχθηκε, είναι σπήλαιο φυσικά διανοιγμένο και τεκντάθελπωμένο. Είτε είναι αυτός που συνδέεται με την Αρχαία Ελληνική Μυθολογία, είτε όχι, είναι αξιολογότατος με παγκόσμιο ενδιαφέρον, τόσο για την έκταση και το σχηματισμό του σε πέτρωμα εντελώς οριζόντιο, σε όλη την έκταση, όσο και για την αξιολογότατη καλλιτεχνική επεξεργασία ορισμένων χώρων του, από ανθρώπους παρωχημένης εποχής, κάτω από συνθήκες πολύ δύσκολες και ανθυγειενές ακόμη και για τη σημερινή εποχή.

Προτάσεις: Κατά τη γνώμη μας το περίφημο σπήλαιο «Λαβύρινθος» Γόρτυνος, που σήμερα είναι δικαιολογημένα σφραγισμένο, γιατί σε κάποιο θάλαμο του υπάρχουν υπολείμματα μισοφθαρμένων πυρομαχικών που εγκαταλήφθηκαν από τους Γερμανούς κατά την υποχώρησή τους, θα πρέπει να ελευθερωθεί από αυτά τα γρυγορότερο, για να μπορέσει η Αρχαιολογική Υπηρεσία ξένοιαστα να ασχοληθεί μ' αυτό. Κατά κύριο λόγο στους λαξευμένους θαλάμους.

Τα αποτελέσματα, που όπως πιστεύουμε θα είναι αξιολογότατα, θα προβάλουν, το σπήλαιο όχι μόνο στο χώρο που βρίσκεται, αλλά σε όλο τον κόσμο.

Ήδη, το πρώτο βήμα έγινε που είναι και το ήμισυ του παντός, από την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία, με τη λεπτομερή εξερεύνηση και χαρτογράφησή του. Τα άλλα βήματα που θα ακολουθήσουν θα ολοκληρώσουν το έργον.

RÉSUMÉ

Le Labyrinthe de Crète qui se réfère à l' ancienne mythologie Grecque est considéré que se trouve à trois différents endroits de l' île: Knosos, Grotte Gortinos et Grotte Agias Paraskevis Scotinon.

Tous les trois endroits presupposent la raison de cet titre.

A notre communication sont référencés:

- 1) Opinions d' anciens Grecques et postérieurs savants étrangers, qui ont été occupés avec le vrai endroit du Labyrinthe de Crète.
- 2) Rapports de la Grotte "Labyrinthe" Gortynos, après des recherches, cartographie et études détaillées.
- 3) Conclusions de recherches mentionnées, relatives avec des qualifications que les savants ont donné jus qu'à présent. Les plus parts d'eux l'ont caractérisé comme une carrière de pierre, avec laquelle a été construite les anciennes villes Gortys et Cnosos. D'autres l'ont caractérisé comme une grotte naturelle avec plusieurs parcours vers différentes directions. A cause de cela se justifie la relation avec l'ancienne Mythologie Grecque qui mention Theseus, Ariadne et Minotauros.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BUODELMONTI, CRISTOPHE (1897): Description des îles de Archipel. Em. Legran, Paris, p. 139-156.
- BUODELMONTI, CHRISTOPHORI (1755): Description Cretae. Ed. Flam. Cornelius, Creta Sacra, Venetiis, F. A', p. 1-76.
- DE TOURNEFORT, JOSEPH PITTON (1702): Description du Labyrinthe de Candie. Mem. Acad. Sciences, Paris, p. 219-221.
- DE TOURNEFORT, JOSEPH PITTON (1717): Relation d'un voyage du Levant. Paris, p. 65-70.
- ΔΙΟΔΩΡΟΣ Ο ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ (90-20 π.Χ.): Βιθλιοθήκη Ιστορική. 1,61, 3-4 IV, 77 1-4.
- ΔΙΩΝ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (40-117 μ.Χ.): Λόγος (LXXX) τῶν ἐν Κύλικίᾳ περὶ Ἐλευθερίας. 440 R.
- DUMANS, PIERRE BELON (1554): Les observations de pluseurs singularitez et choses memorables, trouvées en Crète. Paris, Part III-XX et VI f. 8r.
- FAURE, P. (1963): À la recherche du vrai Labyrinthe de Crète. *Critika Chronika*, τ. ιz', p. 315-326.
- ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ (θ'-γ' αι. μ.Χ.): Τά ἐξ τῶν Τυανέα Ἀιγιλλώνιον. IV, 34.
- LITHGOW, WILLIAM (1632): The total discourse of the Raze adventures and Painefull peregrinations. Lyoun 1632-Glasqow 1906, p. 86-87.
- ΜΑΛΛΑΛΑΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ (στ' αι. μ.Χ.) (1831): Χρονογραφία. Εκδ. Bonnae, IV, 107-108.
- OLIVIER, GUILLAUME ANTOINE (1801-4): Voyage dans l' Empire Othoman, l' Egypte et la Perse. Paris, p. 366-427.
- PASHLEY, ROBERT (1837): Travels in Crete. Cambridge, p. 295-298.
- ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ: Κορινθιακά. XXXI, 1.
- ΠΛΑΤΑΚΗΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ (1970-9): Ξένοι φυσιοδίφαι. Αμάλθεια, 2, 3, 5.
- ΠΛΑΤΑΚΗΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ (1973): Σπίλαια και καρστικά μορφαί της Κρήτης. T. A', σελ. 206-351.
- ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ (46-125 μ.Χ.): Βίοι παράλλολοι: Θησεύς.
- POCOCKE, RICHARD (1743-5): A description of the East and some other countries. T. II, part I, London.
- RANDOLPH, BERNARD (1867): The present state of the islands in the Archipelago. Oxford.
- RAULIN, FELIX VICTOR (1867-9): Description physique et naturelle de l' île de Crète. Paris, p. 138-140, 584-591.
- SAVARY, CLAUDE ETIENNE (1788): Lettres sur la Grèce, faisent suite de celles sur l' Egypte. Paris, p. 140-141, 209-228.
- SIEBER FRANZ WILHELM (1823): Reise nach der Insel Kreta in griechischen Archipelagus im Jahre 1817. Leipzig und Sorau, T.I., p. 510-520, T. II, p. 226-229.
- SIGISBERT, CHARLES NICOLAS, SONNINI DE MANONCOURT (1801): Voyage en Grèce et en Turquie. T. 1, p. 342-351.
- SPRATT, THOMAS ABEL BRIMAGE (1865): Travels and researches in Crete. London.

**ΜΕΓΑΛΗ ΣΠΗΛΙΑ (GRASPILEA)
ΟΧΤΩΝΙΑΣ ΚΑΡΥΣΤΙΑΣ ΕΥΒΟΙΑΣ
από τον
Θ. ΣΚΟΥΡΑ**

Στο πρόγραμμα ερευνώντων Ε.Ο.Τ. ήτανε και η Μεγάλη Σπηλιά της Οχτωνιάς. Το Δ.Σ. της Ε.Σ.Ε. ανέθεσε σε μένα την έρευνα γιατί την είχα ανακαλύψει από το 1975 όταν έγραφα τη μελέτη μου για τις οχυρώσεις στην Εύβοια.

Ξαναπάγια στις 25-6-1978. Η έρευνα της ολοκληρώθηκε στις 31-6 και την 1-7-1984. Την ομάδα αποτελούσαν και οι Γιώργος Αθανασίου, Γιώργος Μοσχονάς και Βασίλης Παπαδόπουλος. Πρέπει να ευχαριστήσουμε τον Πολιτιστικό Σύλλογο της Οχτωνιάς του Πρόεδρο της Κοινότητας, και ιδιαίτερα το φίλο Γιάννη Κρόκο, που μας βοηθήσανε και μας φίλοξενήσανε.

Το χωριό: Η Οχτωνιά είναι χωριό της περιοχής Κύμης και απέχει 50 χλμ. από την Ερέτρια και 72 από τη Χαλκίδα. Ο δρόμος είναι καλός. Το χωριό αποτελείται από τέσσερις συνοικισμούς, την Παναγιά, το Πανωχώρι, το Κατωχώρι και τ' Αλώνια. Η Οχτωνιά είναι πολύ παλιό χωριό όπως μαρτυράνε τα ευρήματα της περιοχής και τα μνημεία της. Αν το όνομα του χωριού ήτανε πάντα έτσι, δεν μπορούμε να το βεβαιώσουμε γιατί η παράδοση, που έχει μείνει ως τώρα και τη διηγούνται όλοι στο χωριό, μιλάει για σύλληψη και μεταφορά των κατοίκων από τους πειρατές. Ξέμεινε μόνο μια γυναίκα με τα παιδιά της, που ήτανε οχτώ νιοί και μία νια, και κατάφερε να τα κρύψει. Αυτή εγκαταστάθηκε σε πιο ασφαλισμένο μέρος, στο θουνό που είναι πάνω από το Πανωχώρι, και σιγά-σιγά δημιουργήθηκε το σημερινό χωριό, που από τους οχτώ νιους και τη μια νια πήρε τ' όνομά του.

Η κατοίκηση της περιοχής έχει αρχίσει από τη Νεολιθική εποχή, όπως μας βεβαιώνουν τα κατά καιρούς ευρήματα (Α. Σάμψων 1980^a, 1980^b). Στη Μεσαιωνική εποχή υπήρξε άνθιση της περιοχής αυτό αποδείχνουν τα μνημεία που σώζονται. Σε λόφο που είναι λίγο έξω από το συνοικισμό Αλώνια, δεξιά του δρόμου και που έχει υψόμετρο 365 μ. υπάρχει μεσαιωνική οχύρωση – Κάστρο – που εξουσιάζει όλο τον κόλπο της Κύμης και μεγάλο τμήμα του Αιγαίου (Θ. Σκούρας 1975).

Ακόμα υπάρχει το Μοναστήρι του Αγίου Δημητρίου το επωνομαζόμενο του Καταρράκτη, που ήτανε πολυάνθρωπο, και το Καθολικό του είναι ακόμα στολισμένο με τοιχογραφίες άριστης τέχνης που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση, εκτός απ' αυτές του βορει-

«*Megali Spilia» («Graspilea») de Ochtonia, Eubée
par T. Scouras*

Η είσοδος της σπηλιάς.

νού τοίχου που έχουνε υποστεί τις συνέπειες της υγρασίας. Από τη χρονολογία της πληρωμής των εξόδων για την αγιογράφησή του βγαίνει το συμπέρασμα ότι το Μοναστήρι προϋπήρχε του 1633 αφού απ' αυτή τη χρονιά ως το 1636 γίνονταν οι τοιχογραφίες της εκκλησάς. Εκεί που ισχυρίζονται οι κάτοικοι ότι, σύμφωνα με την παράδοση, ήτανε το αρχικό χωριό τους, κάτω στο Καρβούνι, υπάρχει η εκκλησιά του Αγίου Ιωάννου για την οποία λένε ότι ήτανε το Καθολικό του Μοναστηριού του Παπαθλασά. Στη βυζαντινή αυτή εκκλησιά υπάρχει εντοιχισμένη πλάκα με τη χρονολογία 1446. Υπάρχουν και λίγοι που υποστηρίζουν ότι η καταγωγή των κατοίκων είναι Πληλιορίτηκι και το πρώτο χωριό είχε γίνει από καταδιωγμένους Πληλιορίτες το 1400-1450 μ.Χ.

Ονομασία Κάστρου και Σπηλιάς: Το Κάστρο της Οχτωνιάς σημειώνεται σε όλους τους χάρτες των παλιών γεωγράφων και περιπυτών με το όνομα *Graspilea* που σημαίνει Μεγάλη Σπηλιά. Όταν το 1967 φωτογραφούσα και κατέγραφα την οχύρωση αυτή, μια από τις 115 που υπάρχουν πάνω στην Εύβοια, (Θ. Σκούρας 1975), προσπάθησα να βρω την αιτία της ονομασίας αυτής, γιατί είναι φανερό ότι η οχύρωση αυτή, για να ονομαστεί έτσι, θα είχε κάποια σχέση με κάποια μεγάλη σπηλιά. Το 1975, όταν έγραφα τη μελέτη μου για τις οχυρώσεις στην Εύβοια, είχα ήδη γίνει σπηλαιολόγος και έκανα συστηματική έρευνα για την ταυτότητα της ονομασία της οχύρωσης αυτής.

Τότε ανακάλυψα ένα δρόμο φτιαγμένο με καλντερίμι, που ξεκίναγε από το Κάστρο και προχωρούσε προς το συνοικισμό Πανωχώρι. Ήτανε πολύ, σχεδόν τελείως, καταστραμμένος στο τμήμα αυτό, αλλά πολλά στοιχεία του σώζονταν ως το 1975. Από το Πανωχώρι

Οστά και όστρακα πάνω στο βρυό. Όλα τα πήρανε οι ζένοι.

όμως και μετά έχει διατηρηθεί καλά και έχει, ανάλογα με το πέρασμα, πλάτος από 1-4 μ. Οι παρυφές του είναι προστατευμένες από μεγάλες πέτρες χωρίς συνδεποκό υλικό, λαξευμένες, κυρίως πολυψωνικές.

Αυτός ο δρόμος αφού περάσει μια βρύση που τρέχει ολοχρονίς, συνεχίζει προς τη θέση Ασκάλα όπου περνάει πλάι σ' ένα εικονοστάσι καθώς και από το πάνω μέρος της εισόδου της σπηλιάς που τη θέση της προσδιορίζει μια μεγάλη συκιά, η μοναδική της περιοχής.

Ο δρόμος ύστερα στενεύει και γίνεται μονοπάτι, μπορούμε να πούμε, που κι' αυτό το είχανε φροντίσει στρώνοντάς το με καλντερίμι, όπως φαίνεται στα τμήματα που δεν έχουνε χαλάσει απ' το χρόνο, και με προσδιορισμένες παρυφές από μεγάλες και μικρές πέτρες. Τελείωνε κάτω στη θάλασσα, σ' ένα φυσικό λιμάνι στη θέση Καρβούνι.

Αυτά δείχνουν ότι το επίνειο της οχύρωσης ήταν στο Καρβούνι και ο δρόμος αυτός είχε φπαχτεί για την επικοινωνία με το Κάστρο. Στο δρόμο τους οι κάτοχοι ή οι κατασκευαστές του Κάστρου ανακαλύψανε τη σπηλιά την οποία χρησιμοποιήσανε και σαν ενδιάμεσο σταθμό αλλά και σαν εργαστήριο, αφού έχουνε σε μια του αιθουσα λαξεύσει δυο μεγάλους σπαλαγμίτες και τους έχουνε μετατρέψει σε καμινευτήρια που θα περιγράψουμε κατά την περιδιάθαση της σπηλιάς.

Έτσι ονομάσανε την οχύρωση *Graspilea* και μ' αυτό το όνομα την αναγράφουν στους παλιούς χάρτες και απ' αυτό το όνομα της οχύρωσης ονοματίσαμε κι' εμείς τη σπηλιά μια και δεν είχε άλλο όνομα.

Σπίλαιο «Μεγάλη σπηλιά», Οχτωνιάς. Οστά και όστρακα γύρω απ' το βωμό. Όλα τα πήρανε οι ξένοι.

Προσπέλαση: Δυο δρόμοι οδηγούν στη σπηλιά. Ο ένας και καλύτερος, είναι ν' ακολουθήσει κανείς το καλντερίμι από το συνοικισμό Πανωχώρι και να φτάσει στη σπηλιά μετά μια ώρα πορεία, απολαμβάνοντας και λίγη ξεκούραση στη βρύση με το κρύο νερό κάτω από τα μεγάλα πλατάνια. Αυτός ο δρόμος είναι σχεδόν επίπεδος με λίγες μόνο ανηφόρες αλλά και με ωραία θέα σ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής.

Ο άλλος δρόμος είναι να πάρεις το μετά τη σπηλιά μονοπάτι αρχίζοντας από το δρόμο, που τώρα ανοίχτηκε, λίγο πιο πάνω από τη θάλασσα κοντά στη θέση Καρβούνι. Όμως είναι κουραστικός γιατί είναι διαρκής ανάβαση και δεν υπάρχει τίποτα που να φτάχνει ίσκιο αν θελήσεις να ξεκουραστής. Κάναμε και τις δύο αυτές διαδρομές και συνιστούμε την πρώτη χωρίς καμιά επιφύλαξη.

Η σπηλιά: Πλάι στο εικονοστάσι, σε 380 μ. υψόμετρο μια μεγάλη και πολύκλαδη συκιά κλείνει σχεδόν όλο το μεγάλο $4,50 \times 2$ μ. στόμιο της σπηλιάς. Δένουμε το σχοινί γύρω από το εικονοστάσι και με τη θοίθειά του κατεβαίνουμε τα 2,60 μ. για να βρεθούμε στην πρώτη αίθουσα.

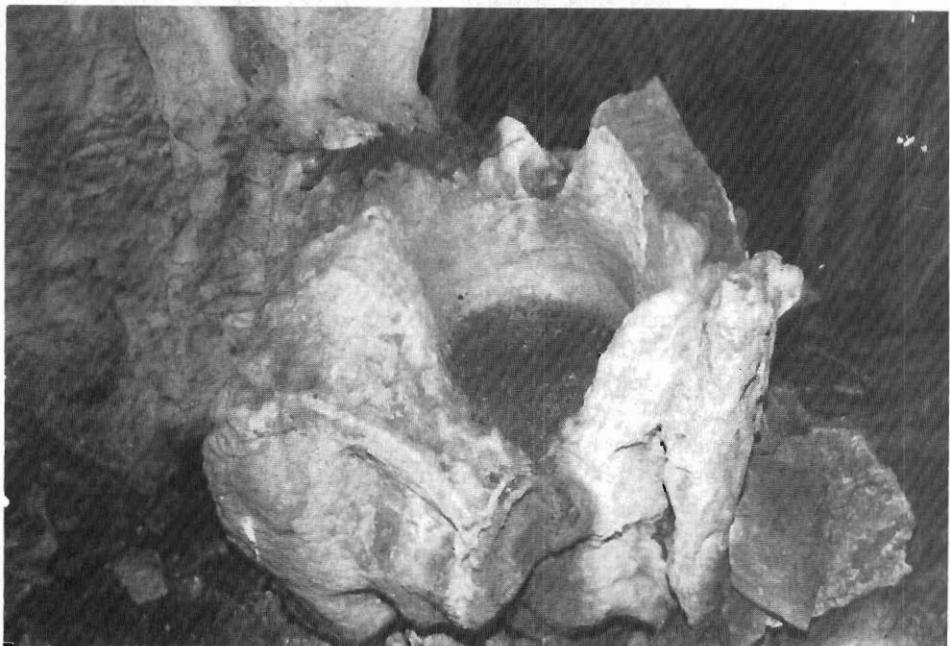
Τίποτα το ιδιαίτερο από άποψη στολισμού. Τίποτα δεν υπάρχει, εκτός από λίγα δείγματα σταλακπικού υλικού. Εκείνο όμως που εντυπωσάζει είναι η ύπαρξη ενός μεσαιωνικού τοίχου φπαγμένου με ξερολιθιά, που έχει ύψος 1,45 μ. από το μέρος της σάρας και μάκρος 3 μ. και είναι ημικυκλικός. Ο τοίχος αυτός είναι φπαγμένος για να συγκρατεί το έδαφος της πρώτης αίθουσας γιατί μετά τον τοίχο είναι μια άλλη αίθουσα με σάρα που

μόνο αν κρατέσαι από ένα σχοινί μπορείς να την κατεβείς για να την δεις και να δεις και μια άλλη που είναι στη συνέχειά – τη.

Η αίθουσα με τη σάρα στο τέλος της των 19 μ. περίπου είναι 7 μ. πιο χαμηλά από το επίπεδο της εισόδου. Η οροφή της είναι 3 μ. ψηλή αλλά δεν υπάρχει ούτε το παραμκρό δείγμα σταλακτικού υλικού. Μόνο η σάρα και στο τέλος μεγάλες πέτρες και βράχια.

Η τρίτη αίθουσα είναι συνέχεια αυτής με τη σάρα και μεταξύ τους ενώνονται με ένα στενό πέρασμα που βρίσκεται στα δεξιά καθώς τελειώνει η αίθουσα με τη σάρα. Η τρίτη αίθουσα είναι σχεδόν κυκλική και ενώ στο πρώτο μισό σχεδόν ίμήμα της, στέκεσαι όρθιος, στο άλλο μισό η οροφή χαμηλώνει τόσο που μόνο σκυφτός ή έροπντας μπορείς να περάσεις ανάμεσα από πολλούς σταλαγμίτες και μικρές κολόνες ως να φτάσεις σ' ένα στόμιο μικρό, αδιαπέραστο, απ' το οποίο γίνεται το πέρασμα των νερών. Το σημείο που είναι αυτό το αδιέξοδο ανποτοιχεί εξωτερικά σε μια ρεματιά. Στην αίθουσα αυτή το έδαφος είναι λασπώδες και υπάρχει αρκετή σταγονορροή. Η διάμετρος, η πιο μεγάλη, αυτής της κυκλικής σχεδόν αίθουσας είναι 7,30 μ. περίπου.

Ξαναγυρίζουμε στην αίθουσα με τη σάρα και βλέπουμε ένα μακρύ βράχο που την χωρίζει σε δυό μέρη, στο μήκος της, όχι όλη, αλλά ως τα 8,70 μ. Πίσω απ' αυτόν το βράχο μπορείς να προχωρήσεις ως τον τοίχο της ξερολιθιάς. Μερικοί άλλοι βράχοι που είναι εκεί κλείνουν για τον άνθρωπο, όχι όμως και για τα νερά, την επικοινωνία με μια άλλη μικρή αίθουσα που είναι αδιαπέραστη, με πολύ κατηφορικό έδαφος που καθώς δείχνουν τα πράγματα, τα νερά απ' τις άλλες πις πιο ψηλά αίθουσες, περνάνε απ' εκεί για να καταλήξουνε στη σάρα και στη στρογγυλή αίθουσα.

Καμινευτήριο στην 4η αίθουσα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΜΕΓΑΛΗ ΣΠΗΛΙΑ - GRASPILEA -

ΣΩΤΩΝΙΑ - KARYSTIA - ΕΥΒΟΙΑΣ

ΑΣΜ.6584

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: Β.ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Γ.ΜΟΣΧΟΝΑΣ

Γ.ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ: Θ.ΣΚΟΥΡΑΣ

Η πρώτη αιθουσα, αυτή που πατάμε μόλις κατεβούμε τη βαραθρώδη είσοδο της σπηλιάς, είναι όλο βράχια με ελάχιστα δείγματα σταλαγμιτικού υλικού. Αν μπεις ανάμεσα στη συκιά και τα βράχια, εκεί που αρχίζει η ξερολιθιά, περνώντας ανάμεσα από τα πυκνά κλαδιά και τις παραφυάδες της συκιάς, βρίσκεις μια ευρύχωρη είσοδο που οδηγεί σε ένα στενό διάδρομο μήκους 8 μ. περίπου, με το δάπεδό – του πιο χαμηλά ακόμα από της αιθουσας εισόδου. Στο τέλος του αριστερά αυτός ο διάδρομος έχει ένα άνοιγμα 1,50 μ. που όταν ανεβείς το βράχο, γιατί είναι πιο ψηλά το άνοιγμα από το έδαφος του διαδρόμου, μπαίνεις σε·μια άλλη τέταρτη αιθουσα.

Τούτη εδώ παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον γιατί μας δείχνει το τρίτο, μετά το δρόμο και τον τοίχο, δείγμα χροιμοποίησης της σπηλιάς από τον άνθρωπο. Ακόμα ότι η χροιμοποίηση αυτή γινόταν από τους ανθρώπους του μεσαίων, τους κύριους του Κάστρου.

Το έδαφός της είναι πολύ ανώμαλο εξ αιτίας των βράχων, των σταλαγμιτών και άλλων υλικών. Το μήκος της είναι περίπου 12 μ. και το μεγάλες και μικρές, σταλαγμίτες σε διάφορα σχήματα και σταλακτίτες σαν παραπετάσματα στους τοίχους που έχουνε διάφορα χρώματα, δίνοντας εικόνα που είναι χαρά των ματιών.

Σπηλιανοί πλευρά αυτής της αιθουσας, σε δυο σημεία κάπως πιο ξεκάθαρα από φερτά και άλλα υλικά, υπάρχουν δυο σταλαγμίτες που ο ένας έχει διάμετρο 0,55 μ. και ο άλλος 0,50 μ. Είναι φανερή η ανθρώπινη επέμβαση σ' αυτούς. Έχουν κοπεί και μετά τους έχουνε σκάψει έτοι ώστε να δημιουργηθεί, μέσα στον όγκο τους, κοιλωματα καθώς και ρύση, στο πιο χαμηλό σημείο της κοιλότητας. Γύρω τους υπάρχει καρβουνόσκονη, σαφέστατα δείγματα φωτιάς, και εκεί βρεθήκανε και πολλές σκουριές, κομμάτια μικρά και μεγάλα. Οι κατασκευές στους σταλαγμίτες και τα ευρήματα μας πείσανε ότι οι δύο αυτοί μεγάλοι σταλαγμίτες είχανε μετατραπεί σε καμινευτήρια που ασφαλώς τα διούλευαν οι στραπωτικοί κύριοι του μεσαιωνικού Κάστρου.

Έχουμε δηλαδή άλλη μια απόδειξη της σύνδεσης Κάστρου - σπηλιάς που μας είναι στοιχείο για την ονομασία της οχύρωσης Graspilea. Τα ευρήματα έχουν παραδοθεί από τις προηγούμενες επισκέψεις μας στη σπηλιά, στον Έφορο Αρχαιοτήτων Εύβοιας κ. Αδαμάντιο Σάμψων. Μια μικρή δίοδος στην ΝΔ πλευρά οδηγεί σε δυο μικρές διακλάσεις και συνεχίζει σε πηγάδι αδιαπέραστο. Από την εξέταση όμως της περιοχής φαίνεται ότι το πηγάδι αυτό παροχετεύει τα·νερά προς την κατεύθυνση της σάρας.

Ξαναγυρίζουμε στην αιθουσα της εισόδου.

Στην ΒΑ πλευρά της υπάρχει άνοιγμα 2 μ. που είναι 0,70 μ. ψηλότερα από το δάπεδο της και οδηγεί σε μια πέμπτη μικρή αιθουσα με μήκος 9 μ. Αριστερά υπάρχει μια μεγάλη κολόνα και προς το τέλος της άλλο μιά. Σ' αυτή την αιθουσα βρίσκομε ένα βάτραχο που ζει στη σπηλιά πολλά χρόνια αφού στις προηγούμενες επισκέψεις μου τον είχα ξαναδεί. Είναι βάτραχος που έπεσε στη σπηλιά, δεν μπορεί να βγει και τρέφεται τώρα με δολικόπιδα και άλλα σπιλαιόθια έντομα. (P. Boudou-Saltet κ.ά. 1978).

Στην άλλη άκρη αυτής της μικρής αιθουσας, χαμηλά, ίσα με το δάπεδο, ένα στενό $0,50 \times 0,50$ μ. σωληνωτό πέρασμα μήκους 2 μ. περίπου, μας οδηγεί σε έκτη μικρή αιθουσα καταστόλιστη. Μόλις σπικωθούμε από το μικρό τούνελ, δυο μεγάλες κολόνες μας κλείνουν το δρόμο. Στο άνοιγμα μισού μέτρου που αφήνουν μεταξύ τους πρέπει να στριμωχτείς για να περάσεις. Κι' άλλες δυο κολόνες δεξιά μας και σταλαγμίτες μαζί με σταλακτίτες που κρέμονται από κάθε σημείο, μας κάνουν να καιρόμαστε την ομορφιά τουύτου του μικρού χώρου.

Έρευνα στο χαμπλά με το φανάρι δεν μας δείχνει καμιά διέξοδο. Ψηλά όμως σε ύψος 2,20 μ. βλέπουμε ένα μεγάλο άνοιγμα σα μονόφυλλη πόρτα και στη βάση του ένα σταλαγμήτικό μήποτε 0,40 μ. ύψος και αρκετά χοντρό για να στηριχτούμε. Δοκιμάζουμε και με τη βοήθεια του ενός στον άλλον ανεβαίνουμε.

Βρισκόμαστε στην 7η και πιο μεγάλη αίθουσα που ξεπερνάει σε έκταση τα τετρακόσια τετραγωνικά μέτρα.*

Εντυπωσιάζει ο στολισμός αυτής της αίθουσας. Μεγάλες κολόνες σταλαγμίτες και σταλαχτίτες σε πλήθος σχέδια και χρώματα. Βράχοι πολλοί και μια οροφή καταστόλιστη που πότε χαμηλώνει και σ' αναγκάζει να διπλώνεσαι για να περάσεις κάτω από τους σταλαχτίτες και πότε ψηλώνει και στρέφοντας το κεφάλι αντκρύζεις ένα πλήθος σχέδια και χρώματα.

Στο βάθος, στο πιο ψηλό σημείο, εκεί που σχηματίζεται ένα πλάτωμα, ένας σωρός με σταλαγμίτες πάνω του. Όμως τούτος ο σωρός θέλει προσοχή και έρευνα. Δεν μοιάζει να είναι από υλικό σταλαγμιτικό, ούτε κρύβει κάποιο βράχο. Είναι υλικά που σιγά-σιγά κάπι αλλο σε κάνουν να σκεφτείς. Πληποτάζουμε. Πάνω στο σωρό κι ένα γύρω απ' αυτόν, σ' όλο το πλάτωμα, πλήθος από όστρακα αλειμμένα με σταλαγμιτικό υλικό και ένα άλλο πλήθος από κόκκιλα ανθρώπων και ζώων, κι αυτά αλειμμένα με σταλαγμιτικό υλικό.

Η θέση, το σκήνα και προαπαντός η συγκέντρωση όλων αυτών των αρχαιολογικών και παλαιοντολογικών ευρημάτων πάνω και γύρω από το σωρό·αυτό που οι διαστάσεις του είναι 2 μ. μήκος, 1,50 μ. πλάτος και 1,50 μ. σχεδόν ύψος, μας κάνει να συμπεράνουμε όποι ο σπηλιά σε πολυότερες εποχές ήτανε λατρευτή και εκεί ήτανε ο θωμός.

Όλα αυτά τα ευρήματα υπήρχαν εκεί στις δύο προηγούμενες επισκέψεις μου και ευτυχώς, μετά από παράκληση του Έφορου Αρχαιοτήτων Αδαμ. Σάμψων, είχα πάρει μερικά κομμάτια που του τα παράδωσα για μελέτη. Γράφω «ευτυχώς» γιατί σ' αυτή την τελευταία μας έρευνα δεν βρήκαμε ούτε ίχνος οστού ή οστράκου από το πλήθος που υπήρχε γύρω από το θωμό. Τουναντίον βρήκαμε σημάδια επίσκεψης αλλοιδαπών στη σπηλιά, όπως σταυρούς, βέλη και την επιγραφή ΕΧΙΤ με κόκκινη μπογιά·πάνω στους σταλαχτίτες στο μέσα μέρος της εισόδου αυτής της αίθουσας, αλλά και σε άλλα σημεία. Μας το βεβαιώσανε και οι κάτοικοι ότι, δύο μήνες πριν, ένα ζευγάρι αλλοιδαπών είχε πάει στη σπηλιά. Είναι πλέον βέβαιο ότι αυτοί μαζέψανε όλα τα ευρήματα. Στο τέλος αυτής της αίθουσας, πίσω και δεξιά από το θωμό, αρχίζει μια άλλη σάρα απότομη·που στενεύει διαρκώς μέχρι που γίνεται απέραστη από άνθρωπο. Στην αίθουσα αυτή σε πολλά σημεία υπάρχει σταγονορροϊδή.

Πανίδα: Μέσα στη σπηλιά εκτός από το βάτραχο, ζουν αράχνες και μυριάποδα. Ακόμα δολικόποδα που, καθώς διαπίστωσε η κ. P. Boudou-Saltet του Πανεπιστημίου της Toulouse, είναι νέο είδος και γρήγορα θα έχουμε τη μελέτη του δημοσιευμένη.

Μια διαπίστωση που για πρώτη φορά κάνω σε σπηλιά της Εύβοιας: Δεν βρήκαμε καμιά φορά υγκυτερίδες ούτε γκουνανό και μείναμε με την απορία πώς αυτή τη σπηλιά οι υγκυτερίδες δεν την καταδέχτηκαν για να φωλιάσουν.

Ευρήματα: Όπως πιο πριν γράφω, μέσα στη σπηλιά στο θάλαμο των καμινευτηρίων βρέθηκε σκουριά και υπολείμματα φωτιάς.

Στην αίθουσα του θωμού υπήρχαν πλήθος οστών ζώων, κυρίως βοοειδών, ανθρώπων (νεότερης εποχής) και όστρακα αγγείων που μετά από τη μελέτη τους από τον αρχαιολόγο Άδ. Σάμψων είναι της 4ης χιλιετίας π.Χ., δηλαδή της Τελικής Νεολιθικής. Υπάρχουν καλ-

κού, αλλά και βυζαντινά. Τώρα όμως δεν υπάρχει τίποτα εκτός από λίγα που είναι γερά κολλημένα σε σταλαγμιτικό υλικό. Ήσως, ή μάλλον ασφαλώς, μια ανασκαφή θα φέρει στο φως κι άλλα ευρήματα.

Τουρισμός: Η σπολιά αυτή είναι αρχαιολογική. Ακόμα συνδέεται με τη μεσαιωνική ιστορία της Εύβοιας. Ο στολισμός της είναι πολύ όμορφος και η αξιοποίησή της θα προσέφερε πολλά στην περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Θ. ΣΚΟΥΡΑΣ (1975). Οχυρώσεις στην Εύβοια, *AEM*, τόμ. Κ' Αθήνα, σελ. 369.

P. BOUDOU - SALTET, M. CLERGUE - CAZEAU, TH. SCOURAS (1978).

Biotope Hypogé Saisonnier d' un bufonide en Eubée, *Biologia Gallo-Hellenica*, Vol. VII No 1-2, Athens p. 233 κ. εξ.

ΑΔ. ΣΑΜΨΩΝ (1980^a). Προϊστορικές θέσεις και οικισμοί στην Εύβοια, *AEM*, τόμ. ΚΓ' Αθήνα, σελ. 190.

ΑΔ. ΣΑΜΨΩΝ (1980^b). Η Νεολιθική και Πρωτοελλαδική I στην Εύβοια, *AEM* παράρτημα ΚΔ' τόμου. Αθήνα σελ. 33, 43, 45, 147, 160.

ΑΝ. ΜΠΟΥΛΗΣ (1980). Για την ονομασία του χωριού μας, Εφημ. *Η Φωνή της Οκτωνίας*, αριθ. φύλ. 1, Μάιος 1980.

* Δεν μπορώ τώρα να σκεφτώ γιατί στη μελέτη μου για τις οχυρώσεις στην Εύβοια έγραφα για έκταση της αιθουσας αυτής πάνω από δύο στρέμματα. Το διορθώνω εδώ.

ΤΟΜΟΣ · ΧΙΧ
VOLUME · XIX

ΤΕΥΧΟΣ · 2
FASCICULE · 2

ΔΕΛΤΙΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

BULLETIN

DE LA SOCIÉTÉ SPÉLÉOLOGIQUE DE GRÈCE

Α' ΠΑΓΚΡΗΤΙΟ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΘΗΝΑ - ATHÈNES
1989

**Α΄ ΠΑΓΚΡΗΤΙΟ
ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΕΛΕΥΘ. ΠΛΑΤΑΚΗ
ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
& ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

21, 22, 23 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1989

ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ & Ε.Ο.Τ.
Αίθουσα: Βασιλική Αγίου Μάρκου

ΗΡΑΚΛΕΙΟ - ΚΡΗΤΗΣ

Η ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΝΙΚΟΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ – Καθηγ. Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας Παν/μίου Αθηνών-Πρόεδρος Δ.Σ. της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας (Ε.Σ.Ε.).

ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ – Σπολαιολόγος-Αντιπρόεδρος Δ.Σ. της Ε.Σ.Ε.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΓΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – Γεωλόγος-Σπολαιολόγος-Γεν. Γραμματέας Δ.Σ. της Ε.Σ.Ε.

ΚΑΛΟΥΣΤ ΠΑΡΑΓΚΑΜΙΑΝ – Βιολόγος Παν/μίου Κρήτης-Υπεύθυνος Τοπ. Τμήματος Ε.Σ.Ε. για την Κεντρική και Ανατ. Κρήτη.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΙΜΙΤΖΗΣ – Γεωλόγος Ο.Α.ΔΥ.Κ.-Υπεύθυνος Τοπ. Τμήματος Ε.Σ.Ε. για τη Δυτική Κρήτη.

Παρασκευή, 21 Απριλίου 1989

Α' Χαιρετισμοί

- ώρα 10.00' – Πρόεδρος του Δ.Σ. της Ε.Σ.Ε. Καθηγ. ΝΙΚ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ
– Περιφερειάρχης Κρήτης, κ. ΜΑΝ. ΛΟΥΚΑΚΗΣ
– Δήμαρχος Ηρακλείου, κ. ΜΑΝ. ΚΑΡΕΛΛΗΣ
– Δ/ντης Προϊστ. Κλασσικών Αρχ/των ΥΠ. ΠΟ. κ. ΓΙΑΝ. ΤΖΕΔΑΚΙΣ
– Υπουργός Τουρισμού, κ. ΝΙΚΟΣ ΣΚΟΥΛΑΣ
- ΚΗΡΥΞΗ ΕΝΑΡΞΗΣ ΤΟΥ Α' ΠΑΓΚΡΗΤΙΚΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ από τον Υπουργό Τουρισμού κ. ΝΙΚΟ ΣΚΟΥΛΑ.**

Β' Ανακοινώσεις

Προεδρείο: Καθηγ. ΝΙΚ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ-ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

- ώρα 11.00' – ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ, Σπηλαιολόγος:
a) *Η ίδρυση της Ε.Σ.Ε. και οι δραστηριότητές της,*
b) *Η συμβολή της τουριστικής διευθέτησης των σπηλαιών στην Εθνική Οικονομία και*
γ) *Η συμβολή του ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΠΛΑΤΑΚΗ στην ανάπτυξη της Σπηλαιολογίας στην Κρήτη.*
- 11.30' – ΘΕΟΧ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, Καθηγ. Παν/μίου Κρήτης:
Ο ΕΛΕΥΘ. ΠΛΑΤΑΚΗΣ και το έργο του.
- 11.45' – ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗΣ, Καθηγ. Γεωλογίας-Παλαιοντολογίας Παν/μίου Αθηνών:
Γεωλογική εξέλιξη της Κρήτης.
- 12.15' – ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Επ. Καθηγ. Αρχαιολογίας Παν/μίου Αθηνών-τ. Δ/ντης Αρχ/κού Μουσείου Ηρακλείου:
Η αρχαιολογική έρευνα του «Ιδαίου Άντρου».
- 12.30' – ΝΙΚΟΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Καθηγ. Γεωλογίας-Παλαιοντολογίας Παν/μίου Αθηνών και ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λέκτορας Γεωλογίας Παν/μίου Αθηνών:
Απολιθωμένα θηλαστικά της Κρήτης.

Διάλειμμα (60') – Δεξίωση

Προεδρείο: Καθηγ. ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗΣ-ΚΑΛΟΥΣΤ ΠΑΡΑΓΚΑΜΙΑΝ

- ώρα 14.00' – ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, Καθηγ. Κοινωνιολογίας Παν. Αθηνών:
Πολιτιστικές μαρτυρίες των σπηλαιών.

- 14.15' – ΚΑΛΟΥΣΤ ΠΑΡΑΓΚΑΜΙΑΝ, Βιολόγος Παν/μίου Κρήτης.
Στοιχεία βιολογίας και προβλήματα διαχείρισης των σπολαίων της Κρήτης.
- 14.30' – ΔΗΜ. ΒΑΚΑΛΟΥΝΑΚΗΣ, Γεωπόνος Φυτοπαθολογικού Ινστιτούτου Ηρακλείου:
Η δυσμενής επίδραση του πλεκτροφωπομού των σπολαίων στον φυσικό τους διάκοσμο
- 14.45' – ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΑΚΡΗΣ, Λυκειάρχης:
To νεοανακαλυφθέν σπόλαιο στον Πρίνο Ρεθύμνης.
- 15.00' – ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΙΜΙΤΖΗΣ, Γεωλόγος:
Καρστ και υδρογεωλογία.

Διάλειμμα (30')

Γ' Προβολές

- ώρα 16.00' – α) Προβολή του ντοκιμαντέρ
«ΤΑ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΣΠΗΛΑΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ»
- 16.30' – β) Προβολή διαφανειών από σπόλαια της Κρήτης ('Άννα Πετροχείλου)
- 17.00' – γ) Προβολή διαφανειών από σπόλαια, θάρασσα, υπόγειους ποταμούς της Ελλάδας (Γιώρ. Αθαγιανός).

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΜΕΡΟΣ 2ο

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Σάββατο, 22 Απριλίου 1989

Έναρξη

- ώρα 10.00' – ΝΙΚ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Καθηγ. Γεωλογίας-Παλαιοντολογίας Παν/μίου Αθηνών
ΓΕΩΡΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λέκτ. Γεωλογίας Παν/μίου Αθηνών:
Εισαγωγή στην Γεωλογία-Παλαιοντολογία και στοιχεία Στρωματογραφίας.
- 11.00' – ΜΙΧ. ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗΣ, Καθηγ. Γεωλογίας-Παλαιοντολογίας Παν/μίου Αθηνών
Δημιουργία-Γεωλογική εξέλιξη του Ελλαδικού χώρου.
- 12.00' – ΓΕΩΡΓ. ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ, Επ. Καθηγ. Φυσ. Γεωγραφίας Παν/μίου Αθηνών:
Υπόγεια και επιφανειακά καρστ (σπόλαια κ.λ.π.)

- 13.00' – ΕΥΑΓ. ΤΣΙΜΠΑΝΗΣ, Μαθηματικός, Ηλεκτρονικός, Σπιτλαιολόγος:
Μέθοδοι χαρτογράφησης σπιτλαιών.

Διάλειμμα - Διακοπή

- ώρα 17.30' – ΙΩΑΝ. ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ, Γεωλόγος-Ερευνητής Κ.Π.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»:
Μέθοδοι χρονολογήσεων σπιτλαιοαποθεμάτων και εφαρμογές.
- 18.30' – ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ, Σπιτλαιολόγος:
Τουριστική διευθέτηση σπιτλαιών και προβληματισμοί.
- 19.30' – ΒΙΒΗ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Αρχαιολόγος:
Σπίτλαια και αρχαιολογία.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

Κυριακή, 23 Απριλίου 1989

- 10.00' – ΧΑΡΑΛ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Τεχνίτης Ηλεκτρονικός Μηχανικός, Σπιτλαιολόγος:
Σύγχρονος απομικός και ομαδικός εξοπλισμός σπιτλαιολόγου.
- 11.00' – ΧΑΡ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Γ. ΑΒΑΓΙΑΝΟΣ, σπιτλαιολόγοι:
Τεχνική αναρριχήσεων και καταβάσεων βαράθρων.
- 12.00' – ΘΟΔΩΡΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ, Γιατρός:
Πρώτες βοήθειες, Σπιτλαιοδιάσωση.
- 13.00' – ΠΑΝ. ΔΗΜΗΤΡΕΛΟΣ, Μηχανολόγος-Ηλεκτρολόγος:
Αιτίες καταστροφών σπιτλαιών και προστασία τους.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΡΙΗΜΕΡΟΥ